

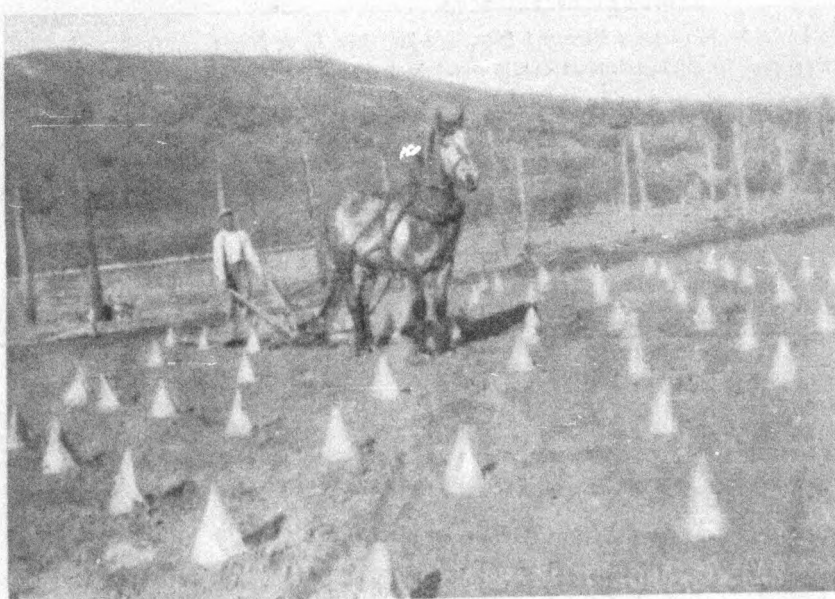
SZÉCHENYI ISTVÁN GR. NEVEZETES AKADÉMIAI BESZÉDÉNEK EMLÉKSZÁMA

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

A nyugatkanadai magyarok életéből: Meliz József farmer veteményes földjén barázdát húz az öntözéshez (L. Tóth Kálmán cikkét)

TARTALOM:

Váradi József: Széchenyi nemzetiségvédelmi aranySzabálya. — Széchenyi István gróf akadémiai beszéde a nemzeti-ségi kérdésről 1842. november 27-én. — Joó Tibor: Széchenyi akadémiai beszédének jelentősége. — Tóth Kálmán: Magyarok Nyugatkanadában. — Veilok Sándor: Prágai magyar jegyzetek. — Könyvszemle. — Folyóiratszemle. — Ör hely.

X. ÉV

1942 DECEMBER

12. SZÁM

ÁRA I PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Moravek Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Máriadr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Mórícz Kálmán dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczehidny Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrsemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 20 pengő, egyébként 10 pengő. Egyes szám ára 1 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

MEGJELENT

**A
MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA**

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

1943. ÉVI KÖTETE

A naptár az öt világrész magyarságának életét mutatja be pompás felvételekben, tömör kísérő szöveggel. Nagyszerű képekben számol be a külföldi magyarok hazatelepítéséről és a hazatelepítés eddigi eredményeiről. Minden magyar ember lakásában, munkahelyén ott legyen és figyelmeztessen az örök magyar összetartozásra.

Az elmúlt évek kötetei hetek alatt elfogytak. Rendelje meg minél előbb!

Megrendelhető
a LÁTHATÁR kiadóhivatalában,
Budapest, VII, Baross tér 15

Ára 3.60 pengő

Széchenyi nemzetiségvédelmi arany szabálya

(Első akadémiai beszédének századik évfordulójára)

Széchenyi születésének százötvenedik évfordulóján azzal a — Klio legdicsebb lapjára szánt — szózáttal adta át *Kormányzó Urunk* az emlékezés fáklyáját az ifjúságnak, hogy, — viharban is védve, — lelkében hordozza, s ember-től emberig, faluról falura, városról városra vigye. Ennek a jövőbe világító szent tűznek tehát nem szabad lelohadnia. Terjednie kell, hogy egyre több magyar szemben felragyog tassa a nemzeti hivatástudat irányítító fényét.

Rendületlenül hisszük és joggal remélhetjük, hogy Széchenyi áldozatos hazaszeretetének tiszta lángja rendre ragyogóvá teszi a magyar házak, a családi fészkek ablakát, s ezzel együtt, észrevétlenül, az eddigi „kalendárium” lassan-lassan magyar nemzeti naptárrá is lesz.

Ez a nemzeti emlékeztető naptár, — szeptember 21-e, november 3-a, április 8-a mellett, — november 27-én is Széchenyi-ünnepet jelez majd. Csak rajtunk múlik, hogy — amint Szent István napján kisebb-nagyobb mértékben az egész krisztushívó világ velünk együtt áldoz az első magyar király emlékének, — november 27-e a nemzetiségi kiengesztelés napja legyen, ünnep, amelyen egyre több nép hajt fejet a legnagyobb magyar emberi nagysága előtt.

Az a golgotás út, amelyen Széchenyi eljutott az egyéni kiválóság e világmagaslatára, megkapóan mutatja nekünk, magyaroknak azt a távolságot, a nehézségeket azt a tömkelegét, amely az eszme és annak megvalósulása, az igazság és annak érvényesülése között van.

Erre, a legtisztább értelemben vehető nemzetemelő munkára azért tudott Széchenyi prófétahatással buzdítani és világra szóló példát adni, mert, — mint egyik beszédében kijelentette, — „minden előtt áll előttem: *hűség a fajtámhoz*.” Azt is kijelentette, hogy „*inkább magyarul meghalok, mint másképp élek*.” „A nemzetiség fölemelése végett, — olvassuk „Világ” című művében, — mindig elmémmel lebegett, hogy *Magyarok* vagyunk. S azok emlékeztetésében, akik azt már elfeledték, több-kevesebb sikerrel megújítottuk magyar születésük tudatát. S hogy nemzetiségünk mind nemesebbre fejlődjék s ne alapuljon semmi egyében, mint minden homálytól kitisztult igazságokon, azt sem akarjuk soha is feledni, hogy egyszerűen *Emberek* vagyunk.”

Már a „Hittel”-ben felvetette kortársai előtt a nagy kérdést: „— És ugyan mi az a nemzeti szellem, az a nemzeti sajátosság? Az már készen jön a világra, mint valamely állat, egyszerre sül, mint a zsemle? Vagy pedig már érett korban kezd tüstént lehelni és élni, mint Pygmalion legkedvesebb női szobra. Avagy csak lassan ered, halkkal nő, nevededik és fejlődik ki?” Igaznak csak az utóbbi vehető. „Ha pedig az igaz, t. i. hogy a nemzetiség csak lassan és halkkal fejlődik ki, nő és nevededik, akkor, — úgy hiszem, — a nemzet tagjának minden időben, minden körülmények között legeslegfőbb kötelessége, hogy annak előmenetelét, javát — amennyire erejében áll — helyzetéhez képest előmozdítani törekedjék.”

Ez a meggyőződés vezérelte Széchenyit 1825 november 3-án a kerületi ülésbe. Maga sem tudta még, hogy küldetésének útjára lépett, amikor a hallgatóság számára fenntartott helyről a tanácskozáskor elé állott, hogy a magyar nemzeti szellem felvirágoztatására nyilvánosan felajánlja egész vagyonának egyévi jövedelmét.

Nem előre megrendezett, előre még csak nem is volt sejtethető az akadémia-alapítási jelenet, azért hat reánk még ma is olyan drámai erővel, a jelképek csodanyelvén emlékeztetvén a magyarságot önmaga iránti első és főkötelességére: népi sajátosságainak, faji jellegzetességeinek megőrzésére, erősítésére és kifejtésére.

Széchenyi meg volt győződve arról, hogy „most a különböző nyelvek azok a nagy határok, amelyek a nemzeteket egymástól elválasztják s megóvják egyéniségüket és létüket, mint nemzeteket. Folyók, hegyek, tengerek mind

semmik; az egyesülésnek megannyi hidjai. Nyelvek az igazi védfalak!”

Azonban azt is látnoki világosságban látta, hogy, — a nemzetiségen kívül, — még két eszköz kell Magyarországot felemelésére, mégpedig a *közlekedés és a többi nemzetekkel való kereskedelmi összekapcsolás*. Ezért kötötte végrendelet-szerűen mind a hármát a magyar közönség szívére.

A harmadik „pyramid”-ban, — „Stadium” című művében, — ugyancsak arra intett, hogy „nemzetiség, hazaszeretet az a nagy titok, mely mindent egyesít. Az elsőt lehetőségig kifejtetni, a másodikat minden anyaföldünket-lakja kebelben *lehetővé tenni*, s így egy háborítatlan és csendes, de étellel teli jövődőt virrasztani hazánkra — nekünk nemesekeknek, polgároknak, birtokosoknak, mint Magyarország képviselőinek legszentebb tisztünk.”

Széchenyi a javasolt tizenkét elv-törvénye közül a „Stadium”-ban csak az első kilencet indokolta részletesebben. X. törvénynek ezt szánta: „*Magyarországban csak a magyar nyelven szóló törvény, parancs, ítélet kötelez*.” Ennek „egy kis világ(osság)ba” hozása végett, a „Stadium” folytatásaként kezdte 1834-ben írni „Hunnia” című művét.* Javasolt törvényeinek szelleme inkább engedékenyebb volt, mint parancsoló, s ezért remélte, sőt hitte, hogy alkotmányunk nem fog filozófiában és lényegében megrendülni, hanem újra megacélozódik a jövődő századik viharainak kiállítására.

Széchenyi szerint „*a nemzetiség: isteni mű*”. Meg volt győződve arról, hogy „minden nemzet meg van hívva, habár mindegyik külön-külön úton is, hogy saját pályáján és saját minemiségében néhány azelőtt nem ismert találmánnyal, néhány új igazság felkutatásával s néhány erénynek szebb kifejtésével megajándékozza az emberiséget és azáltal előmozdítsa az alkotás végső célját. Nem lehet a földön oly alávaló nép, melynek kitörlése az egész emberiségre, sőt az egész alkotásra nézve ne volna veszteség... Mily esztelen, természet ellen való tett, s mily égbekiáltó és az egész Mindenség bosszúját gerjesztő bűn tehát egy nemzetnek a kiképződésre és előhaladásra való őszinte törekvéseiben rosszat látni, gáncsot keresni, ellene szegülni. Mert az nem kevesebb, mint megfosztani az emberiséget rokonától, legértékesebb javától, megfosztani a világot legszebb kincsétől, megfosztani a Mindenséget alkotórészétől.”

„Nem is kíván azért az egyesült magyar nemzeti test, — írja a „Hunnia”-ban, — természet ellen való, s nem is akarja máshon megátadni azt, amit maga szeretne nyugalomban bírni.”

A patópálos magyaroknak szóló már a „Világ”-ban, amikor ezt írta: „A mindig régivel maradókat arra bátorodom figyelmeztetni, — mert nem győzöm hallgatni a panaszkodókat a magyar nyelv érthetlensége miatt, — hogy nem azért nem értik a mai magyar nyelvet, mert az haladott, hanem mert ők álltak meg, s ahelyett, hogy ők ültek volna az elérhető hatalmas időre, ez fekszik rajtuk s még emlékeztetőket is eltörli majd.”

Azokat pedig, akik azt gondolják, hogy szón s nyelven kívül van az emberben valami más is, ami ezeknél még tökéletesebben kifejezheti a lélek nemesebb, legmélyebb vágyait, — egy ki nem mondható vonzalom, együttérzés, — azokat rokon kebelvel üdvözlöm.”

Nem üres szólam volt tehát, amikor a „Hunnia”-ban írt s hazánk nemzetiségeinek szánt szózatában így szóltotta meg őket: „Honfitársak, Rokonok! Országunk minden la-

* E esodálatosan mélyen szántó és egotjáró lelkesedéssel, meggyőző erővel megírt könyvét azonban nem adhatta ki, mert közben a magyar államnyelvvé lett. Kétévtized múlva azonban ismét időszerűvé vált, a Bach-kormányzat németesítő törekvései következtében. Széchenyi 1858-ban ki is adatta, a kormányzat azonban az összes példányokat elkoboztatta.

kósa, hazafiak, kiket sors, idő s a történelem eseményei egy testbe forrasztottak, nyujtsatok barátságos kezét! Im, itt nyujtom őszintén az enyémet... Külön nemzetiségünkhöz híven, szövetezzünk közviszonyainkban egy testtel és egy lélekkel közös hazánk, közös urunk boldogítására és dicsősítésére... Cselekedjünk most, s ne akkor, amikor már késő!

Az élő Istent hívom bizonyásául, hogy velem együtt még igen számosan vannak, akik az életnek minden kelle-méről, sőt magáról az életéről is inkább készek lemondani, mint sem anyanyelvünk mostoha sorsát, alacsony állását ezentúl is békével tűrjék és kar- és kardnyugva nézzék, hogy a csodálatos, de vajmi szomorú versengésben a külföldi értelem nem kevésbé dúl, mint a honi butaság. Bó-moljék inkább az egész össze és inkább fagyos gyászravatal borítsa az egész hont, mint a tatárok átka alatt, mielőtt ez utolsó kincsünk, melyet csak most szorítunk megint vérző keblünkhöz, ismét elveszen. Nem, ezt életünkbe soha többé emberi hatalom elidegeníteni tőlünk nem fogja.

Mi magyarok, ha nemzeti fennmaradásunkért aggódunk, s nyelvünk és sajátosságaink kifejtésében előhaladni töreke-dünk, egyenesen csak elolvasztásunk, megsemmisítetésünk ellen védelmezzük magunkat. Magyarország egyéb nemzeti-ségei ellenben, ha nyelvüket, sajátosságukat terjeszteni töre-kednek honunkban, nem elolvasztásuk, megsemmisítésük el-len küzdenek, hisz nekik igazi hazájuk künn van, — mert hazát nem alkot holt föld, hanem élő ember, — s ekép fennmaradásuk záloga bizonyos. Ők nem sajátjukat, lé-tüket védelmezik, hanem minket magyarokat igyekeznek kiszorítani a legszívtelelenebbül s legingámatlanabbul, hogy létünk eltörlésével elpusztult sajátunkban osztozzanak. Mert, — ha Hunnia határai közt nincs hazánk, — egyebütt e földön többé sehol sincs.

„A magyar kényszerítő módokkal akar terjeszkedni, míg mi, más nemzetiek, az időre és sajátosságaink természet-tes kifejtésére szeretnők hagyni növényünket. De nyomás ellennyomást szül. S ekép önvédelmünkben mi is kény-szerítettünk haladásunkról gondoskodni” — így szót-nak nemzetiségünk. S a buta vagy tán szívtelen soka-ság a szegény magyarra kiált átkot, míg a többieknek szép mérsékletét bámulja. Oh, valóban szép, dicső mérséklet, mely semmibe, a legkisebb áldozatba sem kerül! Vajjon mi okból is akarná a görög, de kivált a szláv és más nyomni a magyart, ha nem abból az önző szűklelkűségből, hogy senkinek e világon nem kell helyet engedni s minden más fajtát ki kell irtani?

Nem rágalmazni, nem megvetni, hanem becsülni kény-telen tehát minket magyarokat az igazságos ítélő, ha nyel-vünkért mindenünket kockáztatjuk, hisz nyelv nélkül nem-zet nem létezhetik. S amikor így másét nem támadjuk meg, sőt becsüljük és tiszteljük és minden gondunkat csak saját előmenetelünk s kiképzésünk körül egyesítjük, akkor meg-tartunk az emberiségnek egy nemzetet, amely tán nem lesz annak és a teremtsének szegényére, ha szebb tulajdon-ságainak kifejtésében szerencsés.

... A józan ész és a bölcs előrelátás nem pártolhatja eléggé és túlságig a magyart és soha nem segítheti őt eléggé szabad alkotmánya és ezzel egybefüggő nyelve ügyében. Hunnia határai közt ugyanis csak ez az egyetlen mód arra, hogy más élő nyelveknek tán egykori önkényes öleléseitől megmenekedhessünk.

Hibáink sokak, de erényeink többek. És noha itt-ott rothadás jeleit mutatja is az igen keveset mozduló százados restségtől elálmosodott és elgyengült hon, azért mégis egész-séges. Egészségesebb, mint sok más nemzet, mely szorító kötelekeitől tán pirosabb és így a mélyebben nem gondol-kozik előtt egészségesebbnek látszik. Mindenesetre elég jól van még ahhoz, hogy beálljon derék közmunkálónak az em-beriség legfelsőbb céljának elérésére. E célt az örök természet tűzte előnkbe. Ahhoz számtalan utakon, de csak egy nagy összhangzásban lehet közelítenünk. E célhoz vezet mindan-nak kifejtése, ami a nagy Mindenségben fedve rejtezik, amit a bennünk levő isteni szikra megérthet, fölfedezhet, s ami

— habár csak egy kis fényledező csóppal is — növeli a Mindenség tökéletesülésének fénytengerét.

Mi magunk, felébredt, erényt szerető és így még pi-rulni tudó magyarok, nem fogunk ily dicső útról letérni. Erre az útra közülünk mind számosabban lépnek: Álljatok Ti is rá! Ha minket közös erő és közös erény egy nemzeti testbe fog szorítani, akkor nem kell többé félni külső szorítástól. — honunk bizonyára virágozni fog.

De ha kebleinkben az egymás iránt való ellenségeskedés-nek legkisebb tövise is visszamaradna, az elég lenne arra, hogy a Rosznak meg nem szűnő fondorkodásaitól elmérge-sítve, végkép gyalázat romjává süllyesse a hont.

Egyesüljete tehát, Hunnia minden nemzetei, a magyar géniusz szárnyai alatt s tartások híven kebleitekben, hogy Egyesség nélkül Hunnia semmi.”

Az erkölcsi bátorságnak ez a méltóságteljes hangja, amellyel nemzetiségünkhöz szólt, prófétaí hévbe csap át, amikor, — ugyancsak a „Hunniá”-ban, — óva inti a ma-gyarságot a túlzásoktól. ... Lányvelejű és tompaeszü eről-ködések nemcsak hogy nem segítik elő nemzeti nyelvünk és nemzetiségünk terjesztését, hanem inkább kellemetlenné, sértővé s így gyűlöletessé tevén azt, még veszélybe is hoz-zák majd.

... Jóllehet a természetben mindent csak léptenként látunk fejlődni, magyarságunkat mégis máról holnapra valami esoda által akarjuk emelni. (Pedig amint elalja-sodásunkkal magunk szállítottuk le, úgy megint csak mi emelhetjük fel (magyarságunkat), azonban egyedül e fel-tételek alatt: 1. Ha a magyar nyelvei a legnagyobb kímélet-tel állítjuk a latin helyébe, de egyedül s kizárólag csak a latin helyébe és se nagyobb, se kisebb kört nem kívánunk adni annak, mint amilyent a latin nyelv politikai és iskolai tekintetben elfoglalt. 2. Ha ennél a határnál szigorúan megállván, mindenkit háborítatlanul és szabadon hagyunk mind vallásának, mind nyelvének, szokásainak, nemzeti-ségi sajátosságainak gyakorlásában. 3. Ha (saját) szokásainkat tántoríthatatlan egységben nemesítjük, értelmünket tágit-juk, alkotmányunkat feudális szennyeitől kitisztítjuk, anya-nyelvünket mind jobban és jobban kiképezzük és csinosít-juk, szóval, ha ügyünket annak józansága és szépsége által megkedveltetjük.

S itt szeretném a francia Demosthenes, Foy szerint kimondani:

„Ki ennél kevesebbet vagy ennél többet akar, az vagy a nemzetiség jogait felejtette el, vagy az emberiség igazait támadja meg.”

Erre annál is inkább ügyelni kell, mert „mi magyarok nem fételtünk meg mindig szavaink, hatásaink és csele-kedeteink szerint, hanem sokszor csak aszerint, (hogy) ellenségeink vagy álbárataink mily szavakat adnak a szánk-ba és mily meséket tudnak számunkra koholni s ránkfogni.”

Ezért kívánta „A Kelet Népe” című művében, hogy „bár mindanél el magának minden és kivált a másokat ve-zelni akaró honfi naponta, sőt óránként ezeket: A magyar népet a világnak megtartani, és nemcsak megtartani, ha-nem az emberiség dicsőre nemzeté, nagy, dicső, erős nem-zetté emelni lehet. De ez a lehetetlenséggel határos. És egyedül csak a minden szenvedélytől ment és minden ábrándnak és szívgerjedelemnek parancsoló hideg ész jelölheti ki ennek útját.

Egy hajszálon függ az egész, drága földik! Egy elhibá-zott húzás és minden helyrehozhatatlanul el van veszítve. Ez állapotunk diagnózisa. De azért nem vagyunk gyengék, korántsem. És ebben van felvirulásunk titka, hogy csak mi magunk vágthatjuk ketté azt a hajszálat, amelyen füg-günk; csak mi magunk hibázhatjuk el a józan lépést, senki más. Sőt minden elhibázott lépés, minden nemzeti és alkot-mányos létünk ellen való vágás, mely kívülről hatva reánk, — s annyira már felnőtünk! — csak erősítené, szilárdítaná létünket. Mert az a nép, amely már megízlelte az arany-szabadságnak lelket emelő gyönyörűségét, amelyben felé-bredt az emberi méltóság érzete, s amely már kezdi sejteni:

mi a nemzeti nagyság, mi a nemzeti üdv, az, habár csak egy maroknyi volna is, csak maga sértheti meg, egyedül csak saját kezével gyilkolhatja meg magát!

A mi kezünkben, vagy inkább „azok kezében” van tehát fajtánk sorsa, a magyarnak egykori magas léte, vagy csak kevés idő alatt való süllyedése, akik fénykörük-nél és igen nagyon megérdemelt népszerűségük-nél fogva viszik elől a kolompot és akik a lehető legelősebb fegyverrel vannak ellátva.

Széchenyi valóságos csatarendet tűzött ki nemzeti létünk biztosítására. Ebben a bal szárnyra tette a magyarságot, a jobb szárnyra pedig az alkotmányt. Szerinte az előbbivel egyedül védekező, az utóbbival pedig haladó szellemben kellene működni. „Nyelvünk törvényesítése által (ugyanis) a magyarságot illetőleg meglehetősen állásba jutottunk; őrizzük ezt, de tovább, a családi élet körébe, — ha magától jó, hála az égnek, — ne kényszerítsük tüzzel-vassal, nehogy a visszahatás törvényei szerint tüzzel-vassal ismét visszaveretessünk és megsemmisítessünk. Várjunk valamit az időtől is, és mindenek fölött — s ez a „józan taktika” — vigyük a honbeli más népekkel való surlódásunkat oly mezőre, ahol mi vagyunk erősebbek s ők a felette gyengék, t. i. az alkotmányira; más szavakkal: vegyük be őket alkotmányunkba, hogy ők ismét bevegjenek minket, t. i. a magyarságot magukba. Előre tehát a jobb szárnyra!”

Széchenyi, — amint azt a „Garat” című művében kifejezte, — el volt készülve a legrosszabbra, mert „soha, de soha a magyar, nemzetiségi és ekkép alkotmányi tekintetben, minthogy e kettő szorosan összefügg, nagyobb veszélyben nem volt.” Aggódoan óvatosnak kell lenni, mert — különösen politikai tekintetben — nem mindegy, hogy ki, mikor és miként vet fel egy kérdést. Ezért érezte ismét szükségét annak, hogy újból tiltakozék a „Pesti Hírlap” modora ellen. Meg is írta „A Kelet Népe” e folytatását, de azt „hosszú harc után”, nem adta ki.

A „Garat” fogalmazványát és átjavított tisztázását fiók-jába zárhatta, de aggodalmait nem. Ezek, éppen nemzetiségi vonatkozásban, jobban gyötörték, mint az előtt. Erre enged következtetnünk az a tény, hogy e ki nem adott művében *Kossuth Lajosnak* épp Horvátországnak hazánk testéről való „amputálás”-ára vonatkozó indítványából és vezércikkéből indult ki és ezzel kapcsolatban még „A Kelet Népe”-nél is erősebben tárgyalta a nemzetiségi kérdést. Itt írta: „Ha, — mondom, — tény, s megcáfolhatatlan tény, hogy létünk a lehető legszövevényesebb, igazi filigrán: akkor oly kevéssé tagadhatni, mikép kétszer kettő nem öt, hanem négy, azt is, hogy egyedül a legnagyobb óvakodás, türelem és bölcsesség által tarthatja fent magát a magyar, s köthet ki egykor a nemzeti üdv partjára.”

Sokkal több feküdt a szívében, semhogy azt magában tarthatta volna. 1842 október 24-én hozzá is fogott híressé vált első *Akadémiai beszéd*-ének megírásához. Ebben az esztendőben ugyanis, — az erdélyi kormányzóvá kinevezett gróf *Teleki József* helyett, — neki kellett a közgyűlésen elnökölnie és nagygyűlést vezetnie. Beszéde tehát a közgyűlés megnyitója volt. Írása közben nem volt sem magával, sem e művével megelégedve. Rá szeretett volna eszméltetni arra a veszedelemre, amely nyelvünket és így magyar nemzetiségünket magyarok részéről fenyegeti, hogy beláttathassa, miképen ápolhatjuk ezt a legdrágább kincsünket a legjobban. A beszéd azonban hosszúra nyúlt és amellet azok, akik megtámadva érezhették magukat, ott a helyszínen nem is védekezhettek. Erre való tekintettel kérte is a nagygyűlést, amikor a titkár bemutatta a tárgysorozatot, hogy oldja fel őt annak „elszavalásától” annál is inkább, mert már gondoskodott arról, hogy az „A magyar Academia körül” címen az akadémiai Évkönyvben való közlése előtt is megjelenjék. A Pest megye közgyűlési termében 1842 november 27-én egybehívott gyűlés azonban, amelyen Kossuth Lajos néhány munkatársával szintén jelen volt, kérte, „ne vonja meg a közgyűléstől annak leendő fődíszét.” Így történt, hogy Széchenyi állva felolvasta beszédét.

Nem említette sem Kossuthot, sem a „Pesti Hírlap”

pártját, hanem általánosságban kelt ki a túlzók ellen, akik az óvatosságot és eszélyt kozmopolitikumnak tartották. A magyart jellemző hibának tulajdonítható, hogy nemzeti életünkben a pangás és túlságos hév egymást váltja fel. Ezért arra kérte az Akadémia tagjait, hogy lelkiismeretesen töltsék be helyüket, óvatosan dogozzanak nyelvünk kifejtésén, segítsék elő a haladást azzal, hogy a gondolatokat határozott jelentésű magyar szavakkal pontosan fejezhessük ki. Politikai ellenfeleire célozva kijelentette, hogy — ha csak a német „Klugheit”-re találunk jó szót, és ettől vezéreltetjük magunkat a cselekvésben is, akkor nagyban hozzájárulunk ahhoz, hogy Magyarország nemcsak külsőleg gazdag, de belsőleg boldog és dicső legyen.

A beszéd két óra tíz percig tartott. Közvetlen hatása általában kedvezőnek látszott. Volt azonban olyan is, így Pulszky Ferenc, aki sápadtan távozott...

Azok, akik nem értették meg Széchenyi intelmeit, nem is érezhették át magyarságféltését, amely őt régóta nyugtalanította, nemzeti lelkiismeretünk tisztaságának megóvására ösztönözte, mert csak így látta biztosítottának népi-nemzeti létünket.

Mindezek megérzése híjján értékelni sem tudták a beszédben az emberi méltóság előtt való meghajlást, s azon túlmenően a legelső kisebbségvédelmi beszédet, amely, — az egyéni érintkezésén kívül, — a népek közti és nemzetközi érintkezésben is kötelezőnek, s különösen a Kárpátok körében egyedül célravezetőnek jelentette ki a felebaráti szeretet parancsának követését. Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia elnöki székét a világ egyik legmagasabb katedrájává, az igazság trónjává emelte, s e nagy eszmei magasságból, — egy századdal behajolva a jövőbe, — előre védő kezét emelt a magyar nemzetestnek különféle kisebbségi sorsokra kényszerített részei fölé is.

Abban az esetben, ha „Hunnia” című művét kiadta volna, annak a magyar sorsról szóló fejtegetései, valamint azon bizonyító érvei, amelyekkel Magyarország nemzetiségeihez intézett szózatában kimutatta a magyarság történeti igazát, és különösen a magyar nemzeti hivatástudattól áthatott jövődőlési elejét vették volna annak, hogy félremagyarázzák akadémiai beszédének magyar önértéktől áthatott békítő szellemét. Ezek azonban még a mi korunkban is és különösen napjainkban annyira „új” és szokatlan gondolatok, hogy egy évszázaddal előbb csekély megértésre találhattak. Így történhetett meg, hogy Széchenyi, a magyarság nemzeti öntudatra ébresztője, jogos nemzeti törekvések ellenzőjeként, sőt azoknak gyanúba keverőjeként szerepelt hallgatóságának és későbbi olvasóinak egy része előtt. Politikai ellenfeleinek volt rá gondjuk, hogy a felháborodás egyre általánosabb legyen. Már december 1-én a sajtóhadjárat is megindult. Még báró *Wesselényi Miklós*t is felvonultatták ellene.

Széchenyi mindeerre el volt készülve, mégis mélyen érintette különösen ifjúkori barátjának támadása. Magától a vitától azonban nem ijedt meg. Sőt! A proféták elszántságával szállt szembe annak viharával, mégpedig a hírlapírás területén. Így szélesedett az addigi frói vita hírlapi vitává, amivel nagyhatású politikai iskola nyílt az akkori újságolvasó közönség és főképen az ifjúság számára.

A vitának ezen tengerében 1843. április 27-én találjuk a legnagyobb mélységet. Itt tükröződik ugyanis a pontosan öt hónap előtt elhangzott akadémiai beszédének az az erkölcsi foka, amelynél magasabbra ember még nem emelkedett.

„Én legalább, — s remélem, sőt tudom, van elég ember a világ hátán, ki úgy érez, mint én, — írta ekkor, erőltetéssel egyáltalában sem mire se engedem hajtani magamat. S mi nemzetiséget illeti, bármikép báméskodjék is ezen a „Világ” lapvizsgálója, mint azt... rendre igazító, magas paripámról leszállító követeléssel tevő, még megtaradni, igen, véretem még meg is tagadni volnék képes, ha a fogadatlanság kontár prókátorok túláradozó hatalma engem más vérű iránt embertelenségre akarna kényszeríteni; mert jóllehet büszke öntudattal elmondhatom, mikép, ha van is oly há, oly őszinte magyar, mint én, akárhány, nálamnál

őszintébb és hübb egy sincs, mire esküszöm, azért mégsem tudom felejteni, — és ezt minden csepp véremben érzem, — hogy önálló halhatatlan lelki szabad lény vagyok, mely előtt halandó lényegem porban áll, miszerint bennem a magyarnak hallgatni kell, ha annak vágyai az igazságos emberrel jönnek ellentétbe.

Becsüljük meg tehát mindenk előtt az „ember”-t, mert ez a lehető legjobb módor, és legyünk meggyőződve, hogy ezzel, vagy a rohanók szójárása szerint: s ezen specialitással sokkal célszerűbben s ekkép valóban jobb sikerrel mozdítjuk elő vérünk ügyét mind nemzetiség, mint alkotmány tekintetében...

Mindebből nyilvánvalóan következik, hogy a haladás igazi, folyton tökéletesebb állapotra vezető útján egyetlen lobogó sem leng olyan magasán, mint Széchenyié; mert egyetlen iránymutató elme sem kereste népének üdvét olyan mély, ihletes meggyőződéssel az emberiség eszméjének gyakorlati megvalósulásában, az egész emberi nem fokozatos

szébbülésében, mint Széchenyi. Az őt vezérlő hazaszeretet csillagában a betlehemi éj fénye ragyog biztatón.

Nemzeti lobogónk is mélyebb értelmet és ezzel még magasabb értékelést nyer, ha Széchenyi egyetemes érvényű nemzetiségvédelmi arany szabályának jelképes hirdetőjét látjuk benne.

Széchenyi magyar zászlójának zöld-je a nemzeti remény-t örökké életető szín marad, mégpedig azért, mert az a maga fölé a legmagasabbra emelt piros-nak, az önfeláldozó szeretet-nek elmaradhatatlan velejárója, természetes kiegészítő színe, amellyel az igazság annyira összetartja, hogy az az igazságosságba vetett hit makulátlan fehér színében elválaszthatatlanul egyesül. S ez a színháromság Széchenyi „elgázhatalan makecs jellem”-ében örökké tartó rúdön lengő, mert abban az emberi jószág egygyőződött a nemzeti prófétánk vasakaratóban erénnyé szilárdult magyar lovagiasággal.

Váradai József

Gróf Széchenyi István akadémiai beszéde a nemzetiségi kérdésről 1842 november 27-én

Széchenyi István gróf nevezetes akadémiai beszéde elején rámutatott arra, miért volt ép annak fontossága, hogy a „leendő oly hosszú sorából” egy tisztán filológiai intézet létesítését tartották legfontosabbnak. E bevezető után tér át a beszéd tulajdonképeni tárgyára, melyben a nemzetiségi kérdésben vallott nézetét szegyezte le. Beszédének ezt a részét a Trautner-Károlyi könyvnyomdában 1842-ben megjelent „A Magyar Academia körül” c. művének 20. oldalától a befejező 56. oldalig az alábbiakban szóról szóra közöljük.

„Praeparandiákat kellett volna állítani, inkább közvetlen terjeszteni a’ nyelvet, mint annak becsét, méltóságát, és ez által a’ nemzet legdrágább kincsét emelni.” De ugyan felelünk egyedül azon egyszerű kérdésre, mely körül forog a’ családás, és nekem legalább úgy látszik, mintha rögtön le kellene esni a’ legvakbuzgóbb szemeiről is a’ fátyolnak, hogy valjón „ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következék-e, mikép neki ezért már magyarrá is kellett volna átalakulnia.” Mert ha így, ám akkor fordítsuk legutolsó filúrunket minden tétova nélkül „nyelvmesterekre”, sőt legyünk rögtön magunk is mind azokká, „hadd tudjon csevegni magyarul az egész világ”, ’s meg lesz mentve ’s fel-dicsőítve fajtánk. Nyelvet, nemzeti sajátsgot, illy felette könnyű szerezni azonban, én legalább úgy hiszem, még csak biztosítani sem lehet, ’s annál kevesebbé szilárdabb s tágabb alapokra állítani; minthogy — és itt különös figyelemért esedezem — a’ szólas még korántsem érzés, a’ nyelvnek pergése korántsem dobogása még a’ szívnek, és ekkép a’ magyarul beszélő, sőt legkésebben szóló is, korántsem magyar még.

Ki nem látja itt a’ különbséget, és ki azon elfogult, ki előtt nem világának tisztán fel, milly ezer sajnos tévedések közt botorkál oly sok magyar e’ lehető legfontosb ügyünk körül.

Csüggedni érzem erőmet, tisztelt gyülekezet, és tehetőségem parányiségének tudata görcsbe vonja kéblem’, midőn ezen oly felette kényes életkérdés taglalásába bocsátkozom, mi már ezelőtt is nem egy ízben történt, noha siker nélkül; ’s pedig kivált, mert valamint — tudom — nem egy capacitas saját vallomása szerint nem bír a’ dolgok mélyébe hatni, mielőtt gondolatának szót tudna találni, úgy én korlátozottabb tehetőségű megint gondolatimat nem vagyok képesek mindig szavakba foglalni, főképp ha annyira áradoz-

nak bensőmben azok, mint a’ jelen oly felette fontos kérdés körül.

Axióma-tisztaságban vélem látni nézetem kirekesztő helyességét; midőn más részről tapasztalni vagyok kénytelen, hogy hazánknek még leghübb fiai ’s legkitünőbb tehetőségei közül is többen, mintha nézetem csalódás volna, felette kevés kivétellel mind más, sőt éppen ellenkező utakon járnak azon czél felé, mellynek eléréséhez szintűgy ’s oly öszintén kötöm én is fajtánk megmentését és egykori fedicsőítését, mint, teljesen hiszem, ők. Egyeztető, középutai ez esetben pedig nem látok. — Milly kínos epedések közt nézek én ennél fogva nemzetünk jövő sorsának elibe, kiki elérheti ki fajtámhozi hűségemben bízik, minthogy vérünk egy részét nemzeti ügyünk fölött még mindig halálos fagyban szendereg-ni látom, és esküdni mernék, hogy bizony ez, sem megmen-teni, sem magasbra emelni nem fogja a’ hazát; midőn más részről azon irtózatoss kép áll előttem — és itt lelkemet merném rákötni, hogy e’ kép nem tünemény, hanem valóság — mihez képest mind azon gyönyörű érzélem és szent lelkesedés, melly hazánknek, hála az ég, számra mindig növekedő hű fiaiban buzog, ’s mi a’ legnagyobbnak, leg-dicsőbbnek, lehetne apadhatatlan forrása, nemcsak nem fogja magasba emelni, de még csak biztosítani sem a’ hont, sőt egyenesen meggyilkolni azt előbb, mint gondol-nók, ha, mielőtt késő, legalább vérünk jelesbbjei nem okulnak azon mesterségben: oly drága, de oly annyira kényes kincset, mint nemzetiség, nemzeti sajátsg, némi biztossággal, és a’ siker némi lihetőségével mikép lehessen őrizni, mikép lehessen ápolni ’s növeszteni leginkább, sőt kirekesztőleg.

Mint fentebb bizonyítani, senki nálam tágabb kört nem enged azon feltékenységnek, melly nemzeti hűségből eredve, bármint is nemzeti színbe öltetni vágyik. Ha jobban buzog a’ magyarnak vére, mint akárki másé, honának pusztá említésén is; ha már mennyekbe ragadtatni véli magát, mikor a’ magyar hölgynek ezelőtt oly sokáig néma ajkán a’ nemzeti hang zengedez; ha életét kockára bocsátni kész, mikor vére mentőjét csak megkarezolva is gondolja: mind ez, jóllehet sok által még most is egyedül nyavalyás kitérésnek tartatik, felette helyes ’s vajmi örvendetes jele-net, mert ez egyedül a’ visszatért becsületérzés és a’ magá-hoz hű erőnek eredménye, ’s csak ebből pezsg élet és fejlőd-jövendő. Ennél fogva még a’ kelletnél többet tenni buzgó fiatalság túlzásit is némileg megbocsáthatóknak tartom; mert

ki szegleti szárnyát az élet tavaszkorában azon lelkesedésnek, melytől kér, hol megégeti ugyan néha magát, mellynek híját azonban fiatal kebelben semmi a világon nem pótolhatja ki; mert az isteni szikrának nincs surrogatuma. 'S jaj, szájszorta jaj azon fiatalnak, kinek lelke testében mindig megfért.

Férfital azonban többet lehet, többet szabad követelni, 's kivált ollytul, ki vezetői szerepre emelkedik. De itten bűba merül lelkem, mert én legalább felette kevés kivétellel, alig ismerek egy valóban buzgó magyart is — és ezen őszinteséggel tartozom szent ügyünknek, mellynek minden személyes tekintet alávetelek — ki, bármennyi ősz haj fedné is fejét, bármily tapasztalás és életbölcsesség redőzte volna is egyébiránt velejét, mint elmetévedett, ha rögzességéje (fixe Idee) pendítették meg, többé kevesebb ki ne vetkezne a' kölesönös méltányosság sőt az igazság szabályaihoz is némileg, ha nyelvünk 's nemzetiségünk ügye kerül szőnyegre. Illy alkalomnál a' leghidegebb vérü elragadtatik, a' legélesebb látású vakssággal van verve, és a különben legméltányosb, legigazságosb is, hajlandó felejtetni, sőt néha valóban egészen is felejteti az örök igazságnak soha nem változó még azon legelső szabályát is — mellyt egy alkalommal sem volna szabad szemből szalasztani — miszerint másnak soha ollyast ne tégy, mit tőle sem fogadnál örömet. 'S annyira megy ez elfogultság, ezen felingerült állapot, mikép mindennapi eset, kivált mostani a' természetesen túl még mesterséggel is felcsigázott napokban, éppen azok kikelésit és gyanúsításit hallani legsértőbb változatokban, ha más ajku, egyenesen csak példájukat követve, ön vére mellett buzog, kik legcsiklandósbak saját nemzetiségük körül. Valóban szomorú, szívrepezítő látvány. Boszultan egy hajszált sem enged fejn csak érinteni is, és ez helyes; ámde mást üstökénél ragadni hajlandó, és ez is egyes viadalban vagy verekedésnél, mikor ember áll ember ellen, és anyagi erő 's állati bátorság határoz legtöbbet, felette helyes lehet; nemzetnek békés ujjászületési működésében azonban ha nem is gyávaság, valóban felette nagy bűn, és a' legzimélőbb kitéttel minden esetre nem kevésb, mint szánakozásra méltó, maga magán uralkodni nem tudó pajzanság; mellynek, tisztelt gyülekezet, ha a' mélyebben gondolkozók tapintata, és általtján véve a' nemzet súlya, mielőtt késő volna, féket, zablát nem vet; bizony mondom, a' magyar nem „lesz“, mint azt többen olly gyönyörtelen álmodánk, de rövid idő múlva egyedül e' négy betű „volt“ fogja illusztrálni valghai létét; 's pedig mert a' nemzetek békés átalakulási működésében, mikor minden, bár a' legkisebb erőszak is ellenhatást, és egyetlen egy igazságtalanság ezer megbosszulót szül, semmi nem győz, mint egyedül lelki felsőbbtség és az örök való.

A' kérdés — hogy t. i. kirekesztőleg csak egy mód által biztosíthatja a' magyar nyelvét és ezzel elválhatlan nemzetiségét — előttem olly egyszerűnek, olly kézzelfoghatónak mutatkozott mindig és mutatkozik ma is, mikép soha nem tudtam eléggé bámolni, és bámulatombul ma sem tudok kivételni, honnét jöhet az, hogy én e' kérdés körül úgy szólván isolálva lelem magamat.

Sokszor tölték legfeszültebb elmélkedésben napokat, éjkeket ez életkérdésnek tisztába hozatala iránt; mert tudja az ég, könnyelmű, hirtelenkedő, nemzeti ujjászületésünk szent ügye körül soha nem voltam. Kétkedtem, epedve habzottam, szigorúan veték magammal számot, hogy valljon — mert vérem hidegebb, békétűrésem több — tán nem szeretem annyira hazámat, mint kik mindig forrnak, lelkesedéstül egy huzomban áradoznak; vagy hogy tán nincs annyi bátorságom, mint azoknak, kik mindenben az oroszán szerepét játszani hajlandók; vagy hogy végre tán hiúsági visz-

keteg, különczködési szesz, vagy éppen megcsontosult makkasság homályosítja nézetemet, minélfogva nem tudnám helyeselni, sőt egyenesen kárhoztatni volnék kénytelen azon utat, mellyen, felette keveset kivéve, mint mondám, a' legnagyobb rész, külön árnyéklatokban ugyan, sőt hazánk nem legkitünőbb kapacitásai buzgólkodnak közelitni azon célhoz, mellynek elérése saját szívemnek is legforróbb vágya: „fajláuknak t. i. nemcsak biztosítása, de egykori feldicsőítése is.“ Azonban soha nem tudtam s most sem tudom magamat e' kérdések körül hibáztatni; és ekkép vagy velőm beteg, vagy azok nézete hibás, kik véleményemet nem osztják. — 'S most lássuk:

A' magyar mélyen aludt. E' közben nyelvét felejté, nemzete színét veszté. Sok azt hitte, nem eszmél már fel többé, 's el van olvasztva. De a' magyar felébredt; milly halovány színben, milly torzalakban, kiki előtt ismeretes. Alig van nemzetek közt illy iszonyatos példa. Sok ezt azonban fel sem vette, sőt álfényében, mint Armida kertjében, még tetszett is magának. Többnek azonban tőrhetlen volt az önmegismerés e' keserű képe, ámde erő nem szilárdítá keblét; kétségbe esett, 's magára hagyta a' hont. Voltak végre ollyasok, kik dagály 's szélvész daczára nem gyengültek el, 's férfiak maradtak a' veszély óráiban. — 'S ismét élet felé kezdett fordulni a' haza. Olly hervadólag tengett azonban szerencsétlen vérünk, hogy lehetetlen vala, mikép mi ujjabbak folyvást pirulván fejletlen, aljas létünkön, az előttünk olly ragyogó példák utmutatása szerint ne ébredzünk volna azon szent kötelesség érzetére, hasonlólag járulni hű kebellet köz anyánk apolásához. És e' nemes érzet nőtlen nőt, 's hála a' nagy istennek, már olly szép gyökeret vert, mikép a' legszebb virágzásnak bizton elibe tekinthetni, hahogy a' visszahatás felhőszakadása nem sodorja azokat ismét tőstül ki. Ámde itt a' baj és e' veszély mutatkozik aggasztólag.

Az ujjabb kor, buzogva a' legszebb lelkesedéstül 's vágytul: minél előbb ragyogni a' nemzeti egészség fényében, nem bírta szeliemduv hevében felfogni, hogy javulási lépészetünk okvetlen csak halk lehetne, mert súlyedésünk sem vala rőtöni; felejtven e' fölött: nemzeti tekintetben mennyire javultunk legyen már, eliszonyodott csigalépteinken, 's fajtánk más nemzetekhez képest még mindig olly alacsony állásán. 'S így lön, hogy legtöbb magyar vakhevében úgy jutott azon tévutra, mellyhez képest magán kívül keresett segítséget, valamint a' hullámokkal küzdő is ha magában nem bizik, mindent megragad, mire csak kezét teheti. „Jaj milly kevesen vagyunk — így sopánkodának — lehetetlen, mikép ennélfogva a' roppant számú német- és szlávban el ne olvadjunk; terjeszteni kell tehát a' nyelvet 's nemzetiséget mindenek előtt.“ És ez felette helyes, csakhogy a' 'mikép' körül forog a' siker, minthogy nem minden modor vezet célhoz, sőt a' mostan divatozó attul egészen eltávoit. Engem soha nem ijesztett *csékély számunk*, de fennmaradhatásunkért annál erősebben rettegtem mindig azon okbul — s ezt ki kell végre mondani — mert fajtánk anyagi mint szellemi léte olly felette könnyű. Itt a' baj, és essünk át elvégre az önmegismerésnek ezen legkeserűbb adagán — mert csak ez után javulhatunk teljes egészségre — mikép t. i. nem a' mennyiség, hanem a' minőség a' szellemi erőnek sarkalata, 's e' szerint éppen nem azért forog veszélyben létünk, mert kevesen vagyunk, hanem mert súlyunk olly parányi. És ezt sok magyar sejtí, és azért tűzeli saját magát 's másokat törhetetlen bátorságra, mi felette diesőséges, csakhogy itt megint más csaikepzetbe bukik, mi annak jele, hogy ha felébredett is már nagy száma, azért mindnyája korántsem ábrándult ki még; 's a' multat a' jelenuel 's Magyarország azelőtti és mostani bajait össze-

kevén, oly hangulattal ül lovára most is, mintha jelenleg is törökkel vagy francziával kellene vívnia, észre sem vévén, hogy az nem kontyos, se nem veres sipkás, kivél dolga van, de egyenesen a' civilisatio, mellyen kard nem fog, 's melly előtt a' legtündöklőbb vitézség is térdre esni kénytelen. 'S ugyanis a' bátorság több árnyéklatu. Van t. i. ollyas, melly mindent megrohan és még az ágyúszájtul sem fordul el, meg van ollyas is, melly kitűrni tud, 's handabanda ellenére bevárja az alkalmas időt, meg a' polgárok hevével szembeszállni, 's hirtelenkedésüknek gátat vetni kész. Mindkettő maga helyén arany. Sok azt hiszi; az elsőben több anyagi tán állati vegyület, a' másik neműben ellenben több lelki vegyület van, 's hogy az elsővel bírók e' földön rendszerint — 's leg'őbb esetben a' nélkül hogy tudnák — gép gyanánt szolgálnak; midőn azon másik nemű bátorság tulajdonosai viszont rendszerint a' gépforgatók. Már ez bármikép legyen is, tagadhatatlan marad, hogy azon katonai bátorság, ha úgy nevezhetni, mellyhez képes a' hős bárminek is nekirohanni kész, mit egyébiránt egy pohár pálinka, mint tudva van, néha igen elősegít, még korántsem elég olly szövevényes 's rendszerint olly hosszadalmas munka sikeres folytatására mint egy egész nemzetnek ujjaszületési működése, hol az enthusiasmus ritkán használ, a' hóbort pedig mindig árt, de egyedül a' józan, a' kiábrándult felfogás, és kirekesztőleg csak az öszszeszető 's kiszámító felsőbbség győz.

A' nagyobb számban vélnék lelni üdvöt — boldog Isten — mintha bizony például 30 millió barbar népben több magához vonzó, több magába olvasztó varázs volna, mint bármilly kis számban is, ha ez a' civilisatio kincsétől felcsordul. Ha ököltre, botra kerül a' dolog, akkor megengedem. a' nagyobb számban az olvasztói varázserő, a' felsőbbség. De csak háborúban sem mindig, mert a' néhány macedoni bors megtöri a' számtalan persa borsót; és a' kis számú helen dicsőíti fel Marathoni síkjait; még csak háborúban sem mindig, 's hát minél kevesbé még a' lelki tehetségek szabad surlódási mezején, 's kivált mostani századunkban, mikor az erőszak előbb-utóbb egyedül saját magának ássa sírját — De ha egyenlő körülményileg a' nagyobb számban a' nagyobb erő, mit senki sem tagad, ugyan azt hiszszük: nemzetiséget csak úgy rákenhetni bárkire is, ki éppen kezünk közé jut, mint például meszet falra, vagy mázat fazékra? És azt hisszük: parancs már elégséges, hogy valaki nemzeti sajátágából kivetkezzék? Ugyan mi magyarok tünrők-e ezentul — ezentul mondom, mert egyszer már majdnem hogy megtették rajtunk, és igen is engedelmesek lettünk — tünrők-e mondom, ha bármilly hatalom akarna is minket úgy minden legkisebb czikornya nélkül saját mintájára kaptázni kívált ha e' minta felette messze fekünnék a' tőkélyesbűl, 's valljon engedelmeskednénk-e olly parancsnak, sőt még olly törvénynek is, melly ha nemzeti hűtlenséget egyenesen nem követel is, sokak alkalmazása, és kivált tartalék-gondolatja által még is zsarnokká válnék? Azt remélem, azt hiszem, még akkor sem engedelmeskednénk, ha körül-főre mind meg egyeztünk volna illy szabályban 's annál kevésbé, ha ez nem történt vala így; mert e' világon elidegeníthetetlen sajátok is vannak, miket tilos áruba bocsátani, mi ugyan nem egy hazai reformátornak peng ajkán, vajmi sok esetben vajmi pompásan, csak hogy rendszerint vagy nem olly sajátokra alkalmazva, mint például: becsület, erény, nemzeti hűség 's több efféle, miken valóban soha és semmi esetben tuladni nem szabad; vagy egyedül saját érdekeinket méltatva, másikat azonban, régi de néha-néha még is fel-feltűnő Döbrögi szellemben, fitymálva, sőt gyanusítva.

Mondják ugyan, hogy törvényeink nemzeti nyelvünk ügyében semmi illyest nem követelnek. És ezt tudom, mert

törvényeink egy hajszállal sem rendeltek többet, mint hogy a' holt latin szó helyébe az élő magyar lépjen, és a' köz-igazgatás nyelve azon faj nyelve legyen, mellytől nemcsak az ország vévé nevezetét, hanem, melly az alkotmányos létnek is törzsöke. Minél semmi sem lehet igazságosb, méltányosb. És ha szoroson, de valósággal szoroson és nemcsak önámítgatásilag, ennél marad a' magyar, és ha nem fénylik is legkedveltebb, legnagyobb divatu színben még — mi egyébiránt semmi esetre nem lehet néhány rövid évek gyümölese, mert hiszen kifejlett nemzetiség nem rögtön termő növény — vérünk legalább nem áll a' maga ellen felbőszült szenvedelmek aggasztó veszélyivel szemközt úgy, mint ma, mert hiszen: „Nemzetnek fenntartási, kifejtési küzdelme, hahogy másban is méltányolja azt, miért maga vív, olly gyönyörteli, olly dicső látvány, mikép nincs a' világon olly aljas kedély, olly durva kebel, mellyet illy jelenet öszinte rokonszenvre ne melegítne“; midőn viszont nem lehet semmi borzasztóbb, elidegenítőbb, mint fulladás közti kapkodót látni, ki ha fel-eszmélne, saját erejével meuthetné meg magát, de ehelyett más életébe kap, 's visszalökte elsüllyed.

És most kérdem, 's hazánk fő heveseitől kérdem: ugyan-csak annál maradtak-e. mit a' törvény parancsol, t. i. hogy a' latin szó helyébe lépjen a' magyar, vagy nem kalandoztak-e ezen határon néha túl? Régibb intézetek 's egyesülések körébe, hol nem magyar volt a' szó, mert alkotóik sem valának magyar ajkuak, ugyan nem toltá-e a' magyarság magát itt-ott márul holnapra erővel bé? Némi gyülemben, némi vialomban — oh boldog isten, nem gyermekek vialma-e ez? — nem lön-e a' magyar kedvéért — igaz, csak kísérlet végett — kiküszöbölve gyakrabban minden egyéb nyelv, mint mirigy? Ugyan hány szent szónoklat nem vala elvileg 's parancsra intézve magyar nyelven olly hallgatókhoz, kiknek tizedrésze sem vehet be azt lelki táplálékul? Bár a' legkisebbe, mi időhiány és szövevény miatt márul holnapra magyarrá át nem alakulhata, ugyan nem furta-e magát be a' magyar nyelv nyakra főre, 's ha erre gyenge vala, magas göliátként nem hangoztatá-e nemzetbosszulói haragját a' nyilvánosság nem egy organuma? 'S hány lenézésre, hány méltatlanságra adott alkalmat az, ha valaki az elmezavar ez árjátul mint lelketlen törzsök nem hagyá magát elseperetni e' hazában, hol éppen azok részéről hallatik nem egy fellengős szó „a' kitűrni tudásrul, az emberi méltóságrul, a' szabadságnak bosszu nélkül fertőzhetlen létéről 'sat.“ kik illy zsarnokságok, illy rögtönzések főpapjai? 'S ugyan e' mindent egyszerre elárasztani akaró magyar hév nem növekedett-e már annyira, hogy az, ki elég bator bármilly szerényen is emelni szavát, mintha egy kis kímélet, egy kis békétűrés, tán messzebbre vezetne és jobban érlelné a' hazai növényt, mint a' most divatban levő azon szünetlen korbácsolás, mellynél sok még a' kancsukot sem tartja rosszabbnak, ugyan nem növekedett-e, kérdem, e' tulbév már annyira, mikép az, ki illy alakban látja a' dolgot 's bátran fel is szólni mer, ne legyen kitéve, a' rossz, a' gyáva hazafiság, sőt a' hazaárulás legemélygetőbb piszkaival is azok részéről minden változatokban bemocskoltatni, kiknek — mint mondják — minden csepp vérük a' kölesönös méltánylat és az egészen szabad elmesurlódás elve mellett buzog, 's kik a' gyanusításnak komoly ellenei?

Az előhozott viszketegek, mellyek — megengedem — jobbadán a' legnemesb, csak hogy egészen még ki nem ábrándult kedélyekben veszik eredetüket, azonban általján véve olly csekélybe vétetnek — t. i. a' magyarok által, és „mert hiszen nem magyar törvény elleniek“, és itt lappang a' bökkenő, hogy t. i. fél és biró egy kalap alatt áll, és a' méltánylat, loyaltás 's bölcsesség törvénye még vajmi sokat tilt, mit a' magyar törvény nyilván nem ellenez — mikép

mintha Mátyással valóban kimult volna Magyarországból az igazság, legtöbb fel sem foghatja, mi nagy megbántást és sérelmet lelhet mindezen kicsinységekben (!!) a' más véru, a' más ajku; sőt nem egy magasztos lelkületű nemzet önállási ábrándiban bona fide még bámul is: "egyenesen kegyelemnek miért nem veszi mind azt például a' szláv, mit érette és vele tenni szándoklanak, és ha kelletténél hevesebben védi véréit, miben annyi magyar szintugy hibáz 's sokszor vajmi erős példával jár elő, mert mindennek megvan saját határa, ezt neki korántsem bocsátja meg, de midőn olly gyanus szinte dühre hevülve, és méltán, mellyhez képest valaki róla azt mondáná: „minden, mit véredért teszsz, csak ürügy, és a' közbirodalomtuli elszakítás lappang kebledben“, sarkán fordul, és keleti komolysággal — 's hozzá lehet tenni, keleti igazságszeretettel is — minden lelkesedését csak ürügynek mondja, és a' legocsmányabb czimborasággal kész vádolni őt. — Ugyan férfiu, lovagias-e ez, 's hozhat-e áldást?

Ámde Isten előtt mind azon kísérletekben, mellyekkel a' tulhív vérünket terjeszteni és ekkép nemzeti létünket biztosítani buzog, nem kénytelen-e látni Magyarországhban minden más ajku — s' kérdezzük meg őket, hadd szóljanak nek — sokkal többet, mint a' magyar nyelv törvényesítését? Legyünk végtére igazságosak. Mert valóban az emberi nemre is mindinkább rávirrad a' mennynek azon napja, mikor egyedül az igazságosak hazája fog gyarapulhatni. Álljunk helyükre, ugyan ki hagyja csak hazáját is kirántatni erőszakkal, ellenszegülés nélkül; mi nagy csuda tehát, ha vérük tulbuzgói még a' törvény ellen is szegülnek? Mi nagy csuda, mondom, minthogy eldönthetlen, mindenütt 's mindenkor tapasztalt tény — mellyet nem hagyhatni ugyan helyben, melly azonban mindenütt így fejlődik ki — hogy minden törvény, mellynek alkalmazása szellemi körén egy rész által tulhajtatik, az által helyzi magát aránysúlyba, mikép az, egy rész által viszont szigoruan meg nem tartatik.

Nem elég mai időkben törvényeket írni; de azok iránt sympathiát is kell gerjeszteni. És ha valaki ollyas törvénynek nem hódol, melly előtte gyűlöletes, mellytől természete visszaborzad, sújthatja őt a' betűnek szigorúsága ugyan, de ezéljárt veszt; mert martirt emel, ez pedig fanatismust szül. És ha mindenki rögtön nem hódol olly törvénynek, melly csak idővel, 's egyedül szeretetre méltó lét által vesztheti el sanyaruságát, illik-e sőt szabad-e nekünk magyaroknak minden átállás, minden illetődés nélkül ollyasokra anathemát szórni, kik illy bűnökbe esnek? Mi olly annyira kristálytiszták vagyunk-e? Nyuljunk keblünkbe 's felejünk őszintén: illik-e, szabad-e nekünk illyest tenni, kik szinte nemcsak pirulásra méltó hanyagok vagyunk törvényeink végrehajtásában, de még azoknak sem engedelmesekeidünk mindig és mindnyájan, mellyek hozatalában nemzeti lelkesedéstől forrott vérünk, vagy illyest legalább affectált a' nagyobb rész.

Valóban akarat ellen is elfordulni kénytelen olly szomorú jelenetekről a' kiábrándult, 's mély buba sülyed lelke: ha tapasztalja, hová vezethet vak hív és rosszul fékezett lelkesedés, 's hogy egyesek bűnös tulszái néha milly rossz világba 's ferde helyzetbe állíthatják a' nagy közönség legszentebb érdekeit.

Oh vajmi jól tudom felfogni, milly kimondhatlan irigységi színben mutatkozik nemzeti nagyság a' nemes kedély tükrében, 's milly kinokat kénytelen érezni honunk minden hübb fia, ha parányi, sőtétségtől körülvelt, maga kebledben dülő vérünket ama szerencsés fajttakkal hasonlítva elfogulatlan össze, mellyel a' civilizatiotul környezve, vagy azzal napontai érintkezésbe léve, nagy nemzetekké alakultak, s' hol, habár nálunk sincs kiküszöbölve minden aljas — miből halandó tökéletesen kilábolni soha nem képes — még is

nagy és kicsi, boldog 's boldogtalan csak egy nagy családot képez, 's hol legalább fővonásokban egy érdekért, egy hazáért élve 's halva, mindent már csirájában meg nem ront, meg nem gyilkol a' viszálykodás, az irigység daemona. Illy boldogság, mellyhez képest anyaföldünk körül, bármennyi színre oszoljunk is egyébiránt alábbrendelt lépcsőzeteken, mindnyájunkat csak egy nagy érdek fűzne össze egy család, illy boldogság azonban távol tőlünk. Ezt el kell ismernünk. De azért sem kétségbe esnünk nem szabad, 's ellankadva a' vak sorsnak átengednünk jövődünk kifejtését, sem önhittségtől felfuva, 's minden hatalmakat felbószítva és ellenszegülésre kihíva, erővel törekedni az után, mit kirekesztőleg csak bölcseséggel, t. i. élet-, 's nem egyedül szoba- és könyv-bölcseséggel érhetni el.

Köztünk — azt hiszem — nincs, ki, ha éppen szívverét és életét nem is akarná adni — mik egyébiránt úgy is szinte csak harc mezején bocsáthatók áruba haszonnal — legalább ne volna kész, ideje fáradsága, értelme, vagyona, szóval: tehetségének kisebb vagy tán nagyobb részét is áldozatul hozni, miszerint nemzetisége ne csak tengődve éldegéljen, de mindinkább terjedve 's nemesülve, vagy inkább 'nemesülve és terjedve' — mert ez a' kifejlési logika — elvégre nagy, hatalmas és dicső nemzetté váljék is vére.

Ámde ezt, jóllehet saját bennünk nemcsak a' feltámadási, de még a' felemelkedési erő is, soha el nem érjük, ha csak lelki felsőbbtség által nem. Ennek eléréséért kötelességünk tehát buzgólkodnunk.

'S im ez az egész titok, mikép menthetjük meg fajtánkat bukástul, s mikép emelkedhetünk nagy, hatalmas dicső nemzetté. Felsőbbség által, vagy sehogy sem.

Könnyebb volna, elhiszem, 's hasonlíthatlanul kényelmesb, 's sokkal kevésb fáradsággal 's előzvényekkel jár, ha ugy, quia sic volo sic jubeo, a' honnak már minden lakosa rögtön magyarrá is válnék, vagy ha már azért magyarrá vált volna, mivel három, négy nyelv mellett szólni még magyarul is tud. Illy kényelmesen a' dolog azonban nem megy; mert valamint egyetlen egy kiképzett emberi véloben több magához vonzó, több magában elolvasztói erő van, mint ezer üres vagy zagyvateli főben, épen úgy terjeszthet nemzetiséget is egyedül felsőbbtség és semmi egyéb; midőn a' legszentebb buzgalom, a' legdicsőbb vitézség, a' legszilárdabb akarat, mellyekkel jól irányozva — megengedem — ezer csatát lehetne nyerni, nemcsak hogy egy hüvelyknyelvel sem mozdítják elő a' magyarság ügyét, de éppen ellenkezőleg a' lehető legaggasztóbb veszélybe bonyolítják azt, hahogy ezen felette nagy dicsőre méltó tulajdonok hátterében nem világlik az erkölcsi felsőbbtség ellenállhatlan súlyával a' civilisationak varázshatalma. — Minthogy, hála az ég, e' földgömbön — hol nemcsak fajtája, de egész neme érdekét köteles szívén hordani minden jobbra törekedő ember, ki, mert véréit bálványozza, más fajtáját azért meg nem veti — e' földgömbön, mondom, nem a' jobb olvadoz az aljasban, de megfordítva 's ármány daczára, az aljas a' jobban; miszerint minden nép, egyet sem véve ki csak magában, t. i. fiaiban hordozza az élet 's dicsőség, vagy a' halál 's szégyen csiráját.

Erkölcsi felsőbbtség mindig 's mindenütt győzött erőszakon. Még China félénk népe is magába olvasztá győzött a' hajlatlan tatárt, mert nagyobb, jóllehet aránylag olly csekély erkölcsi felsőbbséggel bírt. — 'S így akárhány a' példa, jóllehet eddigelé úgy szólván csak a' sőtétség és erőszak időkorát élte az emberiség, úgy hogy ha már a' multban, az anyagi erő korában, is győzött a' lelki felsőbbségnek hatalma, alig lehet bizonyosb, miszerint annak ezentul még könnyebben 's még bizonyosabban kell uralkodnia minden, miután már már kezd szürkülni azon hajnaltámadat,

mikor a' felszabadult gondolatnak ereje mind sérthetlenebb világba állítandja a' valót, mely előtt valamint le fognak omlani az előítéletek bálványai, úgy fog elhaloványulni minden zsarnokhatalom is okvetlen.

Ne keressük ennekokáért mentőnket sehol is egyebült, mint saját, vagy inkább 'személyes' erényeinkben 's lelki felsőbbségünkben; személyes tulajdonunkban mondom, mert nemzetnek erénye 's felsőbbsege csak annyiban van, a' mennyiben lehető legtöbb egyes tagja ugyanesak betölti saját helyét férfiulag és szeplőtlen.

Képzelnék magunknak habár csak egy millió főből álló nemzeti családot, melyben annyi értelmi súly, polgári erény, szép szokás, izlési varázs, kiművelt tudomány, életbölcse ség, gyakorlati tapintat, 's több efféle elsőbbség volna felhalmozva, mikép mindenben segédkezet, helyes utmutatás, bölcs tanácsot tudna adni, minden készítményei tökélyvel volnának végezve, körében akaratlanul is jól és kellemesen érezné kiki magát, mert mind családi mind társasági viszonyai hájteliak volnának, 's mely mintegy bölcsője 's kincstára volna minden emberi találmánynak és előmenetelnek, intézményeinek jótékony voltát pedig kiki egyiránt eldeltetné, szóval: mellýrül értelmi felsőbbségénél fogva azt lehetne mondani „az oknak népe.“ 'S meg kell engednünk — hahogy az emberiség előmeneteli, tökélyesülési vágyát kérdésbe venni nem akarjuk — mikép illy ideál-népben lassanként mind annak el kellene olvadnia, ki azzal szorosb érintkezésbe jó. Maga magátul, 's a' nélkül hogy tolszkodó volna, nőne és terjedne az; mert midőn mindenben mintául szolgálhatna 's példakép vételnék, természetes, hogy lassanként mindenben utánozva is lenne, 's ekkép mind nézetit mino szokásit, és ezekkel mulhatlan érzelmít is — mert jó példajó tett, és ez általján mindig hálát arat — lassanként azokra ruházná, kik vele érintkezésbe jönnek, mi által nyelve is terjedne mulhatlan; mert ébredjen csak egyszer érzet, 's bizony annak tolmácsa a' rokonhangu szó sem marad sokáig el.

Képzelnék magunknak illy ideál-népet, 's kérdem: nem leszünk-e kénytelenek megvallani, mikép illyesben határ nélkül több olvasztói varázs rejlenék, mint bár negyven, ötven millió fejletlen 's tudatlan egyajkuban: 's hogy e' szerint minden nép, és így a' magyar is, sokkal nagyobb olvasztási veszélyben van, ha minőségi súlylyel jó érintkezésbe, mint ha egyedül a' nagy számmal volna dolga, mely eláraszthat, feldulhat, sőt meg is gyilkolhat, de elolvasztani, megsemmisíteni soha nem képes; midőn más részrül világos, hogy minden nép, és ekkép a' magyar is, egyedül minőség és nem szám által olvasztat más vért magába.

Illy ideál-nép azonban soha nem létezett, igaz, de azért még sincs egy nép is, mely közelebb vagy távulabb ez ideálhoz ne állana, azaz: mely más népnek átellenében, olvasztó vagy olvadó ne volna. — És im ez tárja fel előttünk az emberi események mult és jelen titkait, hogy valljon miért nőttek és olvadtak, 's miért fognak nőni és olvadni nemzetek. Minek legkomolyabban szívre veendő tanulsága az, hogy a' mely nép élni akar, annak okvetlen olvasztói szerepre kell emelkednie; mert elgyengülése és kora halála ellen e' földön nincs más ir.

Olvasztói felsőbbséggel kell birni. Igen. Ámde bir-e illyessel az, ki szeretetre méltóság és rokonszenv gerjesztés helyett kuruzslóként csak külsőleg hat, 's mert grammatikát tanít, mindenüvé zsinórt varr, 's minden veres, zöld és fejjérel eltarkít, már azt hiszi, sziveket bájolt, 's velőket hóditott? Vagy bir-e az olvasztói felsőbbséggel, ki másban nem tudja becsülni, miért maga követel megbecsülést? Vagy tán az ért e' mesterséghez, ki hős ellenét, mert olly lelkesedéssel viv vére mellett, mint ő saját véreért, a' helyett, hogy lovagias szellemben magához emelné, pogányilag sújtja, 's hir-

nevét alacsony gyanuval bemoeskolni nem pírul? Vagy tán az a' mély felfogású olvasztó mester, ki nyughatlan hevében, a' magyarságot mostani nyers állapotjában, mielőtt elfogadhatóvá, izletessé vált volna, mindenkivel rögtön bevetetni akarja? Vagy tán az, ki hatalom-csalódásai közt, mint orosz-ánt, a' síkra kiállítja a' még fejletlen magyart, mikép minden erőt, minden hatalmat ellene böszitsen, ellene riasszon? Vagy tán az ért e' gyöngéd mesterséghez, ki könnyebben 's szaporábban nyerhető fény végett, prókatori szeszélylyel mindent gáncsol, mindent ellenez, a' helyett, hogy inkább a' hon bármily késő javát is tűzné ki magának szempontul? Vagy tán az jár ez életkérdésben hü keblüleg és mély felfogással el, ki...

Ámde nem szükség, tisztelt gyülekezet, folytatnom e' festvényt, mert a' mondottakból, mennyire képes vagyok kitárni keblem érzetét, azt hiszem eléggé kiviláglik, nézetem szerint mily tengely körül forog létünk, és ekkép valamint nyelv, ugy nemzetiség ügyében is, mi a' hivatás sőt legszentebb kötelessége nemcsak társaságunknak mint testületnek, de honunk bármily kis fiának is.

Nincs a' haza terén egy, ki nemzetiségünket ne terjesztene, vagy azon csorbát ne ütne. Ki erkölesileg bármily kicsinytel is felsőbb, az terjeszt; midőn a' bár hajszállal alantibb, csorbít. És e' körülmény közt nemcsak a' magyar vér létezik, de honunk minden a'ku lakosa. Mert valamint nem ritkán inkább az ellenség hibái fűznek hirkoszorút a' győzőnek homloka körül, mint személyes elsőbbségei: úgy emeli a magyar vért is e' hazában minden másajkúnak alantisége, túlzása 's viszont.

'S ha ez áll, mit nem igen vonhatni kétségbe, hahogy a' lélek fölötti uralkodást nem zavarjuk össze a' test fölött gyakorolható zsarnoksággal, és azon ámitásban nem élünk, mintha már szellemileg is hódítottunk volna, mikor anyagiilag győztünk: akkor az önismeretnek tükréből, feltéve, ha őszintén és mélyen vettetik abba tekintet, sok előtt tán a' legváratlanabb igazságok fognak visszazugározni. Nem egy lesz köztünk még az itt jelenlevők sorában is, 's annál inkább a' haza tág területén, megvallani kénytelen, Logy tán éppen akkor ütött legnagyobb csorbát fajtánkon, mikor a' sokaság lelkesedésétül felmagasztalva és elszédítve leginkább volt azon édes hiszemben: milly óriási léptekkel sőt sasreptileg mozdítá legyen azt elő; 's egyedül azon pillanatokban munkált terjesztése körül egy kicsit, mikor magába vonulva és keves tanuk előtt, bármily kis erényeiért is sympathiát és utánzási vágyat ébreszte. Ez egyebiránt bármikép legyen is, 's bármennyit 's mi által járult legyen is kiki vérünk gyarapításához vagy olvasztásához, annyi igaz marad, mikép az általam most felhozott eszme mindenkinek csalhatlan hévmértékül szolgálhat, mellynél fogva, ha saját magával őszinte 's szigoru számot vetni akar, kiki csalhatlanul azon becses tudomáshoz jöhet, hogy valljon vérenek olvasztásán működik-e szerencsétlenül, vagy szerencsésen másokat olvaszt-e abba; honnét száraz igazságilag az foly, mikép nemcsak mulasztás, de tulhív által is lehet olvasztgatni a' hazán, vagy más szavakkal: hogy nemcsak a' „semmit nem tevők, álgyönyörök közt élők, a' haza zsirját ingyen szívók“ hosszú serege járul köz anyánk gyengítéséhez és végképi meggyilkolásához, de hasonlólag a' magas paripán ülők azon parancsoló osztálya is ront a' hazán, mely indiscret negédttül hajtva, elég előkészület nélkül, minden erővel szembeállni buzog, és ekkép úgy veszélyeztetni hazánk felmagasztalási díját, mint minden fejletlen erő okvetlenül legyőzetik, ha versenyésnek indul. — Mikbül elvégre az világlík ki, hogy alkalmásint azon kevesek ápolják, dajkálják és növesztik fajtánkat leginkább, kik tőlünk tán nem is ismerve, keveset említve, 's éppen nem méltatva, minden pompa, zaj és kö-

vetelés nélkül, szerényen, de hiven járnak el istenrendelte mindennapi hangyamunkáikban.

Ha azonban ezek hiveknek, de azért még is gyakorlataknak — mely tulajdonát azért emelem itt különösen ki, mert sok előtt csak a' fellengős a' haza hű fia — csekély számát tekintjük, kik jóllehet nagyobbak, mint körük, mégis olly kételkedő szigorúsággal töltik be helyüket, mintha arra kettőztetett erejük sem volna elégséges — és illy ember emel hazát, és nem ellenkezője — ha, mondom, ezen helyüket tökélyel álló hiveknek csekély számát 's pedig mindenben tapasztalhatjuk — kiknek mennyei vigasztalás lebegjen haláltekaik körül — akkor lehetetlen nemzeti olvasztó erőnk párányiságátul vissza nem borzadunk.

Marie-Jeanne Roland francia hölgy vég epedéseinek emléke tünik illykor akaratlanul is előttünk fel. — E' szerencsétlen, mint tudva van, mikor legnemesbb ámtásibul a' rideg való göröngyére kilökve, éltének — melyet bevégeznie kelle — tavaszkorában elérkezett volt a' vesztőhely tövéhez, történetesen a' szabadság szobrával, melyet néplekesedés emelt oda, találkozik szemközt, 's helyzete iszonyatosságarul mintegy felejtkezve, elérzékenyült kebelrel így rebegett az egekbe: „Oh szent szabadság, te égi malaszt, mennyi aljas buvik tisztos palástod alá, 's hány ocsmány szérolja szent nevedet!” 'S így kiálthatunk mi is vérző szívvvel, sőt piruló arcczal fel, ha előnkbe tátong azon nemzeti önfertőzés-ásta mélység, melyet már régóta iszonyatosan feltárva látott közlünk nem egy, mikor a' legmélyebb de legveszélyesb álmat alutta még sok, 's mellybe még mindig örökre 's könnyebben elmerülhet a' magyar nemzetiség, szabadság és becsület, mint valaha. Valóban vérző szívvvel, piruló arcczal így kiálthatunk fel:

Oh dicő hazafiság, te az egek legnemesb magzatja, ki a' halhatatlanok sorába emeled az agyag fiait, mennyi rut, mennyi aljas buvik tisztos palástod alá, 's hány ocsmány szégyenfi, mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik czimeddél!

'S tisztelt gyülekezet, ha igaz, hogy egyedül az önmegismerés keserű gyümölcse által nyerheti el teljes egészségét az emberi lélek; 's ha igaz, hogy egyedül ennek egészséges léte emelhet valamint embert úgy nemzetet is valódi hivatásának fényfokára: akkor ürfitsük a' megismerésnek keserű serlegét fenékgig ki, 's valljuk meg, hogy tán nincs ország e' földön, hol annyira össze volna zavarva a' hazafiságnak magasztos eszméje a' hazai nyelvel, mihez képest nem egy gyalázzal megrakott, erkölcsi fekélytől émelygésig rosz szagú vérrokonunk tartatik mentésre 's kíméletre méltónak, sőt nem ritkán még a' legjobb hazafiság hitéletben is áll, 's pedig egyedül: mert magyarul jól perog nyelve, nagy szónok 's ügyesen tudja viselni a' magyar szerepét; mintha a' hazafiság e' kül jelei már elégségesek volnának a' hazafiság legveszélyesb mirigyeit eltakargatni. Mi nem egyebet jelent, mint velő elibe tenni külsőt, lényeg elibe szint, élet elibe halált; minthogy nincs elidegenítőbb, nincs semmi visszatartóbb, méltó antipathiát gerjesztőbb, mint az üres, nyavalyás, bűnös kebelre ráházott hazafiság.

A' magyar szó még nem magyar érzés, az ember mert magyar, még nem erényes ember, és a' hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi. 'S hány illy külömböző dolgozik a' haza meggyilkolásán, ki, mert éppen nincs más tulajdona, és a' vak hű által még is felhőkbe emeltetik, azok hazafiságát is gyanussá teszi, homályba állítja, sőt ellenük antipathiát és gyűlöletet gerjeszt, kik szeplőtlen kebelrel, minden efféle undok salaktul menten, a' honszeretet legtisztább szellemében kapcsolólvák vérükhöz. — 'S im ez fő oka, miért áll a' magyar hazafiság sokkal kisebb becsben, sőt nem legtisztább fényben a' világ nagy szinpadán, 's miért nem képes civilisatioi sympathiát 's hódító közvéleményt gerjeszteni a'

legmagasztosb magyar polgári erény is oda kün. Am mert annyi bitor fényű álhazafiságtul van környezve és elrutitva, mely tapsot arat 's bálványul emeltetik ide ben.

De forduljunk most el ez undok képtől, hol a' maszlagos fény üli bitor ünnepe, 's habár iszonyattal vagyunk is kénytelenek látni, a' rothadásnak mennyei jeleit viseli nemzeti testünk, azért ne csüggedjünk, sőt bizzunk magunkban, 's fordítsuk reményinket egy vigasztalóbb kép felé, mely szinte tárva előttünk, mert noha számban kevesek, 's ezek sem mind tiszták, azért megtörve még nem vagyunk, 's nem egy hű kedély, nem egy nemes erény viraszt még vérünk mellett. 'S ha igaz, mikép egyetlen egynek erényeiért száz-ezrek bűneit bosszulatlan hagyja az egek haragja, miért nem volna remélőnk szabad, hogy mind azon hűség, mely vérünkben most is él, 's mind véres küzdelmink mind halálos nyugvásink közt, habár végre egyes lámpaként csak pislogva is, mindig élt és tökéletesen még soha el nem alutt, ne volna színtolly képes azon átkot is elhárítani fejünk fölől, melyet hazánkknak — fájdalom mondani — a' legrégebb időktől fogva máig nem egy álbölcse, mintha szándéklottan idézett vala ránk.

Bizzunk magunkban, bizzunk erőnkben, készületlen azonban soha ne lépünk sikra, 's erőnkkel jobban gazdálkodjunk mint eddigelé; mert hiába, nemzetnek regeneratioi működésében, hol minden, 's kivált az idő olly drága, és minden léptek annyira gátolják, vajmi többet mozdit a' szerény méh, a' munkás hangya, mint a' sok szópompa, meg a' sok lelkesedési zaj. — 'S legyünk meggyőződve, minél közelebb emelkedhetünk minél többben azon nép-ideálhoz, melyet felhozék, annál 's szaporábban éri el vérünk földi üdvét; midőn viszont annál bizonyosabban és hamarabb dül sirgödrébe, mennyivel inkább 's többben távoznak attul; miszerint, tisztelt gyülekezet, féltékenyen óvakodva, hogy ne ártson, 's törhetlen állhatatossággal működve, mikép használjon, köztünk többé kevesebbé mindegyik, sőt hazánk minden fia: vérünk mentője, népcsaládunk jötevője, nemzetünk feldicsőítője lehet. — Örömteljes öntudat; 's azért töltse be helyét minden magyar, hű sáfárilag. 'S ha nem használ, de bukunk kell, 's emberek előtt ki is leszen törölve emlékünök, legalább azon láthatatlan tanuk végett, kik előtt tán nem egészen meggyeszendőbe mind az, mi az emberi nemet felmagasztalja, mutassuk meg, hogy volt fajtánk közt nem egy, ki nemzeti fennállásért, nemzeti felnemesítésért utolsó lehetőleg lankadatlan küzdve, szebb sorsra lett vala méltó.

És most, miután nem vagyok olly botor hinni, mintha előadásom csak fogékony kebelre talált vala, sőt teljesen meg vagyok győződve, mikép nézetim igen távol esnek a' mai népszerű eszméktől, mert sem a' nagy tömegnek nem hízkelkednek, sem tulságokra fel nem hívnak, és ekkép jó akaróim (!) csekély számát tán még inkább gyéritendik, mit azonban túrnöm kell: legyen szabad a' még mondandókat nem ugyan kirekesztőleg, de még is különösen a' magyar tudós társaság tisztelt tagjaihoz irányoznom.

Lelkesedés nélkül csak félig-meddiggi tökélyvel sem megy semmi, bár a' legkisebb is. Hála ez okbul, hogy hazai lelkesedésünk felébredt immár úgy, mikép kül befolyás nem sülyesztheti vérünket régi fagy-álmaiba többé, sőt minden ellenséges belevatkozás, mint inger, csak nevelni, szilárdítani fogja azt; hála, mondom, mert innen buzog népekre élet, 's innen fejlődik rájuk jövendő. Lelkesedés azonban nem mindig egészséges állapot, 's vajmi sokszor tör nyavalyás lobba lázba ki, 's ekkor többet 's szaporábban ront, mint maga a' tespedés; hiszen valamint a' Pest-kerepesi színházat felrögtönzé, mert Magyarország pillanatait drágáknak tartá, 's már most szinte elérte a' végcéll! a' csudalovat is hason-

lőkép csak lelkesedés vonta be Ilionba, és a' tiz évi drámának véget vetett csakhamar. — Fajtánk, vagy legalább annak igen nagy része egy tulságbul a' másikba esett, és így hihető — 's bár ne volnánk kénytelenek ezen leges legkeserűbb serleget kiüritni — hogy bizony helyes példákat követni, 's rozsz példáktul óvakodni nem igen tudó vérünk is csak saját kárán fog tanulni, 's pedig mert valamint azelőtt előmenetelünk legsürgetőbb kérdéseit csak papirosra tudta mázolni, 's életbe hozni nem bírta a' tespedés; úgy compromittálta már eddigelé is és fogja még inkább compromittálni a' tulhév, hazánk némi fiainak nyavalyás lelkesedése újraalakulásunk legsürgetőbb, legéletbevágóbb érdekeit; miszerint jövődönk valóban aggasztóbb, mint bármikor ezelőtt. Közlebb állunk ugyan azon komoly kérdés eldöntő napjához, hogy valljon leszünk-e vagy nem; ámde, mint minap olvasánk „szikla csucsra“ felcsigázva, honnét ugyan hátra többé nem, de előre éppen olly kevésbé léphetünk okvetlen nyakszegés nélkül, habogy nem lépünk a' lehető legnagyobb óvakodással, minden ámitás-, felhevülés- 's szédelgéstül menten, mihez, megvallom, nekem napról napra fogy reményem, mert ezerszer tapasztalt és soha másképp ki nem fejtett tény, hogy hol mérteken tuli erőltetés és zaklatás makacs ellenszegülést szül, ott a' viszontorlások elmulhatatlanul mindig bekövetkező hada közt annyira felhevül, 's olly vak 's makacs szenvedélyeségre fajul a' nagy közönség, mikép bármilly óvakodást gyanúsítva bármilly okot félrelökve, felbőszült, főkeibül kibontakozott árként mindent magával sodor a' megtámadási párt, habogy erősb; vagy csontmerevedtségre, halálos mozdulatlanságra ridegül a' haza, 's nincs ok, nincs rábeszélés, mely csak egy hüvelyknyi tágitást is eszközölhetne, ha viszont az ellenszegülési osztályzat győz. Mihez képest, minthogy valóban és a' szavak devalvatio-szüksége nélkül „sziklacsucsra“ felcsigázva, illy hangulati, illy érzési körülmények és viszonyok közt kel és alkonyodik felettünk a' kétes nap, vagy bukni fog vérünk előbb, mint gondolnók, vagy magasztos, de vajmi éhes és sovány sasként ülhet a' civilizatiotul elszigetelt szikla kupján a' magyar, míg nyavalygós, öntulbecsülési álmainak vége nem szakad; mikor aztán már minden késő leaz talán.

Illy helyzet közt, kettőztetett köteleesség, azt hiszem, hogy kiki lélekismeretesen betöltse helyét, 's abbul ki ne kalandozzék; mert a' lehető legnagyobb bölcsesség is egyedül csak így képes, a' tespedők zátonyai, 's a' tárogatók felbőszült elemei közt diadalosan elérni a' nemzeti üdv partját. Második Fridrik porosz fejedelem fiatal korában — így beszélék — szerfeletti hévtül hajtvá, bizonyos csatában lovaságával a' józanság elvein annyira száguldozék tul, mikép rutul visszacsapva, távul a' csatatértül bizonyos híd alatt lele menedéket, hol azonban végre ráakadott — 's szerencse — nem az ellenség, hanem azon örvendetes hirt hozó küldött, hogy míg ő compromittálta a' csatát, addig lépten lépve előre nyomult törhetetlen phalanxával, melynek minden tagje helyét állá, ősz Schwerin, 's a' fiatal hévnek daczára nagy nehezen ugyan, de mégis valamikép csak kicsikarta a' győzelmű babért.

Legyünk mi, a' magyar tudós társaság tagjai, 's egyáltalában társaságunk is mint testület, illy phalanxnak kiengesztelő része; 's ha igaz, hogy nemzetiség és alkotmányos haladás azon egyedüli két factor, mellyen emelkedhetik vérünk, dolgozzunk rendíthetetlen állhatatossággal, de itt is óvakodva, nehogy a' régi előítéletek 's szokások rabjait kétségbeesési ellentállásra felbőszítsük, nyelvünk lehető legmélyebb 's legtágabb kifejtésén; mert habár nem is szüli a' szó a' gondolatot, hanem a' mély gondolatbul fejlék az alkalmas szó: még is kimondhatlan varázssal jár a' rövid, szabatos, gazdag nyelv, 's ha mint nyelv közvetlen nem is bír nagy

terjesztési hatással, még is kimondhatlanul drága kincs, mert magában rejti a' nemzeti fennmaradásnak zálogát.

Órizzük tehát e' kincset, tisztelt tudós társaság 's apoljuk soha nem lankadó hűséggel; mert hiszen a' most felhozott tulkalandozási vétékbe, mellybe még az érintett nagy fejedelem is esett, éppen úgy belevergődhetnék nemzetelakulási küzdelminkben legjobb akaratja ellen is nem egy honi vezér, 's akkor, habogy aggodásaim még sem volnának tulgondnak, tulfélétsnek szülöttjei, de szerencsétlenül én látnék tovább, akkor egy jobb, egy szerencsésb kornak, melly a' kiábrándulás sanyar iskolájában a' vesztett boldog napok kinteli visszaemlékezete közt, tán egészen megsemmisítve még nem lesz, tán jól fog esni, ha jóllehet csak már négy falak közé szorítva is, még tökéletes némaságba nem dült légyen a' honi nyelv.

'S im e' szomorú kép, melly koránt sincs a' lehetőségek körén kün, lebegett lelkeim előtt, mikor több évvel ennek előtte, noha teli a' legszebb reményekkel, még sem tudtam magamat vérünk felette kétes állása körül soha is elámitni, és akkor gondolám: tiszta lélek, tiszta szándék és siker; vagy legalább: hűségi becsület.

'S mélyebb értelemben, a' nélkül, hogy társaságunknak legtávolabbrul is valami politikai szint tulajdonitni óhajtanék, felfogásom szerint, e' nemesb czélt hittem, hű sáfárkodásunk határin nemcsak tul nem fekünni, hanem hogy társaságunk csak úgy jár el valódi szerepében, 's hivatásának csak úgy felel meg magasb szellemileg, ha a' magyarnak nyelvkinse körül annál anyaiabb gondal virraszt, és annak becsét, méltóságát emelni annál inkább buzog, minél kétesb jövődö borul nemzeti önállásunkra, 's minél nagyobb 's nagyobb sülyedési veszélyekbe bonyolodik a' hon.

A' legderültebb napokban is jó a' biztos menedék, 's így tán honi körülményink közi sem éppen felesleges, nyelvünkre nézve a' biztos kikötő.

Ez azonban legrosszabb eset, mellyet az egek ura távolítson, és mellyet tán távolitni is fog tölünk; hiszen vajmi sokat követhet el az ifjuság aranykora büntetlen, mit férfiaknak meg nem bocsátának a' menyeyi lakosok; vérünk pedig bizony ifjú, kétségtelenül igen ifjú, mert hiszen nincs az ifjuság egyetlen egy hibájának is hijával, és ez egyedüli de semmi által ki nem pótolható kincse, t. i. kifejthető léte. — Reméljünk tehát legjobbat, 's dicsőség a' sikeres vezetők fejére, ha kis intézetünk háttérben, és nyelvmenekedési tekintetben, szükségtelen, hasztlalan marad örökig.

Miután egyébiránt ok nélküli remény vajmi gyöngé alapon áll, 's isteneket nem annyira a' szónak mint a' tettnek imája indit, 's ideje volna már, ha elvégre járszalagok nélkül vágyunk haladni, a' férfiu kornak körébe lépünk, könnyítsük és segítsük mi is elő legjobb tehetségünk szerint a' haladók magasztos pályáját; buzgólkodjék ennekokáért társulatunk minden tagja nyelvünket a' definitiónak lehető legtisztább fokára állitni, mi által felette sok veszélytül megmentjük az igen is gyors léptekkel haladókat, mert hiába — 's vegyük a' dolgokat mint azok vannak, és nem mint azoknak lenniök kellene — igen sok ember csak úgy bír tiszta logika után cselekedni, ha tisztán eszmélhet; tisztán pedig csak akkor képes eszmélni, ha tiszta, határozott szavakba öntheti érzelmit. Gazdagítsuk tehát tiszta, határozott szavakkal a' haza nyelvét, 's e' szerint ha szerencsésen csak egyetlen egy kitétele tudna is alkalmas szót fellelni az Academia, úgy mindazáltal, hogy azt neccak gyűlöletessé ne tegye, sőt általa tetszetővé is váljék az eszme; egyetlen egy szót, melyet a' német így tesz ki 'Klugheit': és azt hiszem, már már megtette vala köteleességének jó részét társulatunk, 's ha ma bukik, egészen hiába már nem élt, mert bátran kiléphet nép a, nemzeti verseny dísz-, de veszélyteli terére, ha ele-

gendőleg felfogta az érintett szó egész jelentőségét, 's a' gyakorlati életnek mezején, hol minduntalan kineveti a' tény az elveket, annak parancsát teljesíten soha nem hagyja. minthogy ez azon tulajdon, mellyel valamint ember úgy nemzet is, habár elibe vág is eleinte a' lelkesedés, villogó ész, elragadó szónoklat, széles tudomány, elvégre mindenben győz, 's melly tulajdonra ekkép minden nemzetnek nagy szüksége van, 's így annál inkább fejletlen, fegyver közt többé nem. de erkölcsi surlódásban annál veszélyesebben forgó vérünknek.

Azon szónak azonban, melly az érintett eszmét kitenné, különösen kedvesnek, különösen rokonszenvet gerjesztőnek kellene lenni, tisztelt Academia; mert jaj, ha bé nem fogadja a' honi kebel, minthogy akkor valódi méreggá válik, 's pedigmért nincs csábítóbb, nincs közönségesb, és — fájdalom — nincs napirenden levőbb semmi is, kivált nálunk 's kivált most, mint gyanusítani 's a' nevetség szinpadára állítani mindent, mi a' mérséklet, óvakodás 's türetem: színárnyéklatát viseli bármilly gyengéden is, mikre mind, a' gyávaság, félénkség, szűkkeblűség, sőt rosszlelkűségnek bélyegét süti, vagy legalább olyannyira hajlandó sütni a' fiatal hév, a' magát tulbecsülő visketeg, mert nem ritkán a' polgárok lelkesedését mellékes czélokra ügyesen használó ravaszság. — Kedves, bájoló kitételeit kellene feltalálni, mondom, mikép azon nehéz, súlyos tény gyakorlata lehetőleg könnyíttessék, melly a' feltalalható bölcsesség-árnyéklatu szónak életbe léptéhez van kötve: minthogy az embereknek határtalanul nagyobb, kivált az élet tavaszkorát élő része, sokkal hajlan-

dóbb gyakorlani oly tulajdonokat, mellyek számos tanu előtiek, rögtön tapsot nyernek, és ha semmi mással nem, legalább honfiak meleg kézfogásával tüstént jutalmazvák, mintsem zarándokilag oly erényeknek élni — és azért nevezem az illyeseket nehezeknek, súlyosoknak, mellyek fel nem fogva, félreértve, gyanusítva, sőt néha a' rágalom és gyűlölet legkeserűbb mérgével illetve, rendszerint egyedül az életnek fagy-szakán aratnak hála-kedélyt, sőt oly sokszor egyedül a' sírhanat alatt.

Mozditsuk tehát elő, könnyítsük, ha bármilly kicsiben is, az illy erények gyakorolhatását, mennyire csak bírjuk, mert kialakulásunk hosszadalmas, szövevényes, göröngytelei pályáján egyedül ezek által tarthatjuk magunkat fen, 's emelkedhetünk más népek fölé; és ezért keressünk azon annyiszor gyanusított tulajdonra, helyes, alkalmas, magához édesgető kitételeit előlegesen, melly minden erények közt legtovább vezet — tán megszereti 's szert tesz rá, ki még híjával van — melly mindnyájunk előtt mint érintém, a' 'Klugheit' szó alatt ugyan eléggé ismeretes már, csak hogy mindnyájának cselekvési szótárában valamint magyar szóval nincs kitéve eddigéle, ugy soknak csak eszméjében sem fogamzott még; mihez képest e' kis szócska életbe hozása e' kis ige testé alakítása által is járuljunk ahhoz, hogy Magyarország ne csak külsőleg és ámitólag jószíniúnak, megelegültnek, gazdagnak fényesnek lássék.

Ámde mindig növekedve 's hosszú időkre terjedve belsőkép is, valódilag jó egészségü, boldog, dicső és hatalmas legyen.

Széchenyi akadémiai beszédének jelentősége

Az az 1842. november 27-én elhangzott elnöki megnyitó, mit ezen a címen emlegetünk, Széchenyi életművének egyik legfontosabb mozzanata, s a kor politikai életében döntő fordulat.

Mindenekelőtt: ritka teljességben mutatja meg ezt a sokrétű nagy személyiséget. Magasztos humanizmusának és a nemzete iránti tiszta szerelmének legmélyéről fakad. Kassandra sikolt benne, a „látnöki lángész”, kit a sors oly iszonyúan igazolt. Megállapításai és következtetései a politikai tények páratlanul reális szemléletét és elfogulatlan, jég hideg ítélőképességet árulnak el, áradó szónokiassága pedig azt a büszke és fékezhetetlenül szenvedélyes vérmérsékletet, amely alakját oly egyszerűvé teszi, de megátolta az államférfit, hogy alkalmas legyen a politikus szerepére, már a szó simulékonyabb és így gyakorlati sikerekre is számító értelmében. És végül maga ez az áradó ékesszólás. Ez a beszéd képviseli legjobban Széchenyit, a szónokot. Énekesekről szokták mondani hogy benne van a crescendo a hangjában. Széchenyiből természetes módon árad a páthosz, valódi indulat forrásából, önként követi a retorikai fokozás szabályát és éri el a végén a nemes meghiggadás fenkölt nyugalmú szölamait.

Döntő volt ez a beszéd politikai pályafutásában. Most mutatkozott meg, hogy jóformán teljesen egyedül maradt. Ekkor vált el végkép a nemzeti társadalom útja tőle és döntött e társadalom, hogy más vezért követ. De ezzel telt be a társadalom sorsa is. Ekkor fordult végérvényesen — ha nem is előkészületlenül — arra az útra, amelyen a hat évvel később bekövetkezettek nem lehetett már feltartóztatni. Ám a tragédia után megint csak ez a beszéd merült fel a kárvallottak emlékezetében s kijózanodottjai ennek belátásaihoz és elveihez fordultak vissza, hogy kidolgozzák a kiegyezéskori Magyarország alapjait. Nem rajtuk múlt, hogy maguk az idők nem józanodtak ki.

Keletkezésének körülményei ismereteseek. Széchenyi már régi idő óta aggodva figyelte azt a „tulhevet” — amint ki- fejezte magát —, amellyel Kossuth élesztette a magyar

nacionalizmust és a reformok követelését. Világosan látta, hogy ezzel a nemzet olyan heves és erőszakos ellenhatásokat vált ki, amelyekkel nem tud majd megküzdeni, ha szembekerül velük. Nem áltatta magát az erőviszonyok feől és egyáltalában nem tartott kívánatosnak alig éledező nemzet részére bármint küzdelmet. A béke ágyában akarta felépíteni. Ez volt a módszerbeli különbség a két férfi közt. De volt mélyrehatóbb is. Széchenyinek más volt a felfogása a nacionalizmus mibenlétéről és céljairól is, mint Kossuthnak, kit teljesen megvesztegettek a nyugatról áradó korezmék. Egyre fokozódó kétségbeeséssel látta, hogy a közvélemény olyan útra tér, amely ellenkezik a humanizmussal és a magyarországi viszonyok közt járhatatlan. Kossuth ezt csak Világos után ismerte fel.

Ilyen körülmények közt jutott az a szerep Széchenyinek, hogy mint az Akadémia alelnöke megnyitó beszédet mondjon az 1842. évi díszülésen. Természetesen kívánczozott hát a téma: elmondani, miben tért el a közvélemény éppen annak a nemzetiségnek a helyes és hasznos szolgálatától, amelynek szolgálatára az Akadémia alapított. Maga a szónok már előre tisztában volt, milyen jelentősége van fellépésének, s azzal is, milyen körülmények váraakoznak rá. Ám a lelkiismeret még csak óvatosságot sem engedett, hanem arra készítette, hogy teljes élességükben adja elő aggodalmait. Amikor pedig a várt támadások valóban elkezdődtek, elszánta magát arra is, hogy hírlapi polémiaiba bocsátkozzon felfogásának védelmében és az ellenpárt cáfolatában, megkísérelve, hátha sikerül a közvéleményt helyes irányba fordítania. S tanui lehetünk annak a keserves látványynak, hogy e közvélemény nevében és zajos helyesléssel védelmezték a nemzetet heves támadásokkal legnagyobb fia ellen, kinél tisztább öntudattal senki nem tudta, mi e nemzet nemzetisége és lényege s mily eszmék éltetik és biztosítják boldog jövőjét.

Igy hát ennek a beszédnek politikai tekintetben semmi sikere nem volt. Igazán pusztába kiáltott szó. Még azok sem értették meg intencióit, akik nem áltatták magukat a

hazai nemzetiségek hűsége felől, nem bíztak a pusztá szó és pusztá szólások csábító varázserdejében, mellyel az elkívánczozó népeket nemcsak hogy az ország kötelékében tudják tartani, de népileg is magyarrá képesek tenni, hanem tudatában voltak annak a veszélynek, amit tiszta szemmel felismertek: hogy Szent István birodalmát, a Szent Korona testét felbomlás fenyegeti. Ők sem ismerték fel és látták be, hogy a *Corpus életét* legfeljebb azzal a kezeléssel lehet a pusztulástól megmenteni, amit ez a beszéd ajánl. Csak kevesen voltak, akik mellé álltak a megtámadottnak. A nemzeti társadalom és immár közvéleményének irányítói egyértelműleg fordultak ellene és a politikai következménye a társadalom és Széchenyi viszonyának teljes megromlása volt Széchenyi minden hatalmát elvesztette a közvéleményre.

De mi megengedhetjük magunknak — magasabb íté-
helyünkön —, hogy ne a sikert fogadjuk el egyetlen igazolásnak. Ne főként a rögtönös és pillanatnyi sikert, Széchenyi kiállításának megvolt a maga történeti jelentősége még politikai tekintetben is. Már utaltunk rá, hogy a nyelvenkéntes tragédia után a nemzet józanabbjai az ő szellemében tértek rá a kiegyezés útjára. S nemcsak annyiból áll az, hogy ugyanarra a belátásra jutottak keserves tapasztalatok után, amire ő ezek nélkül is eljutott, s aztán a tapasztalatokról logikai szükségszerűséggel az övével rokon elveket vontak le, hanem egyenesen arról van szó, hogy az ő gondolatai hatottak ekkor a gyakorlati politikában. Ez a hatás forrásszerűen kimutatható. Érvényesülésének közvetítője elsősorban hű tanítványa, Kemény Zsigmond volt, kinek hatása a tragédia bekövetkeztének pillanatától igen nagy a magyar politikai gondolkodásra.

A kiegyezés utáni boldog időkben, amikor látszólag minden rendbejött, — ha meg nem is oldódott, — Széchenyi megint csak a szónoklatok és jelszavak hangjaiban élt, nem pedig a nemzet életében és tetteiben. A közvélemény ismét elhagyta nyomdokait. Alighanem csak álszemérem tartotta vissza attól, hogy a macskazenét megismételje, amivel már egyszer megjutalmazta legnagyobbját. De újra elkövetkezett a tragédia. S neve ismét megjelent a roskadó ház falán. Mint a gyenge hívó az imával, úgy van a nemzet Széchenyivel: csak a veszélyben jut eszébe. Most azonban, a tizen-nyolcas tragédia után, legalább a nemzet jobbjaiiban, valóban eleven erővé vált szelleme — elsősorban Székfü Gyula hatására, ki Kemény egykori szerepét töltötte be —, bár szélesebb közvélemény előtt most is felelőtlen frázisok leplei függönyözték el, s a tragikus sorsú — sorsában osztozó — nagy államférfi — Teleki Pál — kísérletet is tett e szellem gyakorlati politikai érvényesítésére. Sajnos, legmaibb napjaink megint illúziókba ringatják e közvéleményt látszólatokkal s a Legnagyobb neve is halványodik, talán új fordulatra várva, hogy ismét felragyogjon kíméletlenül világító tiszta fényével.

Van azonban egy még magasabbrendű jelentősége is Széchenyi kiállításának, mely ebben a száz év előtti beszédben nyerte végérvényes formáját, hogy az Akadémia elnöki emlévényén magasló alakját véssé nemzete halhatatlan emlékezetébe. Ez a jelentőség már az erkölcsi igazolással is felruházta. A történelem ítélszéke előtt — amint mondani szokták — úgy jelenik meg, mint megtestesülése a nemzet géniuszának — öröklékének, kedvenc kifejezése szerint, s ő valóban őr volt e nemzet lelkének — életének egy olyan órájában, amikor nagyon rászorult annak bizonyítására, hogy mindenek ellenére is hű maradt önmagához. Széchenyi tartotta meg a valódi magyar nacionalizmus folytonosságát megvesztegethetetlen, biztos ösztönrel, s az ő nevéhez fűződik e folytonosság mindaddig, míg most végre tudományos tudatossággal megvilágíthatjuk alkotását, értékrendszerét, célrendszerét és történelmi motívumait. Ami persze nem jelenti, hogy ezzel valóban uralmába is vette a széles közvéleményt. De ezeknek a belátásoknak a világánál mindenestre hasonlíthatatlanul tisztábban látunk sok mindent. Így Széchenyi személyiségét, tanait, életművét és jelentőségét is. Bármennyire is iszonyodunk lassanként ennek az agyonkoptatott és üressé öblögetett kifejezésnek a használatától, mégis arra kell hivatkoznunk, hogy Széchenyi tartotta meg azt

a nemzeti magatartást, amelyet szentistváninak nevezünk, egy ezzel szögesen szembeforduló koráramlat áradatában.

Széchenyi volt az, aki előtt megvilágosodott, hogy korának a népnemzet és nemzetállam eszméire alapított nacionalizmusa milyen végzetes következményekkel járhat hazájára és nemzetére. Korának laicizált és politizált nacionalizmusával s romantikus állameszméjével szemben az ősi magyar keresztény és humanista nacionalizmust igyekezett fenntartani s racionalizmust az államvezetésben. Ő volt az egyetlen, aki a nemzetiség lényegét nem etnikumban látta, hanem erőlteti mozzanatban, s az államiságot a társadalom észszerű szervezetének tekintve, érzelmileg is a patriotizmus régi közös alapjaira, nem az újfajta nacionalizmus elkülönítő türelmetlenségére és hatalmi elvére akarta alapozni. Gondolatait nem a történelmi-politikai helyzet kényszerítő szükségére préselte ki, nem a taktikus félszéből fakadtak, aki menteni akar egy fenyegetett pozíciót. A legtisztább elvi dedukció eredményei e gondolatok és források e nagy szív mély emberiségében, e nagy szellem fenkölt vallásosságában és erkölcsösségében eredt. De amikor felismerte, hogy ezek az elvek nemzete és hazája megmaradásának feltételei és biztosítékai a pusztulással fenyegető viharra szemben, annál szenvedélyesebb hősiességgel vetette magát értük küzdelembe. Ennek a hősi szenvedélynek a vészsikolya az akadémiai beszéd.

Széchenyi nacionalizmusáról és nemzetiségszemléletéről többször írtunk. (Így a Magyar nacionalizmus c. könyvünkben, 212 sk. 11., az utóbbi címén pedig éppen folyóiratunk tavalyi kötetének novemberi számában, 273 sk. 11.) Nem ismételjük el hát a részleteket, azokért korábbi írásainkra figyelmeztethetjük az érdeklődőt. Csak a lényegre idézzük emlékeztetünkbe. Széchenyi a nemzetiség „elemét” abban látta, hogy a nemzet az emberi tökéletesülés szolgálatában egy hivatásszerű helyet tölt be, erkölcsi feladatot teljesít, nem pedig etnikumban, nyelvben, szokásokban, melyeket csak a lényeg külsőleges, bár nélkülözhetetlen és természetes tüneteiként értékel. Tiltakozott azonban az ellen, mintha pusztán ezek birtoka vagy elsajátítása a nemzet igazi tagjává avatna valakit. Másrészt ama lényeges dologban való egyesülést tartotta a nemzet valódi közösségének s ennek létrejöttét elképzelhetőnek vélte olyanok közt is, akiket e külső vonások talán elválasztanának. A régi Magyarországot ilyen hivatásbeli közösségnek tekintette, — tudatában volt annak, hogy ilyen közösség, — és ilyenként is akarta fenntartani. Belátta, hogy összes népeit nem lehet etnikailag is magyarrá asszimilálni, ezt nem is tartotta szükségesnek, nem is akarta. Ő a népek szabadságának ősi magyar elvén — a magyar nemzetiség „elemét” éppen a szabadság eszméjében látta — és a közös haza patriotizmusán, továbbá az ezen alapuló és ezt szolgáló elfogulatlan, észszerű állami politikán, mely nem egyik nép hatalmi apparátusa, hanem az általános közös biztosítója, akarta a jövő Magyarországot felépíteni, illetve az ilyen alapokon addig fennállt birodalmat megújítani.

Széchenyi hallatlan jelentősége az, hogy nemzeti érzésben és politikában az ősi magyar hivatástudat, küldetés-ként érzett és vallott humanizmus és politikai bölcsesség szinte egyetlen őrzője és hirdetője volt e szétbomló régi áldásos egységnek a maguk vesztére egymásnak támadó népei közepe. Ugyhogy közös nemzeti hősosza ő éppen úgy, mint multunk nem egy alakja — csak Mátyás királyra vagy Zrínyi Miklósról gondoljunk, de gondolhatunk Nagy Lajos királyra és Báthory Istvánra is —, ama európai táj összes népeinek, aki valaha Szent István koronájának áldott körében egyesítve éltek legholdogabb évszázadaikat. Mert a „legnagyobb magyar” éppen abban látta és hirdette a magyarság lényegét, hivatását, hogy e táj valamennyi népének javáért felelősséget vállaljon és azt munkálja.

Am ebben sem merül ki Széchenyi magatartásának egész jelentősége. Nemcsak a mult hagyományainak fenntartója és átmentője ő. Az ő nacionalizmusa, amely a humanista univerzalizmus és eticizmus szellemében fogant és megszabadította magát az elkülönözés, a türelmetlenség és imperializmus indulataitól, előhírnöke egy olyan áramlatnak,

amelynek előbb-utóbb uralomra kell jutni világszerte, ha nem akar az emberiség öngyilkosságba rohanni. Talán bízhatunk életösztönében, még akkor is, ha bármily kételey tölt el belátó értelmé iránt. De talán az emberi észben is bízhatunk. Hiszen egyszer a vallásháborúk is megszűntek és a vallás visszanyerte a maga tiszta értelmét, megszabadulva

a politika rabságából. Talán a nemzeti érzés megtisztulását és a nemzetek megbékülését is megéri egyszer egy boldogabb nemzedék. És Széchenyi neve akkor minden bizonnyal emlegetett név lesz, akadémiai beszédének dátuma tisztelt évforuló.

Joó Tibor

Magyarok Nyugatkanadában

Hamis képet kap Amerikáról, aki csak New Yorkból próbálja megismerni. A kikötő a Broadway, az Empire State Building, a túlzásfolt ipar és túlhasznolt forgalom még nem Amerika. Egyoldalú lesz az amerikai magyarságról való képünk is, ha csak a keleti államokig, vagy legfeljebb középnyugatig megyünk el érte. Ugyanúgy, ha „amerikai magyarságról” beszélve, csak az Egyesült Államokban lakó véreinkre gondolunk.

E sorok az amerikai magyarságról már jól kiformalódott képünket csak kiegészíteni igyekeznek. Északra és nyugatra visznek el: Kanadába s annak is a Nyugatjára inkább, magyarok látogatására

MAGYAROK KANADÁBAN

A kivándorolt magyarság mostohagyereke a kanadai kivándorolt magyarok serege. Elhanyagolt és elhallgatott elem. Tudunkkal Paizs Ödön 1928-ban megjelent „Magyarok Kanadában” c. útirajzszerű könyve az egyetlen önálló munka róluk; Calgaryn túl azonban ő sem jutott. A nyugati magyarság életébe tehát éppen csak bepillantott, mikor az még egészen gyermekkorát élte. Ő hívja fel a figyelmünket A. L. Johann magyarul is megjelent könyvére, „Bolyongások New-Yorktól Alaszkaig” (Athenaeum), mely a kanadai magyarságról is tartalmaz közléseket. Ezzel azonban ide vonatkozó irodalmunk ki is merült.

Pedig kanadai magyarságunk nem elhanyagolandó töredéke népünknek. Elvégre közel százezres létszámával amerikai magyarságunknak 10—15 százalékát teszi ki, a kanadai tízmilliós nemzettestben pedig egy százalékot képvisel, (míg az Egyesült Államok magyarsága az összlakosságnak csak fél százaléka). S emellett olyan különlegességekkel rendelkezik, amelyek egyrészt élesen megkülönböztetik az egyesült-állambelítől, másrészt pedig a jövő (visszavándorlás?) szempontjából erősen eltérte helyezik. Ilyenek: hogy földműves, világháború-utáni, nagyrészt megszálltterületi kivándorlás eredménye s településük a tömb és szórványtelepülésnek érdekes, két végletbe menő példáit mutatja.

TELEPÜLÉSFORMÁIK

szempontjából három típusról beszélhetünk.

Egyik az ipari nagyvárosok magyarsága. Hazája Kelet-Quebec és Ontario tartományok nagyvárosai: Montreal, Toronto, Hamilton és Windsor, ahol 4—10.000 közt van a magyarok száma városonként. Elhelyezkedésük nagyjából azonos az Egyesült Államokban élőkével. A nagyiparnak dolgoznak, ha van mit, lakásuk az olesó, alsóvárosi negyedben, a keleteurópai bevándoroltak sokszor piszkos és lenézett városrészeiben van. Ez az elem történetileg is azonos az egyesült-állambelivel, amennyiben — legalább is felerészben — a nagykivándorlás korszakából (1905—14.) valók.

A keleti nagyvárosi magyarság két jellemzőjére mutassunk rá.

Egyik dr. Paulin windsori skót lelképásztor megfigyelése. Szerinte a bevándorolt magyarok értékesebb eleme az, amelyik nem elzárkózottan él a maga szűk faji körében és nemzetiségi lakónegyedében, hanem elvegyül — lakóhelye és érintkezési köre szempontjából egyaránt — a más, nagyobb igényű, finomultabb ízlésű és magasabb törekvésű népek közé. Mondják, hogy ő ezt az amerikanizálódás propagálása érdekében találta így fel. Ám az amerikanizálódás

e mi népelemünk szempontjából egyértelmű volt az anyagi, életszínvonalbeli, szellemi és erkölcsi emelkedéssel.

Ezt támasztja alá az a másik megfigyelés, amely egy tudós ránkérve szomorú statisztikáján alapszik. Rev. Benjamin methodista lelkész, aki többek (9) között a magyar nyelvet is jól beszéli s kormány megbízatásból a bevándoroltak közt élve azoknak társadalomrajzát dolgozza fel, közölte velünk azt a megállapítást, hogy a bevándoroltak között a magyarok szerepelnek legnagyobb százalékkal az elítéltek és rovtomultuák listáján.

A magyarok „lelőhelyül” szolgáló másik táj a kanadai préri, Manitoba és Saskatchewan tartományokban. Régebben — 15—20 évvel ezelőtt — ezt tekintették „nyugat”-nak. — A kanadai magyar „öshaza” a préri. A múlt század 80-as éveiben az Esterházy-vállalkozással indult meg a kanadai magyar telepítés. Az akció névadójának személyét titokzatos homály fedi. Gróf volt-e vagy nem, nem tudják biztosan. Fényképét azonban több régi telepes család őrzi. Tény az, hogy 36.000 négyzetméternyi területet biztosított Saskatchewanban magyar településre, de abban az időben még nem özlönlött az emberanyag s így a rendelkezésre álló tért nem tudta betölteni. Maga nem telepedett meg Kanadában, nevét azonban Kanada térképén Esterházy falu neve őrzi. A préri magyarságát — tanyarendszerű település ellenére is — tömbmagyarságunk nevezhetjük. Tömegeiket mutatják az előbbin kívül a Halmok, Békevár, Kaposvár, Otthon, Szent László, Székelyföld, Zala, stb. telepnevek. A békevári református templom pl. a debreceni nagytemplommal vetekszik befogadóképességre nézve.

A préri és a vadon közt terül az a vidék és magyarságnak az a telephelye, amely valamennyi között a legkülönlegesebb s most minket is legközelebről érdekel. A frontier. A vad természet és a civilizáció határvidéke. Fél-századdal ezelőtt a préri volt a frontier. Nost nyugatabbra toldott, megkerülte a Szikláshegyeket s kétoldalról öleli mind összébb és mind északabbra a vadont. Az élet itt most van átmenetben. Átmenetiek az emberek is. Az élet itt bizonytalan és küzdelmes, de magyarok nagy számmal vállaltak belőle részt, mint annak idején a préri feltöréséből.

A FRONTIER MAGYARSÁGA

A frontier embere a pionir. A pionir vagy tovább-előretör az újabb ismeretlen felé; vagy megtelepszik a meghódított területen; vagy megszőkik, mert nem bírja a rohamot. Magyarok mindhárom magatartású emberek közt találhatóak; az északnyugati frontier bármelyik tájegységén.

A préri nyugatnyugati az albertai keleti határtól a Sziklás-hegyek lábáig nyúlnak; nyugati határunk nagyjából az Edmonton-Galgary-Lethbridge-i országút. Rajta egy kb. 600 km. széles karéjban szórványosan találjuk a magyarokat németek, dánok, svédek, angolok közt, Heinsburgtól Medicine Hat-ig. A legnagyobb kontingens 10—15 család egy határban. Különös említésre érdemes a Bánáthból származott Csávossy bárók cochrane-i mintagazdasága, mely árpájával díjat nyert nem rég s a Brooks-Tilley vidékén elterülő Keleti Öntözöttfarm-vidék, amely viszont cukorrépát termel s ahol a két határban vagy 30 magyar család él jómódban.

Alberta déli végén kiválik a száraz-farmok vidékéből a másik öntözött terület: a Déli Öntözött Kerület, Lethbridge Taber és Raymond határában. Az öntözés alig egy évtizedes; aránylag kevésbe kerül, de sok munkát ad; ám a befektetett

munka bőségesen megtérül és szépszámmal ott élő magyarjainkat Nyugat-Kanada legmódosabb gazdáivá tette.

A farmvidék testét itt-ott megszakítja a *bánya- vagy iparvidék* Alberta annyira gazdag szénben, hogy magyar farmerünk csak „megkaparja a földet” a tanyája mellett és már előteremtette a fűtőanyagot, ha éppen a temérdek sa mellett még erre is szüksége van. A bányatelep kevés ideig él; ha kimerült a föld, tovább vándorol. Ma Drumheller, Coaldale, Shaughnessy a nevezetesebb magyar bányásztelepek. A bányász, annál is inkább, mert többnyire könnyelmű magános-ember, éppen olyan állhatatlan, mint maga a telep. Alberta legnevesebb iparvidékén, az olajtermő *Turner-völgyön* még annyira forrong az élet a friss kútak körül, hogy még eddig lehetetlen volt a bizonytalansággal ott is dolgozó magyarokat összehozni.

Az *északi erdővidék* mutatja legjobban a táj frontier-jellegét. Ez a legnehezebb terep, élete a leginkább előretörő, magyarjai a legtöbbbetörők. Red Deertől északra már ilyen a vidék, bár ott legrégebbiek az emberek és legnagyobbak az irtások. Az igazi magyar erdővidék a főváros, Edmonton alatt, Leductól nyugatra, a 80 km-re bent fekvő Genesse központtal; a másik fölötté, a Saskatschewan folyótól északra, Cosmo és San Gudo vidéke. Mindkét vidéken 160 holdas erdőt kaptak magyar családjaink 10 dollár névleges vételáron az irtás, bekerítés és otthon-építés kötelezettségével. Hogy nem könnyű feladatra vállalkoztak, mutatja, hogy néhány évi próbálkozás után voltak, akik feladták a harcot. 1938–39-ben azonban a legtöbbnek volt már 30–40 holdnyi művelhető földje s gerendákból összerótt faházában, nagy családjával is, szerényen bár, de megélt. Nehézzé az életet az akkori rendkívül alacsony gabonaárak tették. Megélhetésüket megadja a földművelésük és állattenyésztésük; földjükön szénét bányászhatnak, a folyóban aranyat moshatnak. Ám a puszta megélhetésen fölül egyelőre messzebbmenő igényeik nem lehetnek. A várostól, sőt valamennyire való falutól is 50–80 km. távolságra élnek, iskolában 5–10 km. távolságra küldik gyermekeiket erdőn-hegyen át, gyakran pedig a nagy távolság miatt iskolázás nélkül maradnak a gyerekek; betegségébe belehal a kicsi magyar, mert orvost csak 2–3 nap alatt tudnak keríteni, mikor már késő. Az egyetlen, aki valamit tesz ezért a legbecsülendőbb pionir-elemért, a magyar református egyház, illetve a kanadai református egyház pénzén ott tartott, (Calgary-ból, 2–300, sőt 500 km.-ről kijáró) magyar lelképásztor.

E tájon túl — azt gondoljuk — csak a madár jár. Pedig százkilométerekkel északra-nyugatra, a *Peace River* keletben még termékeny talajon élénk gazdálkodás folyik; Sebestyén Pál derék fiatal magyar gazdánk ott termelt búzájával a csikágói világtárláson kitüntetést nyert (Wembley) és Fort St. John-ban a magyar fogorvos ablakában még muskátli virít.

A szomszéd *British Columbia* tartomány déli peremén ugyancsak fiatal magyar települések húzódnak meg, egész a Csendes-óceánig. Tíz éve sincs, hogy az Okanagan-völgy köves, kiellennek vélt talaját a remek időjárási viszonyok biztatására, kormánytámogatással és szakcsere, díjmentes irányítással művelés alá fogták, szőlő-, gyümölcs-termelésre és kertgazdálkodásra beállították. Köztük — Oliveren, Osoyooson, több magyar család is dolgozik. Közülük néhány a prériről menekült, a Gedeon Aladár-féle, csödbefuladt préri-telepítésből való gentleman-farmer. Ellentétben az előbbiekkal, igen kis területen, 6–8 holdon nagyszerű terméseredményeket érnek el. Boldogulásuk és megelégedettségük láttán én a tájat a *boldog magyarok völgyének* neveztem el.

Egészen a tenger és az U. S. A. határ mentén húzódik meg a Franzer-völgy egy régebbi kiömléses, most szabályozás által felszabadult és művelhetővé vált területe: Summas Prairie. Multjuk és földjük az ottlakó magyaroknak nem nagyobb az előbbieknél. Melegházzal elősegített belterjes gazdálkodást űznek; konyhanövényekkel, legfőképpen pedig dohánnyal foglalkoznak. Raymond és Okanagan-völgy mel-

lett ez Nyugatkanada harmadik szerencsés és jólboldoguló magyar vidéke.

British Columbia hegyvidéki fűrésztelepein, remek vasúthálózatá mentén pályamunkán, és napos hegyoldalai gyümölcsöseikben, szétszórtan mindenütt találunk magyart. Talán túlzás, de nagyon közel jár az igazsághoz, hogy B. C.-ben nincs olyan falu vagy város, ahol magyar ne élne.

NACIONALISTÁK ÉS PROLETÁROK

Azt a sok viszálykodást, amely külföldi magyar közösségek életének állandó „vitalitást” és „mozgalmaságot” ad, arra vezetem vissza végső fokon, hogy túl erős egyéniségek vagyunk. Különösen törökös típusaink jellemén s azok társas életében figyelhetjük ezt meg itthon is. A külföldi magyar élet azután fokozott mértékben mutatja föl az „erős egyéniségek” súrlódását és összeütközéseit. Miért? A jellemmel és a körülményekkel magyarázható. A külföldi magyar a karakterológia szempontjából is az értékeesebb típust képviseli: határozott, aktív és vállalkozószellemű, tehát átütő személyiség (personality). Másrészt az új környezet szokatlansága, az élet új beállítottsága s az élet-körülmények esetlegességei bizonyos idgességgel fűtik át a külföldi magyar kolónia levegőjét.

Az ilyen lelkület ilyen légkörben könnyen talál alapot testvérek közt is különbségek megállapítására, ellentétek föllállítására és összeütközések kirobbanására. Műveltség, kereseti viszony, óhazai származáshely szolgáltatja az ilyen alapot. Legutóbb azonban a nagyrészt anyagiakon nyugvó „világnézet” két táborra osztotta magyarságunkat is.

Kanadába vándorolt magyarnak az „óhazához”, „az Ország”-hoz való hűsége és szeretete szilárd, égő és könnyes. Különösen megértjük ezt, ha figyelembe vesszük, hogy a közép- és nyugat-kanadai, tehát a *préri* és a *frontier* magyarsága igen nagy részben megszállt-területi és — óhazai foglalkozását tekintve — földműves. Vagy a nemzeti-ségi elnyomtatás, vagy a föld utáni — itthon kielégíthetetlen vágy vitte ki őket. Kivándorlásukat kényszernek tekintették s haza, mint jóakarát, de kifosztott és nyomorult édesanyjukra, tisztelettel és ragaszkodással gondoltak. Talán kivétel nélkül valamennyien.

A differenciálódás később történt.

Egyfelől balra sodort egy tekintélyes elemet az anyagi boldogulás hiánya, a kockázatos életkörülmények és a tudatos, szabad propaganda. Földmunkások és a nem-szak-képzett, alsóbb ipari munkásság között egyaránt találunk baloldaliakat. A déli öntözött vidéken pl. a mezei és a gyári répamunka közt hánykolódóknak erőteljes szakszervezete működik, a dummheller-i szénbányatelep határozottan a magyar „kommunizmus” egyik tűzfészke; nyugat-kanadai szellemi központjuk a calgary-i „Farmer és Munkás Klub”. Az egészet keletről, Hamiltonból irányítják. Állandó nyomdatermékük a Magyar Munkás Ujság. Természetesen nem jelent a mozgalmuk sem elméleti idealista kommunizmust, sem valamiféle gyakorlati, kollektív szervezkedést. Táboruk azokból áll, akik a munka- és megélhetési viszonyok tekintetében alul maradtak. Tevékenységük: reális-látású kritika az anyaországi gazdasági és társadalmi állapotok fölött, helytelenítése a magyar külpolitika tengely-orientációjának, passzív, ha nem ellenséges magatartás Istennel és az egyházzal szemben; saját elvtársaikkal szemben ideológiai nevelés, társadalmi összetartás és anyagi (betegségi, öregségi stb. biztosítás!) segítségzés. Szellemi háttérük: primitív materialista gondolkodás.

Erre ellenhatásul született meg helyenként és ország-szerle szervezkedésben kevészer megnyilvánuló, bizonyos „nacionalista” magatartás. Tradicionális magyarkodásban, nemzetiszínű reprezentációban, frázis-hazafiságban, a csak szórványosan előforduló szervezetekben bizonyos „nyilas” szervezési elvekkel. Hogy gazdasági tekintetben ennek az iránynak túlzott konzervatívizmusa tudat alatt a nagytőkés gondolkodásnak és szervezkedésnek a függeléke, bizonyítja

a calgary-i „Hungarian Canadian Club“ példája, amely a kanadai nemzeti alapon szervezkedő kapitalista társadalom „Canadian Club“-jának alosztálya.

E két fél világnézeti és pártarcai fölött békés és ellentéteket átfogó harmadik fél az egészséges nemzeti és egyházi alapon, evangéliumszerinti szociális világnézettel (a Magyar Ut oda is eljutott!) szervezett magyarság. Csak a frontiernek, mint újabb településnek alkotásairól beszélve, ez az irány Magyar Házat épített Lethbridge-n, Raymond-on, Taberen és — a Csendes-óceánhoz közel — Huntingdonban. Ez Kanadában a legnyugatibb magyar kultúrház.

A baloldaliaknak egyébként állandó aknamunkájuk folyik ellenfelük, sőt az utóbbi csoport ellen is. Magyar álcot öltve csatlakoznak a közös magyar munkához vagy beférkőznek egyenként a magyar egyesületekbe s belülről „fűrik meg“ a hajót. A taber-i eset és a lethbridge-i hasonló kísérlet példái ennek. 1939-ben a taberi (Alberta) magyarság közös akarattal megépítette Magyar Hall-ját. Am a felavatáskor derült ki, hogy — tulajdonjogilag — az egyik baloldali csoport építés közben a maga kezére játszotta az épületet s az építésért legtöbbet áldozott jobbmódú, jobboldali elem magyarság nélkül maradt. (Igaz, hamarosan megépítették a magukét ezek is; a taber-i második magyar kultúrházat.)

EGYHÁZ ÉS VALLÁS

Ne azonosítsuk Kanadát „Ameriká“-val e tekintetben sem.

Dr. N. M. Butler, a new-yorki Columbia Egyetem elnöke egyik előző beszámolójában mondta: „Amerika a mi nagy irodalmi és kulturális örökségünknek, Shakespeare-nek és a Bibliának ismeretét, illetve nem-ismerését illetőleg egy Új Sötét Kor felé halad.“

Kanada egyházai a „pír-egyház“ lelkületével vetették bele magukat a hitért és az élet tisztaságának fönntartásáért való küzdelembe. Hogy keleten a materializmus és proletarizálódás — legalább is az „Új Bevándorlást“, a közép- és kelet-európaiaké — elkéstek, azt a gazdasági élet ottani túlságosan gyors iparosodásának tulajdonítjuk, amellyel, úgy látszik, nem tudtak lépést tartani. Mire azonban az új-bevándorló nyugatra eljutott, már ott találta a régi bevándorlás pionírjaival együtt az egyházat is. Rodger calgary-i skót ref. lelkész, a nyugat-kanadai magyar reformátusok „püspöke“ szerint a kanadai Nyugatból azért nem lett — az egyesültállamokbeli mintára — vad-nyugat, mert az úttörőkkel együtt ott volt az *úttörő-egyház* is mindenütt, ahol parcelláztak, bányát nyitottak, vasutat építettek, aranyat mostak vagy olajkutató fúrtak. S a vállalkozó szellemben első skótokhoz méltó módon tört előre egyházunk is, a presbiteri (református) egyház. Ez a „frontier-egyháza.“ Nem véletlen dolog, hogy két-harmad részben skót református pénzen szerezték a calgary-i magyar reformátusok gyülekezeti házát, a legnyugatibb magyar templomot s nem véletlen az sem, hogy magyar református lelkész volt az, aki magyaroknak felekezeti különbségre való tekintet nélkül megkeresésére és pásztorlására a kanadai nyugaton és északnyugaton eddig legmesszebbre, — Vancouverig, Macleod Valley-ig és San Gudo-ig — jutott. Ez — természetesen — az egymástól 2—300 km. távolságban fekvő telepekkel nem ment könnyen. A munka mértékéről fogalmat alkothatunk, ha tudjuk, hogy Kanada két legnyugatibb tartományának magyarok által sűrűbben települt része kb. Nagymagyarországgal azonos nagyságú terület — nem is egészének, csak nagyobb részének egyetlen ünnepén való bejárása két és fél heti időt és 5000 km. utazást jelentett. S ez egyetlen ember feladata volna.

Egyébként az előbb említett baloldal felé való eltoldással szemben a lelki életnek szép kivirágzásait és az egyház melletti hűséges kiállások sorát mutatja fel a kanadai élet különösen a préri- és a frontier-tartományokban, ami nemcsak hazai, tradicionális adottságaikkal, hanem az „átültetés“ okozta megrázkódtatással is magyarázható. Kétség-telenül van része benne a pásztori gondviselésnek is, azon-

ban csak utolsósorban. Nem mintha lebecsülni akarnók ezzel a magunk pásztori szolgálatát, hanem inkább kiemelni azt a lelki készséget, amely nemcsak siet az Ige hallgatása és az Istennel találkozás alkalmá után, hanem megható leleményességgel maga találja fel és teremti meg magának ez alkalmakat. Öreg Bibliák és Zsolttárok mellett a magyar református kegyesség százados könyve, az *Öreg Szikszay* is forgalomban van; a lelkész-templomot 30 éve nem látott család a családfő vezetésével otthon vesz Urvacsorát minden ünnepen.

A lelki éhségnek jellemző képét adja az az 1931-ből származó statisztika, amely a kanadai magyarok között a nagyobb egyházak mellett a következő szektás tarkaságot mutatja ki: 59 adventista, 61 „bibliatanuló“, 1 buddhista, 2 mennonita, 6 mormon, 210 pünkösdistá.

Azonban, hogy mennyire nem a felekezeti vagy szektás rés lelkérekre irányul a figyelem, hanem a lényegen, az evangéliumon és az azt követő lelki gondviselésen van a hangsúly, mutatja az a felekezeti különbségre való tekintet nélkül megnyilvánult érdeklődés, amely a frontier-tartományokban pl. az otáni egyetlen magyar lelkészpásztori munkát, a calgary-i református lelkészét kísérte. Megtörténik, hogy római katolikusok hívják, sőt Urvacsora kiszolgáltatására kérik; megtörténik, hogy belőlük áll a pusztai kis fatemplom magyar gyülekezetének 90%-a; ők fogadják be szállásra a lelkészt és vállalva dolgoznak a reformátusokkal azok templomának építésén. Ott megértek a lelkek arra, hogy a lelkészpásztorban ne a felekezeti agitátort hanem a magyar lelkeknek valóban pásztorát és az evangélium hirdetőjét lássák.

Jegyezzünk föl néhány nevet azok közül akik az itthon kényelmét megvetve és itthon elfeledve, lóháton, szekéren, autón vagy gyalog ebben a szolgálatban fáradoznak. Stockholm, Sask.-ban Dr. Sántha Pál rk. lelkész, a kiváló irodalmár; Balla Zsigmond, a sörgyári munkásból lett préri-ref. lelkész; Dr. Hoffmann Ferenc, aki a keszthelyi gazdasági akadémia tanára volt s most a kanadai lakott vidék északi peremét járja 60 éves korában is lóháton; Dr. Czák Ambró a volt piarista, most torontói lelkész, akinek itthon is megjelent már egy valláslektana, ott kint pedig több munkája angol nyelven, egyik az oxfordi egyetem rektorának előszavával; Dr. Molnár Jenő, volt békevári, majd windsori, hamiltoni, most calgary-i lelkész, akit itthon filozófus-körök úgy ismernek, mint „a Kant-fordító“.

Az egyházi munkának azonban nagy megködtője a *lelkészhiány*. „Sok az aratnivaló, de kevés a munkás...“ Nem kis mértékben oka ennek az, hogy itthon egyáltalában nem előnynek, de egyenesen hátránynak számít, elfeledést és beszámíthatatlan éveket jelent, ha valaki külföldi szolgálatra pár évet áldoz az életéből. „Nem kellene ennek így lenni!“

A kanadai lelkészhiánynak két érdekes termékére mutassunk rá végül, melyek a hiányzó emberi erőt pótolni igyekeztek. Egyik a „*Kiáltó Szó*“ c. albertai és british-columbiai, litografált egyházi lapocskája, amely — Nyugat-Kanadában nagy szó — 500 magyar szórványcsaláddal tartott fenn személyes érintkezést pótolni igyekvő kapcsolatot. Másik pedig a külföldi magyarság történetében egyedülálló jelenség: a calgary-i CJCJ rádióállomás műsorában szereplő, állandójellegű magyar református istentisztelet. Hogy mit jelent a külföldi magyarnak az élő szóval mondott, saját nyelvén hallott Isten-Ige, könnyen elképzelhetjük, ha valami keveset megsejtettünk már a külföldi magyar léleksorsból. Sokszoros hatványa ennek az, amikor a frontier-vidéknek még kivetett magyarja a jobbmódú honfitársa vagy az idegennyelvű szomszéd házában vagy a szórványtelep központját jellemző egyetlen pusztai boltban körüli a rádiót és hallja: „*Kegyelem néktek és békesség...*“ s az ekkor ráfeleli a zsoltárt: „*Tebenned bízunk eleitől fogva...*“

— Sírnak még a kommunisták is! — jelentették a vidéket jóró hívek Calgaryban.

Ennek a boldog és áldásos szolgálatnak ideje egy esztendőig tartott és 1939 nyarán külpolitikai okok miatt lezárult.

Tóth Kálmán

Prágai magyar jegyzetek

Magyar vonatkozásban érdekes hasadás tapasztalható a cseh politika és kultúra között. Ez a hasadás azért következett be, mert a cseh szellemiség nem követi a politikát s míg az ellenszenvvel, sőt gyűlölettel nézett Magyarországra, addig a cseh kultúra képviselői legnagyobb szeretettel és rajongással tekintettek a magyarság felé. A cseh nemzetnek e kétlós arca már a középkori időkben felfedezhető. A csehek a középkorban sok esetben magyar-ellenes politikát űztek, ugyanakkor azonban a krónikások, később a sirámok, a himnuszok, a dalok szerzői szeretettel szóoltak a magyarságról. Különösen erős volt ez a rokonszenv a török időkben. A cseh költészetben hosszadalmas leírások vannak a törökkori pusztításokról és a magyarság áldozatairól a nyugati kultúra védelmében.

A cseh—magyar kulturális barátkozás fénykora a XIX. századra esik. A század 30-as éveinek cseh folyóirataiban egyre gyakrabban találkozunk magyar fordításokkal. Eleinte Kisfaludy Sándor versei népszerűek a cseh olvasó előtt, két évtizeddel később pedig Petőfi Sándor nyeri meg tetszésüket. Petőfi az egyetlen világirodalmi költő, aki a legmélyebb cseh népi rétegekig is lejutott. Belőle táplálkozik és merít erőt a nemzeti küzdelemhez a cseh közvélemény, de a politika is. Grébr Gyula cseh politikai vezér bebörtönzése alatt Petőfi verseit olvasta és fordította. Életét és áldozatát példaként mutatta be a cseheknek. Neruda, a század legnagyobb költője rajongásig szerette Petőfit; életének legnagyobb vágya az volt, hogy szülőföldjét és hazáját megláthassa. Elzáródott Magyarországra és meglátogatta Kisköröst, az Alföldet és a pusztát. Jegyzeteiben lelkesedéssel ír a tájról, mely neki már azért is szép, mert Petőfi megverselte.

Petőfi után Jókai és Arany is eljutott a csehekhez. Jókai a századforduló táján a legolvasottabb írók egyike Csehországban. Könyvei nagy sikert jelentettek. Arany János főleg az írók előtt volt kedvelt. A Toldi és a Buda halála fordításait főleg ezek olvasták.

A magyar—cseh kulturális kapcsolatok Trianon után sem szakadtak meg. A modern cseh nemzedék egyrésze ugyan elfordult a magyar íróktól, s hosszabb ideig nem figyelt a magyar szellemi fejlődésre. Adyt is csak a harmincas években ismerték meg, ekkor jelent meg az első Ady-fordítások Csehországban. A legújabb idők magyar irodalma azonban újból olyan népszerűsége tett szert, amelyet csak Petőfinél látunk. A magyar szellemiség mostani eredményeiből elsősorban a széppróza érdekli. Móricz Zsigmond, Szabó Dezső és Kosztolányi Dezső regényeinek fordítása komoly kritikákat kapott és nagy olvasottságnak örvendett. A magyar irodalom mellett eljutott Csehországba természetesen a társadalmi ponyva is; Földes Jolán „Halászó macska utcája” vagy Körömdi, Földi regényei ugyanolyan sikereket értek el itt is, mint másutt külföldön.

Rendkívül erős érdeklődés észlelhető a csehek részéről az utóbbi években. A cseh fordítók a legjelesebb magyar munkákat válogatják ki és mutatják be olvasóközönségüknek. Ennek az esztétikai alapon nyugvó kiválasztásnak is

már olyan eredményei vannak, amelyet a magyar irodalom másutt még nem ért el. 1938-tól jelent meg Kosztolányi Dezső „Néró”-ja, Wass Albert „Farkasverem”-je, Tamási Áron „Szűz Mária királyfi”-ja, Márai Sándor „Vendégláték Bolzanóban”, Nyíró József „Uz Bencé”-je és a „Havasok könyve”, hogy csak az irodalmilag értékes munkákat említsük meg. (Érdekesség szempontjából megemlítsük, hogy 1941-ben kiadták Prágában Mikszáth Kálmán „Szent Péter esernyője”-t is illusztrált kiadásban; a könyv igen nagy közönségsikert ért el.

A cseh sajtó rendszeresen beszámol a magyar irodalom fontosabb eseményeiről és sokat foglalkozik a cseh fordításban megjelent magyar könyvekkel. Legnagyobb elismeréssel Nyíró József „Havasok könyve”-t fogadta. A Národní Práce (1942. VII. 17.) Nyíró Józsefet a mostani magyar írás egyik legerősebb képviselőjének tartja. Könyvét a természet megénekelt himnuszának mondja. „Nyíró szereti ezt a vidéket és szereti az embereket is, persze olyan erős szeretettel, hogy mentes marad a szentimentalizmusból és az idealizációból. A magasságok élő gyönyörűsége egyúttal át van itatva borzalommal és kegyetlenséggel is. Nyíró novellagyűjteménye, jóllehet tele van a szerző szülőföldjének légkörével és színezetével, mégis igazi és mély költői betekintést ad az élet és az emberiség mindennapi drámájába.” Egy másik lap, az A—Zet (1942. VI. 4.) külön kiemeli, hogy „a természet éled meg benne”. „A könyv a természet, a veszedelmes hegyek s minden teremtmény szeretetének éposza, amely élettel tölti meg a mély őserdőket, a havasokat és a patakok kanyarait.”

A széppróza mellett nagy érdeklődés nyilvánul meg a magyar színpadi művek iránt. Az utóbbi években magyar darabok érték el a cseh színpadok sikerét Csehországban. (Bókay, Asztalos, Nyíró, Vasváry darabjai.) A prágai Nemzeti Színház most készül Az ember tragédiájának bemutatójára, amely a jövő évben lesz és már mostani műsorára tűzte Nyíró József drámáját. A cseh sajtó sokat foglalkozik a magyar drámákkal és a legjobb színpadi alkotások közé sorolja azokat.

Érdemes még feljegyezni azt is, hogy az utóbbi időben igen gyakran találkozunk magyar vonatkozású cikkekkal a cseh sajtóban. A cseh zenei élet sokat írt Bartókról, Kodályról. Nemrégiben nagy Bartók-hangversenyt rendeztek. Készülnek Kodály jubileumának a megünneplésére is. De nemcsak a zene szerepel gyakran a cseh sajtóban, hanem a mezőgazdaság (öntözés, rizstermelés, a mezőgazdaság fejlesztése stb.), a magyar tudományos élet, egyházi zene és művészet, a magyar irodalom és művészet, a ka'onaság, a magyar ipar és kereskedelem is. A cseh sajtó sokat ír rólunk, s igaz képet akar adni politikai és szellemi fejlődésünkről. A cikkek hangjában sokszor érezhető az a többszázados tradíció, amely a cseh szellem vezetői részéről a magyarság felé megnyilvánult.

Vályok Sándor

Wesselényi Miklós írja a Balítéletek-ben a következő sorokat:

„Részemről nyugodtan mondhatom, hogy férfinak sohasem hízkeltem s hízkelni soha senkinek nem is fogok, de legkevésbé nemzetemnek: mert azt tartom legkárosabbnak. Inkább nem rettegek a nem-elég-kimelés által darabosság hibájába esni, mint hízkelés sikamló útján hízkelésem tárgyával együtt gyalázatba rohanni. Ha örökké csak fedezni akarjuk gyarlóságainkat, fel fogja azokat a külföld takarni, de kimelés nélkül s többnyira nagyítva. Dicsérjük magunkat kevésbé... fedezzük hibáinkat önmagunk fel, mutassuk készségünket azok javítására.”

K Ö N Y V S Z E M L E

GÁL ISTVÁN: BABITS ÉS AZ ANGOL IRODALOM (*Debreceni Angol Dolgozatok VII. Kiadja a Tisza István Tudomány Egyetem angol szemináriuma, Debrecen, 1942. 140 l.*)

Szerző, miután a szakember elemző és elmélkedő modorán teljesen képet ad azokról a körülményekről, melyek Babitsot az angol irodalom vizsgálatára készítették és eredményekről, melyek angol tanulmányai révén születtek, a kötethez fűzött jegyzetekben felállítja Babits és az angol irodalom közötti kölcsönösség mérlegét.

Tragikus és jellemző az a két, párhuzamosan haladó felsorolás, mely az adatok higgadt és szenvedélyes sorával igazolja, mit tett Babits az angol irodalom magyarországi bemutatása ügyében s e sorában mit tett Babitsért az angol író és költő, kinek prózáját és laúját soha hivatottabb toll nem örököltette meg a magyarság felé. Száznál is többre tehető a kisebb-nagyobb műfordítások száma s ha meggondoljuk, hogy a költő fordításait mindig egy kissé önálló műnek is tekintette, át kell éreznie az Európai Irodalom Történetét forgató olvasónak, mekkora kultúr-közvetítést vállalt ezzel *Shakespeare* Viharjának utókérdéses tolmácsolója, *Shelley Tennyson, Wilde, Swinburne* mesteri fordítója. Szerző idézi *Tóth Árpádot*, aki Babits *Pávatollak* című műfordítás kötetét alkalmából a „*mézzel folyó tennyszi költészet és a drágakövekkel csillogó wilde művészet*” tökéletes közölni mondja a verseket, bár „bennük bánt legszabadabban a fordítói eszközökkel Babits”. Nem kétséges, hogy *Tóth Árpád*nak huszonegy év távolából mennyire igazza van s állítását mily nagy mértékben igazolták a huszas és harmincas évek fordításai. Babits egyéniségét adta minden keze alól kikérült műfordítás-remekbe s az idegen és magyar költő formai-szellemi találkozására adja a különleges élmény ízét, amit kivált a hozzá legközelebb álló *Swinburne, Shelley* vagy *Shakespeare* közvetítésénél érzünk. *Gál István* úgy véli, hogy Babits mint műfordító a magyar irodalomban hasonlóan fontos, sőt ugyanolyan jelentős — szerinte korszakalkotó — szerepet tölt be, mint *Kazinczy*. Vessük össze röviden e két külön kor nagy nyugatos lelkének és formaművészetének műfordításait, hogy a tények világánál igazolhassuk szerző tételét. *Kazinczyt* az angolok közül *Shakespeare* s akkor még elfogadott *Ossian* érdekelte vizsgálatának örök tárgya egy-egy *Molière* vagy *Metastasio* kitérővel a német líra és irodalom volt. *Gessner* Idilljei jelenti az első nagy fordítói sikert, *Goethe* és *Schiller* átültetése a továbbiakat. Babits irodalmi nézőpontja a görög—angol kultúrözön. Ezen túl mélyebből csak a klasszikus alapozottságú régi olasz költészet érdekelte s a *Divina Comédia* fordítója dantei magaslatoikon igazolta mélységes együttérzését az olasz szellemmel. A regényes német költészetet közvetítő *Kazinczy* s a görög—angol—olasz világirodalmi síkon beláthatatlan távlatokat táro Babits között jogos a párhuzam a tekintetben, hogy mindketten rendkívüli erőfeszítéseket tettek a magyarság és a nyugati művelődés eleven és vérző kapcsolatainak megteremtésére. Épígy

való, hogy mindketten a „művészi bravur és szellemi áldozat egybevelésének” fogták fel a fordítást — mint szerző mondja — és önmagukon keresztül tárták fel Nyugat nagyjait.

Lássuk most, mit köszönhet Babits az angoloknak, helyesebben az angol irodalomnak. A legparányibb részletekig lelkiismeretes szerző mentegetődéssel kezdi a rövid felsorolást s arra a körülményre hivatkozik, hogy angol nyelvű folyóirataink, így mindenképp a *Hungarian Quarterly* sem adott megfelelő helyet Babits prózájának és verseinek. Mi egészen máshonnan látjuk az érthetetlenül kis számú, angolra fordított Babits-versek és egyéb írások okát. Itt mutatkozik meg valójában, hogy az új század vezető magyar szellemeinek világirodalmi szintézisre törekvése kivált az angoloknál semmilyen mélyebb hatást nem váltott ki. Nem tudunk arról s bizonyítással szerző beszámolt volna róluk, ha lennének, hogy Babits korszakalkotó európai költészetét méltatták-e angol részről külön kiadványban vagy olyan művészi értékű tanulmányokban, melyek párhuzamot vonnának Babits és a rokonlelkű nyugati szellemóriások között. A magyar anglistika és az angol hungarológia vagy hungarisztika viszonyát felvázolni ezidőszert nem lehet, mert az egyenlet egy ismeretlennel kitalábravá nem tartozik az összehasonlító irodalomtörtéti, elméleti tudományos vizsgálati módszerbe. Angolnyelvű magyar irodalom- vagy szellemvizsgálat ugyanis nincs s a legkisebb valószínűség sem mutatkozik arra, hogy valaha is megszülessék, még abban a formában sem, amelynek kötelességszerűen adódnia kellene egy világirodalom s egy vezető közép-európai irodalom kapcsolataiból. Babits tehát ismét egyenlőtlen s csak a tiszta művészet mérlegén értékelhető harcot vívott, amikor Hellász után Albion érzés- és gondolatvilágát közvetítette a magyar lélek felé azzal a felsőbbrendű kulturpedagógiai céllal, hogy a magyar szellem nyugati pallérozásához a görög tudat örök derűjével s az angol írás formaművészetével hozzájáruljon. Mekkora irodalompolitikai rövidlátás kellett ahhoz, hogy e vergődő nagy európai épüget elhanyagolták, mint mindazokat, akik az események fellelő álló időtlen szellem fegyvereivel az európai művészetek és művészek együttműködését sürgették a széthullott Európában. Amit *Gál István* művelőnek angol fordításairól szólva felsorakoztat, annak kétharmada magyar ösztönzésnek és magyar oldalról történő kezdeményező kísérletnek köszönhető. Ilyen a londoni magyar antológiában közölt egyetlen elbeszélés, a *Hungarian Quarterly*ban közreadott részlet a *Halálfiából*, *Sebestyén* Károly ugyanott megjelent tanulmánya a magyarországi *Shakespeare-kultusz*ról, *Békássy Ferenc, Balogh Barna* és *Jacobi Livia* néhány fordítása s ezekkel szemben a kanadai *Walton Kirkconel*, az amerikai *W. N. Loew* s az angol *Vernon Duckworth Barker* összesen tíz (írd és mondd) versfordítása jelenti az angol-szász irodalmi élet „el nem múltó háláját” (ez a hála is nagyrészt Magyarországon megjelent kiadványokban fejeződik ki), melyet az angol irodalmiság hódolt

legönzettebb európai kulturmunkásának.

Nem célunk ebből az alkalomból megszemélt kultúrpolitikai vitát provokálni, mert a *Wildet, Swinburnet, Shakespearet* vagy *Whitmant* és *Poet* fordító Babitsnak sohasem lehettek az irodalmi kölcsönösségre vonatkozó ilyen természetű kívánalmái. Ő tisztán és tiszta irodalmat kívánt tolmácsolni az örök művészet mélyen zengő húrjain, tekintet nélkül arra, hogy ez a zengés visszhangot vált-e ki a túlóladon. S ez a klasszikus irodalmi tudat hatja át a nagy költő angol vonatkozásait egybegyűjtő finomtollú esztétát amikor egy merőben új és sajátosan eredeti irodalom-életi módszerezés tükrében bontja részre azokat a tényezőket, amelyek a *Poeta Doctus* az angol irodalom felé irányították.

Az a lelkiismereti készség, mely már a fiatal tudós jellemvonása s amely e kultúrpolitikai részleteiből élesen kiviláglik, teljesen megintóvalja a nagy kérdést, miért lett Babits görög és olasz műveltség szálacsínálóján kívül az angol világirodalom tolmácsolója is. *Gál István* fejezetet szentel Babits angol nyelvtudása kialakulásának, a költő angol olvasmányainak, az első fordításoknak, majd a Vihar remekbekerült fordítás-analízisének s végül a kisebb fordítások szerepének Babits belső fejlődésében. Mindent belülről, a költő forrongás és témakeresés, az eltagadhatatlan mondanivalók és az elgondolásban maradt tervezetek világából emel ki s ez tanulmányának el nem múltó irodalomtörténeti jelentősége. Ez a széles síkon mozgó, egy művész lelki berendezését harmonikus rendben felsoroló, par excellence szellemtörténeti mód nemcsak összefoglalja, de a maga analitikájával ki is egészíti mindazt, amit Babitsról a munkatársak és ösmerők, írók és életközösségének tagjai eddig elmondottak. Mennyire cizellált például annak az útnak vázlata, amit Babits *Szekszárdról Baján* és *Szegeden* át megtesz az angol műveltség szeretetében, a nagy viktoriánusok és *Shakespeare* kíséretében. Milyen tisztán bontja le a hatásvadászok sallangját Babits és az angol hatások kérdésében, gondoljunk csak a *Wilde* és *Browning* vonatkozásáról írt remek párhuzamra, a *Swinburne* és *Poe* összehasonlításra. Ezeknek a párhuzamoknak megvonásához nemcsak a kérdéses írók teljes ismeretéről, de a korszakok gondolatvilágának finom elválasztó színeire volt szükség, hogy megnyugtatóan tisztázza, mi mondható irodalmi hatásnak és mi nevezhető világirodalmi ösztönzésnek, mely utóbbi a közvetlen hatásoknál is fokozottabb mértékben érvényesült a Babitsi lírában. Babitsot — mint *Gál* is megállapítja — ismételtelen angol költőkkel hasonlították össze. *Kosztolányi* *Poe* Edgárhoz, *Békássy* *Milton*hoz mért, *Szabó* *Lőrinc* már *Tennyson*nál tart s a tapasztalatlan *Bóka* *László* egyenesen *Shakespeare*rel veti össze; a költő a drámaíróval. Vajjon szükséges-e az egyedülálló művészre feltétlen analógiákat keresni, olykor divatosakat, máskor légből kapottakat? *Gál* a kérdésre azzal válaszol, hogy kimutatja, maga Babits is mennyire szerette az angol—magyar párhuzamokat a régiekkel és kortársakkal való rokonításokat. Nem kevésbé jellemző azonban az, amit a magyar és angol élet jelenségeinek babitsi párhuzamáról mond. Egy helyütt olvassuk, hogy Erdélynek Skóciával való összehasonlítása, — a balladák

és népregek vonalán — általa ment át irodalmi köztudatunkba. Máskor a magyar tragédiák alapjáról, mint kissé hamleti tragikumról szól („a cselekvésben kissé józan, kissé néha hamleti bölcs a magyar”) s akinek érzéke van a mély meglátások iránt, bizonyosan elgondolkodik azon a látszólag gyenge keveset mondó megjegyzésén is, hogy a mi realizmusunk nem praktikus jellegű, mint például az angolé, hanem szemlélődő”. Ennek a tisztá tekintetű szemlélődésnek kifejezője Gál István teljes Babits-tanulmánya, a költő és az angol irodalom viszonyáról, mely a nemes életemben vett polihisztor író újabb megjelenési formájában állítja eléink; a kisebbségtudományi és délkelet-európai összefüggések szakszerű vizsgálója után az elhivatott irodalomtörténész szerepében.

Kemény Gábor

NIKOLA MILUTINOVITY: *Madjarski u 3000 reči. (4—6. füzet. Ujvidék. 1942.)*

Milutinovity a 6. füzetével befejezi a kezdő autodidakták számára írt magyar nyelvtani vezérfonalát. Ezzel teljesen előttünk áll pedagógiai elgondolása, a nyelvet élő, változó eszköznek fogja fel; sztatikus szabályok helyett követet ad, hogy segítségével minták tanulása és utánzása nélkül a gyakorlati életben tanulja meg a magyar nyelvet könyvének használója. Vázlata alapjául a szót veszi, ezért közöl — nem is háromszor, de jóval több szót. S a szóból írja meg a magyar nyelvtan vázát. A magyar nyelv legfőbb nehézségére, a hangváltozásokra fordítja a legnagyobb gondot. Egy-egy jelenségre többször is visszatér, az alaposabb emlékezethévesés okából; pontosan utal az előző meglátásokra; hasznos tanácsokat ad a tanuláshoz. Az eltéréseket, a „rendhagyásokat” az élő nyelv bőségének, hajlékonyságának, színének, zenéjének és szépségének fogja fel. Közben jó meglátásokkal, kézzelfogható egyszerűségükben közli a nyelvtényeket.

Milutinovity módszere azonban nem ragad meg a szónál: a mondatokon át bevezeti tanulóit a magyar nyelv szellemébe is. Közmondásokra, népdalokra, Petőfi-költeményekre építi mondatát, mert bennük nyilvánul meg a nép lelke, s mert kifejezéseik magyarosak. A magyaros szólásokból bőséges gyűjteményt ad, sőt az árnyalatok különbségére is ráirányítja a figyelmet.

A közölt szerepekben is kapcsolatot tart az élettel: személyneveit Kniezsa, Szekfü Gyula (A magyarság és a szlávok) munkáiból s a magyar napilapokból veszi.

Milutinovity könyve a magyar-szerb közeledést szolgálja, céljával, vállalkozásával elismerést érdemel ki.

Nánay Béla

WECKEN. Dr. FRIEDRICH: *TASCHENBUCH FÜR FAMILIENGESCHICHTS-FORSCHUNG („A család történeti kutatások kézikönyve”) 6. Auflage. Marktschellenberg 1941. — Degener und Co Verlag 301 p.*

A mai idők szemüvegén keresztül nézve rendkívül érdekes és hasznos munka fekszik előttünk. A Németországban igen népszerű és már a hatodik kiadásában megjelenő „Wecken” alakjában. Ma, mikor a család történeti kutatás az árja leszármazás igazolása révén ismét divatosabb, sőt elengedhetetlenül szükséges min-

denkire nézve, igen értékes útmutatásokkal szolgálhat e munka. Bár német viszonyokra méretezték, felöleli a mai megnövekedett Német Birodalom teljes irányú forrásanyagát. Kevés olyan egyén él hazánkban, akinek az elmúlt évszázadokban történt összeházasodások folytán, ne lenne felmerőnek kutatása során kapcsolata a volt Osztrák-Magyar-Monarchia valamelyik területével, vagy magával Németországgal. Rengeteg nehézséget támasztott ezeknek a távolság folytán növekvő tájékozatlanság és akik megtehették azt, hogy kétséges támpontokon elindulva személyes kutatásokat folytassanak — rendszerint híjával a források ismeretének — oly elemi kérdések felderítésére kényszerültek drága idejüket pazarolni, hogy csak ritkán érték el a kívánt eredményt. Mindezt általánosan megkönnyíti e kis munka használata, amely ugyan nem ad mindenki speciális kérdésére felvilágosítást, de elmondja mindazt, aminek ismeretében megtalálható az a járható út, amely bizonyosan elvezet a kívánt és vagy adat megtalálásához, amennyiben az egyáltalán még fellelhető. A források közlésén kívül tájékoztat az öskutatás eredményeinek rendszerezéséről, a legáltalánosabb és legkülönlegesebb fogalmak magyarázatáról, ügyes időszámítási kulcsot ad, közli a latin és német oklevelekben előforduló fontosabb kifejezések fordítását és magyarázatát, stb. Érdekessége továbbá, hogy külön foglalkozik ezenkívül a zsidóakra vonatkozó forrásanyaggal is. A vérségi leszármazás, a családi kapcsolat és a nemzetiségi hovatartozás felderítése ma igen fontos az egyén életére, mert míg azelőtt a nemeség kategóriázt, addig ma a minden kétséget kizáró faji és vallási leszármazás. Igen hasznos volna hasonló magyar vonatkozású népszerű kézikönyv megjelenése.

Dr. Alth Guidó

SCHMIDT, IZOLDE: *BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES SÜDOSTDEUTSCHEN PARTEIWESENS 1848—1914. („Adalékok az 1848—1914 közötti délkelet-európai német pártmozgalmak történetéhez”) München 1939. Verlag Max Schick. 149 p.*

A dunavölgyi németiség élettörténetének egy részlelkérdésével kíván értekezésben foglalkozni a szerző. A címmel fogva az egész Délkelet pártpolitikai életét fel kellene ölelne a munka, azonban az előszóban már utal arra, hogy a tárgyalt időszakban ilyen megnyilatkozással csak az erdélyi szászoknál és a dunai sváboknál találkozunk. Ebből már önként következik, hogy a doktori értekezés céljából készült munka az előbb említetteknek megfelelően tulajdonképpen két főrésze oszlik. Az elsőben tárgyalja a szászok politikai szervezkedését, az 1848-i uniót, a szász képviselők szerepét a magyar országgyűlés képviselőházában 1867. évtől 1876-ig. A különálló történelmi szász egység megszűnésétől, az 1890-ben tartott „Sachsentag”-ig terjedő idő a következő határkö, amelyet a „fekete” és a „zöld” párti szászok küzdelme követ 1893. évtől 1897-ig. — A munka második részében a dunai svábok politikai mozgalmának képét adja, amelynek kezdő határjele a bogárosi nyilatkozat 1850-ben. Szervezkedésük a Steinacker Ödön által alapított „Ungarländische Deutsche Volkspartei” életre hívásával indul és hatalmas lendüle-

tet kap Brandsch Rudolf politikai fellépésével. Részletesen kitér e párt szerepére a választási küzdelemben és a magyar politikai életben egészen a világháborúig. Rendkívül figyelemreméltó az, amit a választókerületekről (felsőbányai, alsóbányai, bácskai, nyugat-magyarországi) és a helyi csoportokról, „Ortsgruppe”-ről mond, ez utóbbiak tulajdonképpen a mai „Volksbund der Deutschen in Ungarn” helyi szervezeteinek elődeiként tekinthetők. Az egész munkán végigvonul az a vezérfonal, hogy a szászok és a svábok képviselői mindig megkísérelték a magyar kormánnyal való loyális összműködést, de ennek sikertelensége esodlatosképpen soha sem rajtuk múlott.

Dr. Alth Guidó

LOTHAR F. ZOTZ-BOLKO FRHR. VON RICHTHOFEN: *IST BÖHMEN-MÄHREN DIE URHEIMAT DER TSCHECHEN? („Őshazája-e a cseheknek Cseh-Morvaország?”) Leipzig, 1940. Johann Ambrosius Barth Verlag. p. 66.*

A könyvecske címéből arra következtethetnénk, hogy történelmi, nyelvi és néprajzi forrásokon, valamint kutatásokon alapuló településtörténeti munkával van dolgunk, amely a cseh-morva területek irányú kérdéseivel foglalkozik, ezzel szemben a munka témája tulajdonképpen az egyes szláv őstörténetek által állított ama tételnek a cáfolata, amely a közép- és keletnémet úgynevezett lausitzi urnatemető kultúrát az ősszlávoknak tulajdonítja. A lausitzi kultúra letűnése és a szlávok beszívargása között, amely a korai középkorban szinte észrevétlenül történt, és a leletek révén is nehezen követhető, mintegy ezer esztendő feltel; a kettő közötti összefüggés kétségtelen bizonyítékok híján nem állapítható meg. A mai cseh-morva területeken az ősi kultúra germán eredetű, a lausitzi kultúrát pedig ma általában északillyrnek tekintik. A cseh őstörténetek ebben a kérdésben általában eléggé tárgyilagosak maradtak, s a lengyelek voltak azok, akik az összefüggést erőteljesebben feszegették. Legújabbban a Prágában működő ukrán-őstörténész Borkovskij képviseli a kontinuitást. Az előttünk fekvő füzet főleg az ő tanainak visszautasításával és bírálatával foglalkozik.

Dr. Alth Guidó

GÁL ISTVÁN: *WESSELÉNYI MIKLÓS. Minerva Rt., Kolozsvár, 1942.*

Gál István a magyar empire korának nevezi a reformkorszakot, amelynek Széchenyi és Kossuth mellett Wesselényi Miklós volt a vezéralakja. Az emberi nagyság igazi fokmérője az idő; minden korszakban több és újabb a mondanivalója az igazán nagy embernek. Wesselényi mostani korunkban elsősorban a nemzetiségi kérdéssről való nézetével mond újakat, azaz hogy fedezi fel részünkre a rég beporosodott igazságokat, melyekről lefujjuk a port és alóla előbukkan a színarany csillogása. Az, amit Wesselényi a magyar nyelv terjesztéséről mond, ma ismét igazság, holott voltak korszakok, amikor nem vették észre ezt az igazságot. Wesselényi majd egy évszázad előtt felfedezi az olasz, német és magyar érdekek közösségét a pánszláv veszedelemmel szemben s Szózatá mégis a maga korában pusztába kiáltott szó volt csupán s korlátsaira semmi hatást sem gyakorolt. Az erdélyi nemzetiségi kérdésben törvényja-

vaslatot terjeszt a felsőház elé s e javaslat miatt az ifjúság tüntet ellene. S minél tisztábban lát, annál nagyobb csodáadások érik. De nemcsak a nemzetiségi kérdésben lát világosan, végtelen szociális igazságosság él benne s látja, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés szorosan összefügg ezzel, a kétfő egymástól el nem választható. Mégis, életének legfontosabb felismerései szinte nyomtalanul elmúlnak s a mai kor emlékeztetésében elsősorban csak mint romantikus „árvízi hajós” él, mint az elnyomással szembeálló hazafi, de

mint gondolkodó fő és csaknem egy évszázaddal előrelátó bölcs szinte teljesen ismeretlen. „Életrajza megíratlan, hagyatéka gondozatlan, szellemi vagyona kiaknázatlan” — írja róla Gál István, aki rövid tanulmányában is gondos és éles vonásokkal megrajzolt portrét ad Wess-lényiről. Reméljük, hogy munkája felébrésztí az érdeklődést és a „legmagyarabb magyar” életrajzát, szellemi vagyonát, nagy hagyatékát hamarosan kézbe veheti az olvasó. Csuka Zoltán

nyosodik Mehedinti alapos tévedése, vagy tudatos ferdítése. De ugyanez áll az agyagedény készítési módjára s az „élő tűz” keltésére is. Mindkettőt a magyarok éppoly jól ismerik, mint a románok, sőt. Mehedinti állítása szerint az erdélyi románok utódai: akkor joggal felvelődik a kérdés, hogy a szerbek, a horvátok, a dunántúli magyarok, az oroszok és a délszlávok, akik hasonló néprajzi szokásokkal vannak megáldva, szintén a rómaiak utódai?... Nagyszerű felkészültséggel és gazdag irodalommal, szinte a boncoló orvos munkájával válaszol Gunda Béla Mehedinti minden szavára és nem egyszer Mehedinti saját kútforrásával bizonyítja az állítottak ellenkezőjét.

B. S.

FOLYÓÍRATSZEMLE

FELVIDÉKI NEVELŐ. (Kassa, 1942, I. évfolyam, 1. szám.)

Igényes és sokatigéző folyóiratot kaptunk a Kassán megjelenő Felvidéki Nevelővel, melynek felelős szerkesztője dr. Sziklay Ferenc. Az új folyóirat szép gondolatot kíván megvalósítani; öt tankerület közös nevelésügyi szemléjeként indul útjára és arra lesz hivatott, hogy Pozsony határából Máramaroszigetig a jelenlegi északi peremterületen összefogja a nemzetnevelés működő erőit. A tanító és tanárság lelkében élő idealizmust, önzetlenséget, áldozatosságot, egyszerűen: szeretetet sugároz ez a folyóirat. Szeretettel a nevelői hivatást iránt, szeretettel a gyermek iránt és benne, általa a nemzet jövője iránt. Figyelemreméltó Sziklay Ferenc felelős szerkesztő beköszöntője. Ebben a beköszöntőben nagyszerű meglátással válaszolja azt a szellemet, amellyel a Felvidéki Nevelő utat akar mutatni a „Felvidék” égető pedagógiai kérdéseiben. A lap borítójára hosszan elnyúló területsáv, emlékeztet arra, hogy bármilyen különös is a Felvidék alakja, problémái azonosak s így azonosak a megoldás lehetőségei, szükségessége is. A bevezetőben többek között így ír Sziklay Ferenc: „Mindenki úgy nézzen erre a magyar égdarabra (a felvidéki égre célozván), mint ahogy hosszú zimankó után nézünk a nemrég kiderült égboltra. Szeretettel, hálával és aggodással, hogy ne boruljon el újra. Mert ennek a mi mennyboltunknak mi, pedagógusok vagyunk az Aeolusai, igen sokban mirajtuk múlik, derűs marade, vagy újra fergegbe borul.” „Minden oktató és nevelő munkája végső elemzésben kigyenlítés. Nivellálás a tanító és tanítvány tudás- és magatartás-szintje között, de úgy, hogy a pedagógus csak a cél érdekében, időszakosan száll le tanítvány szintjére s csak azért, hogy onnan magához emelje föl. A mi nivelláló, kigyenlítő munkánk ennél az általános jellegűnél több és többszínű. A mi célunk kigyenlítés: az Alföld és hegyvidéki lélek között, — a trianoni csanakaságból kiszélesülő és a kisebbségi sorsból felszabaduló lélek között, — a magyar és nem magyar anyanyelvű magyar állampolgárok lelkesége között. Ha ezt a hármas, — sokszor egymásba fonódó — kigyenlítő feladatot megoldani nem tudjuk, ha nem érezzük át — legelsősorban mi pedagógusok — ennek a végzettszerű sorskérdésnek a felelősségét, a közös, egy haza: Szent István koronájának bírtokállománya és birtokjoga iránt, akkor félős, hogy a negyedszázad évszázad előtt ránszakadt veszedelem előbb-utóbb, de föltétlen biztossággal újra

reánk tör...” Komoly gondolatok ezek s csak elismeréssel adóztatunk a Felvidéki nevelőnek, hogy ebben a szellemben indul útjának. Valóban a pedagógusok kerülnek először érintkezésbe a gyermek nemzeti érzésével, őt gyűrhatják, irányíthatják s a gondolatot rosszul felfogva, el is ronthatják a fejlődő gyermek „nemzetföltöltését”. Nyelvben — és elvéve sajátos értelemben is — idegen népi csoportokkal kell a visszatért vidékeken életünket megosztanunk. Hogy ez az idegenség csak nyelvben maradjon meg, értelemben megtörténhessék a tökéletes, fenntartás-nélkül való kigyenlítés, az attól függ, hogyan tudjuk Magyarországot mindennél szentebb érdekeit a nemzetiségek helyesen felfogott érdekeivel összhangba hozni. Itt van szükség a minél több „jó” pedagógusra, mert csak az igazi pedagógus-lélek tudja megérteni és megbocsátani azokat a talán velünk született, talán elfogultságból, vagy félreértésből belénk nevelt hibákat, amelyeknek közös neve: nemzeti gyűlölködés. Szeretettel és egymás megbecsülésével kell a gyermeki lelkeket megtelíteni, amelyhez mindenkinek érdeke fűződik, magasabbrendű, erkölcsi érdeke, gyermeknek, szülőnek, tanítói rendnek és — legelsősorban — a hazának.

bs.

ERDÉLYI MUZEUM. (Kolozsvár, 1942. 3. füzet.)

Gunda Béla: A románság erdélyi őshonossága román néprajzi forrástételek megvilágításában. A néprajzi tudomány tárgyilagosságon bizonyítékaival halomra dönti Gunda Béla Mehedinti, a jólismert román földrajz-professor fejtegetéseit, a románság erdélyi őshonosságáról. Mehedinti tudatosan ferdítette el a tudományosan lefektetett néprajzi adatokat, még attól sem riadt vissza, hogy állításának bizonyítására magyar néprajzi tulajdonságokat mondjon a románság ősi szokásainak s ily módon a románság ősiségét Erdélyben kétezer évre tegye. Mehedinti abból indul ki, hogy az erdélyi románság még ma is azt a viseletet hordja, amely a dákoknál a római uralom idején elterjedt volt. Ennek bizonyítására bemutat egy részletet Traján oszlopán lévő domborművekből és megemlíti, hogy a boeskor, a hosszú, bő, a derékon szíjjal átkötött ing és a hosszú haj (comati) ma is megvan a románoknál s azok megegyeznek a kérdéses dáki viseleti elemekkel. Ennek megdöntéséhez nem kell csak egy pillantás a Traján-oszlopok viseletábrázolásaira és az erdélyi román parasztság mai viseletére s máris bebizonyosodik Mehedinti alapos tévedése, vagy tudatos ferdítése. De ugyanez áll az agyagedény készítési módjára s az „élő tűz” keltésére is. Mindkettőt a magyarok éppoly jól ismerik, mint a románok, sőt. Mehedinti állítása szerint az erdélyi románok utódai: akkor joggal felvelődik a kérdés, hogy a szerbek, a horvátok, a dunántúli magyarok, az oroszok és a délszlávok, akik hasonló néprajzi szokásokkal vannak megáldva, szintén a rómaiak utódai?... Nagyszerű felkészültséggel és gazdag irodalommal, szinte a boncoló orvos munkájával válaszol Gunda Béla Mehedinti minden szavára és nem egyszer Mehedinti saját kútforrásával bizonyítja az állítottak ellenkezőjét.

DÉLVIDÉKI SZEMLE (Szeged, 1942. 9. száma).

Hadrovics László: Magyarország és a szerb művelődés címen ír. A magyarság igazában csak akkor lehet jogosult a Kárpátmedencében politikai vezetőszeret betöltésére, ha egyúttal vállalni tudja azt a kulturális feladatot is, amely földrajzi helyzetéből adódik. Ebből az aranyigazságból indul ki Hadrovics és igen gazdag irodalomból nagyszerűen felépíti cikkét, amellyel bizonyítja Magyarország hatását a szerb irodalomra. A magyarországi szerbség kultúrában megelőzte és jóval előtte jár az óhazai szerbeknek, akik a hosszú évszázados török elnyomás alatt megmaradtak ősi primitívségükben. Természetesen ezt az előnyt, amit a felvilágosodás kezdődő korszakában szereztek az itteni szerbek, az óhazaiak soha be nem tudták hozni s ezért egy nagy lépéssel mindig előttük jártak és járnak. Nehezen indult meg hazánkban is a szerb művelődés, mert az első időkben kizárólag Oroszországból jönnek a könyvek és fizetési tanítók, melyek és akik természetesen moszkovita szellemben igyekeznek a szerbiséget vezetni. Mindaddig, míg a szerbség körében csupán a szerzetesség ápolta az irodalmi hagyományokat, ez az irodalom nagyon is szűkkörű és teljesen vallási jellegű volt. Az igazi irodalmi műveltség csak akkor kezd felvirágozni, amikor a szerb kereskedőkből kialakult műveltebb társadalmi osztály eljut a kultúra olyan fokára, hogy maga oktató és szórakoztató világi olvasmányokra vágyik, gyermekeit pedig magasabb iskolákba iratja. A gazdag rács kereskedők gyermekeit a XVIII. század második felében már mindenütt ott látjuk a magyarországi intézetekben, különösen Pozsony, Sopron és a Felvidék protestáns iskoláiban, mert a katolikus szerzetesi iskolák buzgóságától a szerb vallásukat féltették. A század végefelé a szerb ifjak már nemcsak hazai, hanem külföldi egyetemekre is járnak. 1775-ben esküszik fel az első magyarországi szerb ügyvéd, Muszkatirovics János és ettől kezdve 1800-ig, a felesküdt szerb ügyvédek száma már 34-re gyarapodik. 1785-ben szerez elsőnek jogi doktori diplomát a pesti egyetemen a szerbek későbbi nagynevű kulturális mecénása, Tököli Száva és a század fordulóján már számos szerb ügyvéd, orvos, mérnök, tanító él Magyarországon, akik mind hazai iskolában szereztek műveltségüket. A világi elemnek ez a társadalmi és kulturális emelkedése teszi aztán lehetővé, hogy a XVIII. század ötvenes és hatvanas éveitől kezdve a szerb

frók, mint Orfelin Zakariás, történétíró Rájics János és a világtjáró Obradovics Doszitej munkássága egyre szélesebb körök érdeklődésére tarthat számot. A szerb könyvnyomtatás végleges formájában szintén Magyarországon alakult ki. Hosszú és többszöri próbálkozás után végül is az egész círlétes anyag a magyar Egyetemi Nyomda tulajdonába ment át (1796) s így lett ettől kezdve Buda és Pest a szerb könyvkiadás központja egészen a XIX. század negyvenes éveig. A szerb irodalom igazi felvirágzása pedig éppen erre a korszakra esik. Későbbben, mikor Szerbia felszabadult az elnyomatás alól, Magyarországból mint hatalmas tartalékmenecéből áramlott vissza a sok, nyugati műveltséggel telt elem óhazájába és igyekezett most már azt is európai színvonalra emelni, ami természetesen nem ment máról-holnapra s amely soha nem tudta az egész szerb nemzetet egy művelődési szintre hozni, mert a magyarországi szerbség ezután is előtte jár az óhazai nemzetrészek és számos kiváló írói, képzőművészi, tudósi és közgazdasági szakembert ad az egész szerb nemzetnek.

B. S.

DEUTSCHTUM IM AUSLAND. (Stuttgarter, 1942, márc.—ápr.)

Rövidre fogott cikkei főleg közel és távolkeleti kérdésekkel foglalkoznak a napi politika szellemében. E. Sadowski (Volksunfragen im deutschen Osten) cikkéből az szűrődik le, hogy az államalkotás — szinte kizárólagosan — a teremő erő; a más népet gyűlöltő nép a saját kisebbségét bizonyítja; a történelmi jogcím egy területen előbbvaló annak mai lakosságánál a német érdek a legfőbb értékemő; a németiség megállapításánál a vérmél és nyelv-nél is döntőbb a szellemi magatartás. A lengyel föld német terület, mert német kulturhatások alatt állt. A lengyelek nem érztek hálát érte, sőt papságuk a lengyel nemzeti érzést ápolta, a lakosság pedig németeket gyilkolt, mikor a Birodalom megtámadta országukat. Mindezzel kimutatták, hogy nem képesek tartósan együtt-léni a németekkel. Szétválasztják tehát a két népet, s Lengyelországot mint Ost-gaut fajilag értékes, politikailag tevékeny, nagy teljesítményekre képes, szapora németekkel népesítik be. Az ott lakott németekről német néplistát készítenek. Bár a cél az, hogy „az utolsó csepp német vért” is visszazerezzék, csak azt veszik fel a listára, aki magatartásával is meg-bizonyította németiségét. — E. Kusch (Wesenzüge deutscher Kunst im Ostland) illusztrációkkal kísért cikkében Narva, Reval, Riga műalkotásaiban keresi a német hatásokat, bár ezek egy része a svéd-ektől származik. — H. Seemann (Die deutschsprachige Zeitschriftspresse in der Sowjetunion) a szovjetstatisztika alapján említi, hogy az oroszországi kisebbségek számára 85 nyelven jelennek meg újságok; több német nyelven is. Ezek azonban nem a német népi irányt szolgálják, hanem a szovjet propagandáját. — Több cikk foglalkozik a hátsóindiai, singaporei, szumátrai, argentinai németekkel, munkás-ságukkal. Az Esvforduló-rovat méltatja többek közt Adolf Meschendörfer brassói írói. Legismertebb (magyarra is lefordí-tott) regénye: Die Stadt im Osten a brassói szászok nacionalista fejlődésének egy szakaszát mutatja be.

Nánay Béla

NATION UND STAAT. (Wien, 1942. október.)

K Brill (Der Weg des Elsass ins Reich) arról a politikai munkáról tesz közlést, amellyel az elzásziakat bekapcsolni igye-keznek a nagynémet politikába és világ-nézetbe. — W. Hasselblatt (Die Völker des Osten) cikkfolytatása a fehér oroszok-kal foglalkozik. Ok Európa legparaszti-bb és biológiailag legtermékenyebb népe. Gaz-daságilag túl is van a fehér orosz terüle-t népeivel. E nép már a 13. században el-vesztette állami önállóságát, litván, majd lengyel, végül orosz fennhatóság alá ke-rült. A 19. sz. második felében mála is megkezdődött a nacionalista mozgalom. A rigai békeszerződés (1921) 2 millió fe-hér orosz Lengyelországhoz, 8 milliót Oroszországhoz csatolt. A szovjet a nagy-birtokelosztásával megnyerte magának öket, de 1928 után náluk is bevezette a kollektív gazdálkodást. A szerző a fehér oroszokat szlávabbaknak tartja az ukrá-noknál és nagyoroszoknál, mert ok nem vegyültek török és finn törzsekkel. — P. Bruck (Die Völker Europas und das Reich) folytatja Németalföld történetének változását. Németalföld csak a westfáliai békével szakadt el formálisan is a német császárságtól, de érzelmiileg már jóval előbb. A 17. századi „arany korszakában” kulturálisan is inkább olasz, francia és angol hatásokot vett fel, mint németet. A porosz vezetés alatt alakult német biro-dalommal nem rokonszenvezett, époly ke-véssé Hitler nagynémet politikájával sem. „Hollandok vagyunk, nem pedig németek” — állajította meg a múlt század egyik je-lentős politikusa. „Népünkben nem ét a germánság fogalma” — írja ma Huizinga. A német és északi rokonságról tudunk, „de nem a misztikus vér- és sorsközös-ségről”. A hollandok a németektől való távolságukat Rotterdami Erasmus által fe-jezik ki, benne gyökerezik ugyanis a hol-land kultúra: a türelem, a békevágy és a világ megértése. Mindezekkel szembeállítja a cikkíró, bő idézethen, Mussert, holland nemzetiszocialista véleményét: a Német-birodalomba való beolvasást. — E. König (Die Deutschen in Altösterreich als staats-führendes Volk und Volksstamm) a Mo-narchia utolsó száz évét tekintti át. Az ál-lamvezető nép problémája nem vetődött fel 1848-ig, mert az abszolutizmus patrio-ta volt: a szélesebb osztrák haza s a szű-kebb örökostartományok patriotizmusában gyökerezett. 1867-ben a német liberálisok a dualizmus mellett foglaltak állást, de ettől kezdve állandó nehézséget okozott a csehek távolmaradás-politikája. Ujra és újra egyezkedni kellett velük és a len-gyelekkel, közben visszafejődött a német-ség vezető szerepe. Az általános, egyenlő választójog pedig a németet is csak egy néppé tette a többi közül. — Germanisier-ten? (Szerző nélkül) írja Hitler Mein Kampf-jára támaszkodva bizonyítja, hogy a németeknek nem kell germanizálniok a keleten lakó népeket, hanem arról kell gondoskodniok, hogy keleten valóban né-metelkű, germánvérű emberek lakjanak. A német háború ugyanis semmi másért nem folyik, mint földterület szerzése vé-gétt. A Birodalom csak akkor lesz bizto-sítva, ha évszázadokon át földbirtokot ad-hat minden szülőltének. A „német kard” a kezdetét nyitja meg. A háború után száz-szer és milliószámra telepednek a néme-tek keletre, s a mai katonák asszonyai, gyermekei és unokái fogják a német

győzelmet biztosítani. Hogy a keleten élő népekkel mi legyen, a cikk figyelmen kí-vül hagyja.

Nánay Béla

ÉRTÉKES BOLGÁR TANULMÁNYOK.

Az „Otecz Pajszii” folyóirat utolsó szá-mában Iv. Ormandziszev tudományos ala-possággal megírt tanulmányában a bol-gárság égei tengeri kérdéseivel foglalkozik és kimutatja, hogy míg az első és máso-dik bolgár királyság elől Bizánc hatalma zárta el a Földközi-tengerrel való köz-vetlen összeköttetés lehetőségét, az újabb időkben Nagybritania diplomáciai mester-kedése gátolta meg minden eszközzel, hogy a bolgárság déli kikötő révén köny-nyebben bekapcsolódhassék a nemzetközi forgalomba. A kérdésnek a közelmúltban történt végleges megoldásával azonban a Fehér-tenger — ahogyan a bolgárok az Égei-tengert nevezik — nem a folytonos viszályok okozója, hanem a szomszédos népekkel való baráti együttműködés for-rása lesz, hiszen az ezekkel való meg-értő viszonyt tisztán az angol fondorlat gátolta egészen a legújabb időkig.

T. Karajovov „A XIX. század szerb po-litikája” címen értékes történelmi adato-kat sorol fel annak igazolására, hogy a szerb kormánykörök mily kétszínű poli-tikát folytattak egyrészt a török hata-lom, másrészt a szomszédos bolgárok-lakta vidékek népével szemben s ezzel pusztán ezeknek a területeknek elfogla-lása és szerbesítése volt céljuk. Figye-lemreméltóak a Nis környékének bolgár jellegére vonatkozó adatok.

Egyéb mélyenszántó cikkeik és érdekes híryanag körül ki kell emelnünk az And-rei S. Tosev bolgár diplomata és közírő-ről, Genov professzor tollából származó méltatást, amelyben a kiváló tudós a bol-gár irredenta eszme nagy alakjának mun-kássága 50 éves jubileuma alkalmával részletesen ismerteti hazája szebb jövője érdekében kifejtett tevékenységét.

Andrei S. Tosev főleg Makedonia bol-gársága érdekében tört fáradszótlanul lándzsát a nagyvilág közvéleménye előtt és értékes tevékenysége, amelyet főleg a neuilly-i békeszerződés teremtette szom-orú viszonyok közt fejtett ki, nagy mér-tékben hozzájárultak ahhoz, hogy a nem-zetközi közvélemény figyelme e kérdés felé fordult és ennek révén a bolgár nép tavaly végre elérje vágyai beteljesülését: Nagybulgária megszületését.

Bernünket, magyarokat annál közeleb-ből érdekelhet Gnov professzor cikke, mert Andrei S. Tosevben nemcsak nemzetünk kiváló barátját, de jelenlegi bolgár köve-tünk édesatyját is tisztelhetjük. Minden-képen szerencsés körülménynek kell te-kintenünk, hogy személyével nemcsak a két nép közösen átélte szenvedései, hanem édesatyjának revíziós tevékenysége is ösz-szeköti nemzetünket.

A. N.

NATION UND STAAT. (1942. szept., Wien.)

W. Hasselblatt cikksorozata (Die Völker des Ostens) most Ukrajna és az ukránok történetét vizsgálja fel. — P. Bruck (Die Völker Europas und das Reich folytatásá-ban) Német-Alfölddel foglalkozik, Fland-ria a Karoling-dinasztiától kezdve távol áll a Németbirodalomtól, ezt és a császár-ságot idegennek, sőt ellenségnek érezte, így inkább Franciaország felé tájolódtott.

Hollandia már közelebbi érintkezésbe került a német császársággal; III. Ottó pl. kiterjesztette hűbéruróságát a holland grófokra. De a hollandok inkább csak elméletben, mint a valóságban tartoztak a birodalomhoz. Már Holland Vilmos szemben áll a Stafokkal és egyetemes német hatalomra törő terveikkel. A hollandok féltékenyen őrködtek szabadságjogaikra s megvédték, akár a burgundok, franciák vagy németek fenyegettek is. Orániai Vilmos nyelvben és érzésben német volt, de hiába kért segítséget az üldözött kálvinistáknak a német fejedelmektől. Kevés támogatást nyújtottak, ezért a francia hugenottákhöz fordult. A vallásüldözések további során, Alba herceg kegyetlenkedései ellen sem kaptak lényeges segítséget sem a császártól, sem a lutheránus fejedelmektől.

A *Heljzet*-rovat jelenti a magyarországi német csoportról, hogy belőle 27.000 bevontult a német véderőhöz, 45—50.000 pedig a honvédséghez. A honvédség hirtelen behívta a német háborús segítés csaknem valamennyi vezetőjét is. Így a német csoport politikai, gazdasági és szociális munkája nehézségekkel birkozik. Mégis 20 új helyi csoport alakult az utóbbi két hónapban, köztük 8 a Bükkben, az eddig érintetlen területen, úgyhogy a Volksbund most már a hatáskörébe vonta csaknem az egész veszélyeztetett szörvány németiséget. Mivel sok magyarországi német nem ír és nem beszél németül, az iskolaügy az érdeklődés homlokterében áll. Még kereken 800 német iskolára van szükség. 1941 szeptemberében 17 községben nyílt Volksbund-iskola. Csak magában Tolna-Baranyában 130 nyári gyermekotthont állítottak, 72 további napközi otthon és 6 nemzetiszocialista nevelőintézet van tervben. A német orvosok Semmelweis-alapítványt létesítettek a legjobb német orvosnövendék évenkénti jutalmazására. A Német Ifjúság-szervezetbe eddig 50.000 fiú és leány tartozik, számukat kétszeresre toborozzák fel. A gyűlések sorában leglátogatottabbak voltak: a mágoesi első országos ifjúsági nap 12.000 ifjú és 8000 felnőtt némettel, a zombori 7000, az Apatinban, a legnagyobb magyarországi német községben tartott gyűlés 8000, a bonyhádi nagygyűlés 10.000 résztvevővel. Júniusban Szászrégenben német grafikai kiállítás rendeztek. Budapesten, Besztercén, Sopronban, Nagykárolyban német zeneiskolát állítottak. A német technikusok (4000) felajánlották munkakészségüket a német kisiparosok és földművesek technikai felvilágosítására. A német sport feléledt, további fejlesztésére helyi csoportorségeket szerveztek. Júliusban érkezett Budapestre a tizedik hitlerifjúság-csoport. A német gyerekek lelkes levelekben dícsérik a vidéket, a szíves fogadtatást és a jó táplálékot. Az egyik ezt írja: „Kedves Szüleim, bizonyára el sem tudjátok képzelni, milyen jó dolgom van itt, mert itt minden ember német és oly jó hozzánk; bizony örülök, hogy Magyarországra jöttem.”
Nánay Béla

REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE. (1942. október, 4. szám.)

Dr. Kalassay Sándor: „Az amerikai magyar református egyházi munkálkodás aranyjubiléuma.” Hatalmas folytatásos tanulmányban tárgyalja dr. Kalassay az amerikai magyar reformátusok munkáját. Kitérnek ebből a tanulmányból, hogy az Egyesült Államokat szinte behálózzák a

dolgos, református magyarok. Itt is, ott is egyházak alakulnak és első dolguk, hogy templomot állítsanak. A legtávolabbi vidékeken is ott találjuk a lelkes szervezőket, akik felkeresik a legkisebb bányavárosban is a nehéz testimunkát dolgozó véreinket és „egyfedél” alá tömörítik őket. Így gyűlnek lánggra, mint apró mécesek, mérhetetlen területen a magyar szövétnékek. Nagyban hozzájárult az egyházi élet klépítése ahhoz, hogy a magyar munkás megbecsült, mondhatni a legmegbecsültebb odakint az újvilágban. Ötven éve végzik ezt a munkát a református egyházak oda-künn és munkájuk eredményességét bizonyítja, hogy északról déli irányban és nyugattól keletig, át meg átszövi felsorolatlanul sok kis egyházközség, melyeknek tagjai mind mind, egytől egyig buzgó keresztyének és lelkes magyar hazafiak. Pedig nagyon sokszor emberfeletti munkát végeztek a lelkes református lelkészek; szétszórt lelkeket a nagykiterjedésű, kultúrátlan helyeken kellett egynyábra szedni, aztán lelkészlakot építeni, majd szinte a semmiből virágzó egyházi életet varázsolni a kietlen amerikai pusztaságokban. De a végzett munka megért minden szenvedést és fáradságot. Ezt bizonyítja most az amerikai magyar reformátusság aranyjubiléuma.
B. S.

MAGYAR SZEMLE. (Budapest, 1942, 4. szám.) Kovács Endre; Hronsky és Urban. — A mai szlovák regény. — Kis nemzetek életében az irodalom vitális funkciókat végez: a nemzeti öntudat ébrentartásának legfontosabb eszköze. Az író a nemzeti ügy mindenese lett: népnevelő, gyakorlati apostol, népszerűsítő tudós, pap és szónok. 1918 óta nagyot változott a világ. Nemesak az írói szó funkciója változott meg azáltal, hogy a népnevelés feladatát a népművelési szervek vették át az irodalomtól, a világ is megváltozott az író körül. A háború előtti idők problémái megszűntek, elenyésztek. Kukučín ártatlan falusi idilljei egy sztatikus világ értékrendjéhez tapadtak, azt védelmezték. Kukučín a magyar-szlovák együttélésben nem látott kárt nemzetére nézve. Amíg a falusi nép egészséges hite épen él, amíg hagyományos erkölcs irányítja a nép egyszerű gyermekét, addig semmi baj nem lehet — hirdetik regényei. A háborúelőtti széppróza majdnem kizárólag a falusi életből meríti mondánivalóját. Nem véletlen, hogy az írói munka súlypontja a vidékre esett. A szlovákságnak nem voltak magyvárosai, a szlovák írók, költők javarésze vidéken építette élete művét, az írók vagy maguk is a népből származtak (Kukučín, Hviezdoslav Tajovský) vagy a néphez tértek meg (Timrava, Vansová, Csajak, Podjavorinská). Idillikus faluszemlélet jellemzi őket: körülbelül a mi Gárdonyink szemével látják a szlovák falut. Ennek az idillikus faluszemléletnek a megtörése és túlhaladása a legjelentékenyebb eredménye a háború utáni szlovák irodalomnak. Jelen-tős nemesak azért, mert felszámol egy el-évíült magatartással, hanem azért is, mert nyomában egy kritikai realizmus lehető-sége születik meg s a regény életbrázó-lása gazdag eredményekhez érkezik. A ré-gebbi lírai falukép és az új, támadóan őszinte faluszemlélet harcát két író pél-dáján szemlélhetjük: J. C. Hronsky és Milo Urban példáján. Hronsky a háború utáni letargiában az első, aki mámoros

örömmel fedezi fel a falu s teszi elbeszé-léseinek, regényeinek színhelyévé. A há-ború élményeiből elfáradva, a faluban fe-dezi fel újból a dolgok primitív báját, az elrontatlan élet ezernyi apró szépségeit. A szlovák irodalom háború utáni átalaku-lásának válságait senki sem élte át olyan erősen, mint Hronsky. Milo Urbannak, a mai szlovák elbeszélő irodalom legki-emelkedőbb írójának nem kellett ilyen hosszú fejlődésen átmennie, mert mint író is egyenesen leleszületett a valóságba. A környezet, melyben nyiladozó gyermeki öntudata első élményeit kapta; a kemény árva hegyi élet és a háború, amely meg-váloztatta a falu arcát. Urban egész fej-lődésére döntő hatással volt az első helyes indítás: érzelmeinek, nyiladozó írói kíván-csiságának megrendülése a falu, a realitás felé. Ez az, amiben olyan élesen külön-bözik minden kortársától. A két író egész sor munkát alkotott, melyekben mélyen beleszánt a csehek által megszállva tartott szlovák vidékek sivár életébe. A világhá-ború óta eltelt idő kiemelte a szlovák re-gényi problémamentes zárt világából s megszabadította a népnevelő, morális ballasztoktól.
B. S.

ÉPÍTÉSZET (A Magyar Mérnök- és Építész Egylet negyedévi szemléje) I—II. kötet.

A nagy magyar építészeti hagyományok és a megújódott magyar nemzetpolitiká-nak jegyében jelentkezett a közelmúltban ez a folyóirat, mely a tudományos szemlé sokoldalúságával és mélyen járó proble-matikájával tárja fel közvéleményünk előtt a magyar építészet múltját és jelen-tét, eredményeit és célkitűzéseit.

Padányi Gyula Jenő, az ismertnevű illusztris közíró, az *Építészeti* szerkesztője, a művészi kiállítású és műgonddal szer-kesztett bemutatkozó szám vezetőcikké-ben rávilágít azokra a feladatokra, melyek kötelezően szükségszerűvé tették a hűz-gó és kezdeményező szerepre hivatott folyóirat elindítását.

Munkánkra az a mély meggyőződésünk sarkal — írja —, hogy az építészet nem-csak az építészek ügye: az építészet szer-szám és fegyver az egész magyarság ke-zében, amellyel országot épít és országot védelmez. Részlet akarunk venni Európa újjáépítésében s azt valljuk, legjobb munkát azzal végzünk, ha minél hama-rabb és minél tökéletesebben újjáépítjük azt a darabját, melyet a sors ránkibzott: Hazánkat. E nélkül szándékunk, hogy amit a tudomány és művészet csak tehet, azzal megjavítsuk, szebbé tegyük a magyar élet kerekeit. Történelmi öntudatunk, magunk megbecsülésének kérdése jelentékeny részben szintén építészeti kérdés.

Ennek az alapelvnek jegyében Erdély építészeti problémáinak szentelt első szá-mát, Erdély ősi földje, kivált külső kife-jezőmódjában jelentős és erőszakos vál-tozásokat szenvedett a kisebbségi kor-szakban és ezek a százados történelmi egy-ség harmóniáját megtörő jegyek mindenek előtt az új erdélyi építészetben hagyják meg nyomukat s abba olyan bizantikus elemeket vegyítettek, melyek Erdély táj-egységével áthidalhatatlan ellentétben ál-lanak. Keszeli Kálmán *Metamorphosis Transilvaniae* című bőséges helyszíni fel-vételekkel alátámasztott tanulmányában esetről-esetre kimutatja, hogy a bizánci-román építészeti stílus nemesak a városok és nagyobb falvak képét változtatja meg, de ezek a változások bizonyos időn belül

hatással vannak a néplélek alakulására is. A nemzeti jelleg megővése, a faji egység védelme jelentős mértékben kapcsolatos Erdély külső képének magyar egyensúlyba hozatalával. Ezért szükségesnek tartja 1. felkutatni és megismerni a magyarság szellemi értékeit, annak sajátos építészeti kultúrájában, 2. tisztán tartani a tájak magyar jellegét, azaz nemcsak óvni és őrizni, de a mindennapi életben felhasználni az ebben rejlő értékeket. Ennek a védő és továbbépítő nemzeti gondolatnak elsődleges feladata, hogy a történelmi múlt adalékainak, a kortörténeti bizonyítékoknak felhasználásával cáfolhatatlanul igazolja küldetésének jogosultságát. Így tesz említett szerző, amikor egy 120 év előtti élő „fiscalis cancellista”, Mikolai István egykorú rajzaival igazolja, hogy Marosvásárhely magyar életformáját a magyar véralaknak faji képzelőerőnek megfelelő építészeti alkotások jellemezték a múlt század elején. Mikolai rajzai művelődéstörténeti tekintetben különleges figyelmet érdemelnek s fontosnak tartanók, ha az esetleges hagyatékok további dokumentumait is bemutatná a szerző. Kós Károly Erdélyi műemlékeink védelme címen figyelmeztet a magunk sajátos művészeti alkotásainak fokozott nyilvántartására, mert minden egyes műemlék „közösségi érték, melyért tulajdonosa nemzetének, társadalmának, a magyar jövőnek tartozik felelősséggel”. Érdekes, nemzetiség-történeti szempontból feljegyzendő adatot olvasunk *Padányi Gulyás* Jenőnek a geryeszegi Teleki kastélyról adott beszámolójában. Ebből megtudjuk, hogy bár a kastély tervezésén német, francia, cseh, sőt bolgár építőmesterek is közreműködtek, a Mária Terézia-kori remekmű épület kivitelezői magyar kőművesmesterek és pallérok, kőfaragók, műasztalosok és rézmetszők voltak. A tanulságos névsorhöz csaknem kétszáz év távolságból felemlítünk néhány nevet: *Ugrai László, Török János, Kőmives Péter, Fejér Jakab, Kövesdi János, Komáromi Kis András, Késmárki János, Borbély Miklós és Nagy Sámuel* magyar építészeti szakemberek neveit, akik a külföldi tervezők elgondolásait magyar és művészi tartalommal töltötték meg. Jellemző szép példája ez a nemzetiségi kérdés előszázadában a magyar és másfajú dolgozók között mutatkozó megértésnek és együttműködési készségnek a magyar alkotó gondolat jegyében.

Az Építészet II. kötetének új számában dr. Varga József iparügyi miniszter foglalkozik az új munkáslakások építésének problémájával. Kijelenti, hogy a munkáslakások építését célzó előnyös hosszútávú hitel már biztosítva van, sőt ezen túlmenően szociális indokokból kiindulva a kormányzat jelentős áldozatokat hoz azért, hogy a kisjövedelmű munkást megfelelő jogos lakásigényeket teljesen kielégítsék. Ezért rendkívüli házadó- és illetékmentességben részesülnek a munkáslakóházak s a házkölcson ma már a telekérték és építési költség 70 százalékáig terjedhet. Hiszek abban — írja Varga miniszter —, hogy a magyar építész munkája eredményeképpen munkáslakásaink kultúrája magas európai színvonalra emelkedik s ennek nevelő hatása nemcsak a munkássztyáiban, hanem a társadalom többi rétegében is kifejezésre fog jutni.

Az Építészet első száma egy nagy, reá-

lis munkaterv körvonalait rajzolják az olvasó elé. *Padányi Gulyás* Jenő és kiválóan képzett munkatársai úgy a tudományos elmélet, mint a mindennapok szerény alkotó munkája terén felkínálják a magyar mérnök és építész-társadalom higgadt szemléletét és munkabírást a magyarabb és szellemibb jövőendő szolgálatára.

k. g.

DÉLVIDÉKI SZEMLE (Szeged, 1942, 10. szám.)

Polácsi János: A bogojevi magyarok származási helye. Bácsbodrog vármegyei irodalmában végzett kutatást Polácsi, hogy a bogojevi magyarok származási helyeit kimulassa. Bogojevo szerb település volt. Még az 1690. évben Crnojević Arszen pátriárkával jött szerb települők emelték ott első házaikat. Korábbi akták nincsenek róla. Később az árvíz után (1770) mind elhagyták községüket és beljebb vándoroltak, helyet adva az új telepéseknek, kik Új Karavukováról jöttek. Új Karavukova magyar település volt a Duna mellett a mai Bogojevótól délnyugatra. 1753-ban a mai bogojevi alsó szőlők (Boldogasszony teleke) helyén magyar családok kezdtek letelepedni, mint erről a doroszlói egyház anyakönyvei tanuskodnak. „Oldal István, Betyár János, Kovács Ferenc, Bognár György” családok neveivel találkozni itt legelőször. Kezdetben a község 80 családból állt és Doroszlóhoz tartoztak, csak egy kis kápolnájuk volt, melyben a Ferencrend egyik szerzetese, Gergelyfi Erazmus oktatta a híveket és végezte az istentiszteletet vasár- és ünnepnapokon. 1763. évben Batthyány József gróf, kalocsai érsek elküldte hozzájuk is misszionáriusát Mihály István jezsuita atya személyében, Mihály István buzgólkodásának meg is volt az eredménye 1763. év június elején hetvenötven bérmálkozott. 1770 július közepén a Duna áradása a falut rombadöntötte és 1770 október 13-án már Bogojevón kezdődnek az új bejegy-

zések az anyakönyvben. Ezzel Új Karavukova megszűnt. Csak a nép száján él a Pusztá-falu név. Sokan vannak azonban még ma is életben azok közül, kiknek őseit 1763-ban készítette elő Mihály István atya a bérmálás szentségének fölvetelére. A között névjegyzék közelebb visz benünket származási helyük megállapításához. Mint kütfő egyetlen esődi az időből.

KALANGYA. (Szabadka—Zombor, 1942 november 15.)

Új köntösben, teljesen újjászervezeten kerül a magyar olvasó kezébe a Délvidék immár tizenegyedik évfolyamát befejező folyóirata, a Kalangya. Mint ismeretes, az utóbbi időben szinte az ország egész magyar sajtójában nagy visszhangot keltett a vita, vajjon be kell-e szüntetni a Szent-ecleky Kornél által 1932-ben, kisebbségi sorsban alapított irodalmi folyóiratot, vagy nem, véget ért-e küldetése ennek a délvidéki magyar irodalmi szemlének a felszabadulással vagy pedig most kezdődik igazán. Ez a szám annak bizonyítéka, hogy azoknak van igazuk, akik ennek a küldetésnek az ediginél is nagyobb jelentőségében hisznek. Herceg János és Csuka Zoltán a folyóirat bevezetőjében okszerűen kifejtik, miért van ma még nagyobb szükség erre a folyóiratra, mint azelőtt; a Délvidék sajátos szellemiségének felmutatása, az írói utánpótlás, a nemzetiségekkel a lelki kapcsolatok keresése és a Pax Hungarica szemlében történő megerősítése mind mind súlyos érv amellé, hogy a Kalangyára műhatatlanul nagy szükség van. Ennek a számnak a tartalma is ezt bizonyítja, azok a tanulmányok és írások, amelyek hasábjain megjelentek, mind a szerkesztők elvi megállapításait igazolják. Az új Kalangya színvonalas és gazdag s méltán sorakozik a mind gazdagabban kibontakozó s zűs nemes értelmében vett vidéki folyóiratok, az Erdélyi Helikon, Pásztorú, Új Magyar Múzeum, Sorsunk stb. mellé.

Ő R H E L Y

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS A KÉPVISELŐHÁZI VITÁBAN

November 20-án a miniszterelnökségi tárca költségvetési tárgyalásának keretében magasszínvonalú és rendkívül eleven, a mai nemzetiségi kérdést tárgyaló megjegyzések és hosszabb felszólalások hangzottak el a képviselőházban.

A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban elhangzott beszédek egy nagyszabású és szakszerű előmunkálat eredményeit tarták a Ház elé. A felszólaló képviselők nemzetiségi ankétja sorra vette azokat az elsődleges teendőket, amelyeknek teljesítését, megvalósítását, beváltását évtizede folyóiratunk és annak kisebbségtudományi munkaközössége hirdeti a magyar közvélemény és tudományosság felé.

Emlékeztet, hogy a Láthatár kisebbségtudományi munkaközössége közelmúltban tartott ülésén emlékiratot terjesztett a megjelentek elé a magyarság és nemzetiségek közötti megértés, „a magyar nemzetiségi kultúrpolitika hatályosabbá tételének tárgyában”. Ezt az emlékiratot, melyet a munkaközösség egészében és részleteiben letárgyalta, a Láthatár kisebbség-

tudományi szervének kiváló munkatársa, *Padányi Gulyás Jenő* okl. építész-mérnök, országgyűlési képviselő a munkaközösség megbízásából *Kállay Miklós* m. kir. miniszterelnök elé tárta, aki a nemzetiségi kérdés társadalmi megoldását célzó munkatervet áttanulmányozva, annak jelentőségéről a miniszterelnöki költségvetési vita során elismerően nyilatkozott.

Az értékes felszólalásokból kialakult nemzetiségpolitikai vita egyik kezdeményezője tehát *Padányi Gulyás Jenő* munkaközösségünk tagja, másik indítéka — többek között — az a nemzetiségi kultúrpolitikai tervezet, amelyet a munkaközösség nevezett országgyűlési képviselő révén eljuttatott az illetékesekhez. Ez a kettős szempont indokolta teszi, hogy a Ház rendkívül jelentős nemzetiségpolitikai felszólalásából, a napisajtóban nem közlő részleteket tárjunk olvasóink elé azzal a hittel és mélyszégyes meggyőződéssel, hogy ez a helyennként akadémikus jellegű, de általában is mélyen szántó vita igazolja a Láthatár évtizeddel ezelőtti bejelentett alapvető célkitűzéseinek megvalósulását: szakemberek és illetékesek összefogását ebben az elsődleges magyar sorskérdésben.

A felszólalók részéről több hivatkozás történt Padányi Gulyás Jenő által a kormányelnöknek átadott emlékiratra, *Mikor a Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének munkatervezte a magyar képviselőházon keresztül elindulni a megvalósulás felé s a magyarságot a nemzetiségekkel társadalmi és lélektani szálakkal összekötő országos munkaterv a praktikus megoldás stádiumába lép, nem mulaszthatjuk el, hogy köszönetet mondjunk Padányi Gulyás Jenőnek és a Munkaközösségnek, ezért a nemzetpolitikai jelentőségű lépésért, mely felfogásunk szerint a magyarországi nemzetiségi kérdés kulturális és társadalompolitikai rendezését jelentős mértékben segíti elő.*

Padányi Gulyás Jenő a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan a magyar és nemzetiségi kultúrcsere írásainak, valamint a magyar klasszikusok nemzetiségi nyelveken való kiadására kérte fel a jelenlévő Antal István m. kir. nemzetvédelmi propagandamisztert, hivatkozva arra az ígéretre, amit Antal István miniszter a debreceni nyári egyetem küldöttsége előtt e tárgyban tett. Beszéde további részében szellemtörténeti eszközökkel megvont széles társadalomrajzot adott a magyar nemzetiségi kérdés kibontakozásának korszakáról.

— A nemzetiségi politika — mondotta Padányi Gulyás Jenő — akkor lett jelentős fordulatot, amikor Bécs divide et impera politikája megszűnt. A magyar társadalom akkor azt gondolta, hogy ezzel egy nagy bíztattól szabadult meg, ezzel szemben a helyzet az volt, hogy bár a baj egyik forrása megszűnt, a nemzetiségi politika mégis nehezebbé vált, mert itt volt helyette, nyomában, merem mondani jóformán következtében egy öntudatra sokkal inkább felébredt nemzetiség, annak összes csoportjai, amelyeknél most már tudomásul kell vennünk ezt az öntudatot s a különbséget éppen az jelenti, hogy velük szemben most már egészen más-ként kell politikánkat irányítani, mint azelőtt.

A felszólaló országgyűlési képviselő ezután részletesen ismertette a debreceni nyári egyetem nemzetiségi előadásorozatának kivételes tudományos és társadalmi jelentőségét, azt a széleskörű kulturumunkát, mely erről a kisebbségtudományi találkozási sugárzott szét az ország minden vidékére. Hangsúlyozta, hogy ennek a kultúrtörténeti jellegű megbeszélésnek megvalósítója a miniszterelnök és a miniszterelnökségnek ezzel a kérdéssel foglalkozó osztálya s úgy a kormányelnöknek, mint a magyar nemzetiségi kérdés kiválóan felkészült, szakavatott férfainak, élükön Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkárral, köszönetet mondott.

Ez után került sor Padányi Gulyás Jenőnek, mint a Láthatár Kisebbségtudományi munkaközössége tagjának kulturpolitikai tervezetünkre vonatkozó parlamenti bejelentésére. Ezzel kapcsolatosan — többek között — a következőket mondotta:

— Ebben a tekintetben a miniszterelnök úr volt szíves egy előterjesztésünket meghallgatni és én bízom abban, hogy ő meg fogja találni a módját annak, hogy ne csak hivatalos úton, hanem társadalmi úton is megkezdődjék ez a tevékenység. A legfontosabb munka, amelyet szükségesnek tartok, egymás megismerése és ez

jöképpen nemzetiségeink részéről szükséges.

A nagyhatású és nemzetpolitikai fontosságú beszéd befejező részében Padányi Gulyás Jenő annak a véleményének adott kifejezést, hogy a miniszterelnök egyetemes magyar érdekeket átfogó, nagyvonalú nemzetiségi politikájával teljesen egyetért és arra kérte őt, szervezze meg és gondozza a szórványterületen élő magyarságot, amely a magyarság birtokállományához tartozik és amelynek visszahódítása nem lehetőség számunkra, hanem kötelesség.

A nemzetiségi világban nagy feltűnést keltett Mikó Imre országgyűlési képviselő fejtegetése a nemzetiségi kérdés nagy száradáról, a XIX. század társadalmi képeiről.

— Kevés kérdés váltott ki ellentétebb nézeteket a magyar közvéleményben — mondotta Mikó képviselő, — mint a nemzetiségi kérdés. A rendi korszakban a nemzetiségek részben külön területi önkormányzattal rendelkeztek, részben a magyar nemesség sorába felemelkedtek s így szervesen beilleszkedtek a magyar állami és társadalmi rendbe. A rendi keretek felbomlásával azonban ezek a kötelek mind felszakadtak s a nemzetiségi polgári osztály kiakulálásával meg-bomlott a nemzetiségi törekvések és a magyar államiság közötti egyensúly.

Ennek a körülménynek következménye a XIX. század nemzetiségi erőmérkőzése, melyben a nagy magyar reformerek (Széchenyi, Wesselényi, Deák, Eötvös, Mocsáry) és a magyar hegemonia hívei (Tisza Kálmán, Bánffy Dezso, stb.) mindannyian kísérleteztek a probléma megoldása érdekében. Ezután a magyarságnak a nemzetiségi kérdés terén mutatkozó erkölcsi kötelességeiről szólt s rámutatott arra, hogy a nemzetiségekhez való viszonyunkért felelősek vagyunk Európának és a művelt világnak.

— A háborús nemzetiségi politika az államra és a társadalomra egyaránt súlyos feladatokat ró. Társadalmunk nemzetiségi szemléletének egyik fő hibája az, hogy ezt a kérdést az érdelem és nem az értelem szempontjából vizsgálja. Hajlandó egy-két tömönlatban véleményt nyilvánítani és nem látja a kérdés kül- és belpolitikai összefüggéseinek szövevényét. Ne csináljon külön nemzetiségi politikát a tanító, a jegyző és az adóhivatali főnök, mert magyar nemzetiségi politika csak egy lehet, amit a mindenkori kormány a szükséges helyzetkép és a szükséges adatok birtokában elrendel. Ezt a céltudatos nemzetiségi politikát szeretnők az államigazgatás minden fokozatán tetteiben és eredményekben megnyilvánulva látni — fejezte be a nemzetiségi vitában mondott beszédét Mikó Imre képviselő.

Nemzetiségi kérdésről Keintzel Ede a magyarországi német népcsoport vezérszónoka szólt az országgyűlési nemzetiségi ankélhoz.

— A hazai német népcsoport vezetősége — hangzik Keintzel képviselő nyilatkozata — azon az állásponton van, hogy nem viszi a népcsoport kérdéseit a nagy nyilvánosság elé, mert úgy véli, hogy sokkal inkább szolgálja a magyar és német nép közötti barátság és megértés ügyét, ha a felmerülő vitás kérdéseket a felelős kormánytényezőkkel való közvetlen érintkezés útján iparkodik megoldani. Ezt az

álláspontot mi népi német képviselők mindig szigorúan szem előtt tartottuk és tartjuk, abban a meggyőződésben és annak világos felismerésében, hogy a magyarországi német népcsoport a hazája és népi-sége iránti hűség szintézisének jegyében áll. Ez a szintézis hitvallásunk, amiből következik, hogy törekvésünk Magyarország és a Német Birodalom jóbarátsági és szövetségi viszonyát is minden erőnkkel szolgáltni.

Államnémet érdeklődés közepette hangzott el Kállay Miklós m. kir. miniszterelnök nagyszabású beszéde a magyar nemzeti-ségi kérdéssel. Az állambölceleti magaslalon járó megnyilatkozásból alább közöljük a nemzetiségi kérdés tárgyában tett nagyfontosságú kijelentéseket:

— A magyar nemzetiségi kérdésnek hosszú története van. Tudom, hogy minden magyar lelke mélyén töpreng ezen a kérdésen és így én is töprengök és gondolkodom rajta. Az idő amelyben élünk, sajnos, megnehezíti azt, hogy olyan módon és olyan mértékben foglalkozunk a magyar nemzetiségek problémájával, — amint az szükséges és helyes lenne.

— Nagyon helyeslem Padányi Gulyás Jenő képviselőtársam felszólalását. Ő már egy igen értékes memorandumot is adott be nekem, sőt egy igen alaposan kidolgozott gyakorlati megoldást mutatott be. Ebben felhívta figyelmemet arra, hogy szükséges és nagyon helyes is lesz az anyagi száz és ezer talán nem olyan elsőrendű fontosságú feladatköröket betöltő társadalmi egyesületek között olyan nagy magyar társadalmi összefogást és egyesülést megteremteni, amely céljait tűzi ki, hogy összeforva, együttműködve, egymárra támaszkodva a magyar nemzetiségekkel, társadalmi úton is pótolják azt a nagy munkát, amit tényleg elmulasztottunk, amelyet azonban pótolnunk kell, mert az állami eszközök igénybe vétele és a társadalom teljes lelki és akarásbéli felkészültsége csak együttesen fogja tudni megoldani a nagy, a nemzetiségeivel együttélő boldog Magyarország problémáját.

A miniszterelnök a továbbiakban kijelentette, hogy nincs szükség nemzetiségi minisztérium felállítására, mert a nemzetiségi kérdéseket tárgyaló miniszterelnökségi második ügyosztály, melynek bővítését egyébként elhatározta, — nagytudású vezetőjének irányítása mellett — hivatásos magaslátán áll. Ezt az osztályt a nemzetiségi problémákkal különösen foglalkozó és specifikusan tájékozott szakemberekkel kívánja majd kibővíteni.

Kállay Miklós felszólalásával a miniszterelnökségi tárca költségvetési vitájának keretében kialakult nemzetiségpolitikai ankét véget ért. Azok a megállapítások és az a tudományosan higgadt és kikristályosodott álláspont, mely a felszólalók beszédeiből megmutatkozott, fényes bizonyítéka annak, hogy a kisebbségtudományi szakemberek évtizedek úttörő harca nem volt hiábavaló: a magyar közélet átértézte és kellően méltányolja a problémát s mint az idézetekből kitűnik, maga a miniszterelnök is behatóan és nagy felkészültséggel foglalkozik annak megoldási lehetőségeivel. Ilyen értelemben tanulmányozta át a Padányi Gulyás Jenő országgyűlési képviselő által bemutatott munkaközösségi tervezetünket, mely a történetek után bizonyítást és rövid időn belül megvalósul.

KONYOVICS MILÁN KIÁLLÍTÁSA
A TAMÁS-GALÉRIÁBAN.

A budapesti közönség előtt ismeretlen nevű festőnek első budapesti kiállításán történt bemutatkozása képzőművészeti életünkben élénk érdeklődést keltő esemény volt, amelynek súlyáról mértékelt jelentő orgániumokban ritka egyöntetűséggel, méltató lelkesedéssel számoltak be a kritikusok. Hangoztatták, hogy a *délvidéki szerbység egyik legkiemelkedőbb festőjének jelentkezése művészi életünk számára határozott nyereséget jelent.*

Konyovics Milánról tudjuk, hogy régi szerb patricius család sarja. Apja négy évig magyar törvényhozó volt. Már 14 éves korában festett, fiatalságának döntő élményeit Zomborban kapta, ahol maturált, majd mint magyar tiszt létszert az első világháborúban. Művészi tanulmányainak vándorévei alatt főleg Páris és Prága csiszolták, szülőföldjének hatását azonban sohasem vetőzte le. Nagyobb kiállításainak színhelye: Páris, Róma, London, Amsterdam, Brüsszel, Athén, Belgrád és Zágráb volt. Több száz gépéből válogatta össze 30 reprezentációs alkotását a budapesti szereplésre. A világsajtó elismerése, albumokba zárva, ott feküdt az asztalon, de a legigényesebb látogatóknak sem volt szükségük fényjelzéses irányításokra, hiszen egyetlen alkotása sem szokványos és a Tamás-Galéria falaira került vásznakon egy *vérbeli és hivatott művész* önmaga által helyet ragyáért.

Az élet erős hullámszámát érezzük Konyovics körül, aki kirobbanó erejű egyéniség, európai kultúra árad belőle és szabad művészi függetlenségében sajátosan a maga útját járja. *Fejlődésének gazdag korszaka még nem zárult le és belső dinamikájának az a küzdelem még fokozza sodró erejét.* Előadásában tömör, nem mélyül el a részletekben, csak a lényegre keresi. Stílusa a legmodernebb festészeti irányok jellegzetes jegyeiből forrt ki, de az expresszionizmus és impresszionizmus kezdeti és kereső fogalmazása régen mögötte maradt, hogy józan mértékletességgel egyéni látásmódban oldódjék fel.

Széles esetkezelése, keményvágású mondanivalója, festői fegyverzettsége, belső tusakodása *drámai alkotó festővé tesz*ik, akinek délszláv világképe azonban, ha folytonos birkózás árán is, magasrendű egyensúlyba békül. Népének gyermeke, indulatok lobognak benne és azokat megalkuvás nélkül vetíti ki magából. Megérzi és megérezeti a természetet, a téma kínálkozását, a kiválasztás érdekességét, az élet hőségét és áradásának furcsaságait. *Legjellegzetesebbek a színei*, amelyek nyersen égnek, frissen forróak, de vízszintes és gyönyörködtető harmóniában olvadnak össze és meg kell érezni kavargásuk mögött a fegyvermező kezét, az élő és robusztus szerkezetet. Az ötvösművész sem rakhatja föl apró rekeszekbe nagyobb műgonddal zománc-festékeket, hogy a kemencében összeolvadjanak, mint amilyen sugárzó árnyalatokkal viszi egymásmellé dús színtantáziájában, ragyogó foltjait. Elhatároltságukban mintha az üvegfestészet ólomkeretei zárnák körül ezeket a színkompozíciókat, amelyeknek kontrasztjain túl biztos ítéletű vonalvezetése adja meg feszültséggel telt képeinek, mozgását és lendületét.

Tűképeit érezzük a legerősebbeknek. Ezekbe beleviszi erős egyéniségének min-

ten szenvedélyességét, de azok mégis életteljesen és pompázón a táj egyéni mélységét és levegőjét árasztják. Ezeket is érvényesül *népisége*, amint csaknem minden képen a népi életből sarjadt színeket és formákat áraszt el színeink fényessége. A Bácsvidéket érezzük pikurájának legmórummentálisabb darabjaiban, ott gyökeredeznek, annak elemei szövik át művészté, annak motívumai készítetik alkotásra és annak szellemisége és lelke tölti el. Harag és lángol, tüzel az ég a föld, ha a leartott földeket ábrázolja és szívükhöz nő a parasztszoba, ha nagyszerű színpompával vásznára viszi. Világítanak, élnek ezek a színek. Lobogó temperamentumáról és kifejezésre törő szenvedélyességéről, a teremtés lázának vad birkózásairól esetkezelése is árulkodik, akár a famesztet keménységével, akár a virágcsendület lágyágával küzd a kifejezésért. Alakjai nem a külső vonások határozottságában, hanem a *lélek arcában* jelennek meg, hőkentően nyersen, kezdetleges vonásokkal, de jellemet eláruló erővel és drámai nyugtalansággal.

Talán *biztató jelképet* láthatunk abban, hogy egy ilyen termő életű, miután értékeit a művelti nyugateurópai kultúrközösségek minden számottevő szalonjában bemutatva már, a férfikor delén végül is visszatérnek hozzá, hogy talentumának összegezését ott lelje meg a magyar kultúrkörben, ahol minden szó melegebb és jólesőbb, mert a gyermekkor nyelvén szól és hangjai mögött felrajzolódik mozdulatban, képen, emlékekben az: *otthon*. Amikor Konyovics egyéniségének és művészetének kijáró megbecsüléssel és szeretettel találkozott, a magyar tollak vele kapcsolatban is tisztelgő mozdulatokkal adóztak azoknak, akik kiállításukkal az *együttműködés jövőjének munkásai*, a szerb nemzetiség és a magyarság között.

Nyíri Imre

Moravék Endre dr előadása a nemzetiségi kérdésről Zomborban és Szabadkán.

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének vidéki előadásorozatában két igen fontos városban hangzott el előadás erről a tárgyról, mindkettőt *Moravék Endre* dr miniszteri o. tanácsos, munkaközösségünk tagja tartotta. Az első előadás a vármegyei Népművelési Bizottság rendezésében Zomborban, a városháza közgyűlési termében október 31-én hangzott el. Ezt az előadást *Cserta Péter* dr. Zombor város polgármestere vezette be s az előadót nemcsak a zombori magyarság, hanem a német és szerb értelmiség igen sok tagja is végighallgatta. A második előadást november 4-én este a *szabadkai Népkörben* tartotta meg dr. Moravék és az itteni előadást *Dekker Endre* dr, a Népkör elnöke vezette be, rámutatva a nemzetiségi kérdés fontosságára. Szabadkán is igen nagy és előkelő közönség hallgatta végig az előadást s a megjelentek soraiban ott láttuk *Reök Andor* dr főispánt, *Völgyi János* dr polgármestert és Szabadka város társadalmának sok vezető egyéniségét. Az itteni előadást is a bunyevác és szerb nemzetiség értelmiségének sok tagja hallgatta végig. Mind a zombori, mind pedig a szabadkai előadással behatóan foglalkozott a délvidéki sajtó.

BOLGÁR IRÓK BUDAPESTEN.

A magyar írók márciusi szófiai irodalmi előadásainak viszonzásaként a *Láthatár* a *Magyar Csillaggal* együtt, a *Magyar-Bolgár Társaság* és a *Külgügyi Társaság Balkánbizottságának* közreműködésével november 6-á és 7-én rendezte meg Budapestén a bolgár írók előadását. A bolgár írók *Pop Vaszilev*, a bolgár közoktatásügyi minisztérium külügyi osztályának vezetőjével az élükön, november 5-én érkeztek meg a Keleti pályaudvarra, ahol magyar karitársaik ünnepélyesen fogadták őket. A bolgár írók a következők voltak: *Balabanov* Alekszander egyetemi tanár, *Csilingirov* Stilián, a Bolgár Írók Szövetségének elnöke, *Elin Pelin*, *Kralijcsev* Angel, *Raszvetnikov* Aszen és *Novmov* Nékai.

November hatodikán hat órai kezdettel a Külgügyi Társaság Balkán bizottságának rendezésében a parlamenti múzeum előadótermében *Balabanov* Alekszander „Milyen a bolgár ember?”, *Pop Vaszilev* Szeffan pedig „Bolgár—magyar kultúráris kapcsolatok” címen német nyelven tartotta meg előadását. Mindkét előadást meleg és hálás tapsal jutalmazta a nagyszámú érdeklődő közönség.

November hetedikén délután 5 órai kezdettel tartották meg a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében a bolgár írók irodalmi estjét, amelyet nagyszámú és előkelő közönség hallgatott végig. A Bulgáriában járt magyar írók és a Láthatár nevében *Hankiss* János egyetemi ny. r. tanár német nyelven üdvözölte az írókat, akiket *Fehér* Géza szófiai egyetemi rk. tanár mutatott be a közönségnek. Az üdvözlésekre *Balabanov* Alekszander válaszolt.

Balabanov Alekszander „Örökké” c. költeményét *Csuka* Zoltán mondta el. *Készmárki* Gergely kitűnő fordításában. A hálás tapsal fogadott vers elhangzása után *Balabanov* a verset bolgár eredetiben is bemutatta.

Nashódi Sándor, a Nemzeti Színház művésze *Csilingirov* Stilián „Ministráns gyerekek”, majd *Elin Pelin* „Öreg ökrünk története” c. elbeszélését olvasta fel magyarul. Mindkét novellát tapsal jutalmazta a közönség és a felolvasás után az írók mutatták be novellájuk egy részét bolgár eredetiben. *Gáborjáni Szabó Klára* előadóművész bolgár költők verseit adta elő *Boikliev* A. Dimi, *Hankiss* János és *Szabó* Lőrinc fordításában igen nagy sikerrel, *Raszvetnikov* Aszen bolgár és német nyelven olvasta fel verseit, végül pedig *Kralijcsev* Angel „Bolgárok földje” című novelláját *Csuka* Zoltán olvasta fel. A rendkívül jól sikerült és nagy hatást keltett eszt *Nyíri* József németnyelvű beszéddel kezeltette be. A novellákat *Fehér* Géza fordította magyarra.

A bolgár írók budapesti tartózkodása idején többször is találkoztak a magyar íróvilág és közélet jeleivel, vasárnap pedig Esztergomba rándultak ki, ahol megtekintették az ásatásokat. A magyar sajtó mindvégig a legnagyobb rokonszenvvel kísérte a bolgár írók budapesti tartózkodását s örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar—bolgár irodalmi közeledés terén a bolgár írók budapesti látogatása igen jelentős állomás volt s máris több megállapodás történt a fordítások terén.

A bolgár írók november 9-én utaztak vissza hazájukba.

KÖNNYÜ LÁSZLÓ

„VISSZA!” CÍMŰ HANGJÁTEKARÓL

A közelmúltban a magyar rádió rövidhullámon kisugározta Könnnyü László „Vissza!” című hangjátékát, amely az Amerikába vándorolt magyarok életéről szól. A napokban pedig kikézsített a posta egy izléses kis könyvet, amely a *Magyar farsang* címet viseli és több apró darab között tartalmazza ezt a kis hangjátékot is. Erdemes foglalkoznunk ezzel a kis hangjátékkal, amely élénken rávilágít idegenbe szakadt véreink hazavágyására. Amerikai magyarokról van benne szó, akiket elsodort a sorsforgatag az óhazából és akik családot alapítottak odakünn, de a hosszú idő s a jobb helyzet, amibe kerültek, sem törölte ki soha egy percre a hazavágyást az első nemzedékből. A második nemzedék nem ismeri személyesen az óhazát, csak szüleik örök emlégetéséből, de így is megszeretik, azonban a hazaké-szül:désnél már nehezen hagyják ott szülőföldjüket, Amerikát. Mikor azonban hazatérnek a dúsantermő rónákra és a békésnyugalom kis faluba, felismerik azt a he-

lyet, ahova tulajdonképpen mindig is vágytak. Könnnyü László nagyszerűen faragta meg embereit ebben a darabban, megérik munkáján, hogy tanító-hivatást tölt be vidéken, Jászberényben. Úgyesen szövi meséjét és helyet ad benne a magyar-szlovák megértésnek. Gábor János, tőből faragott magyarja, aki kivándorol és künn feleségül veszi Szklenár Mária szlovák leányt, s a házaspár békés munkában tölti életét. A magyar férfi és a szlovák leány között soha nincs surlódás nemzetiségi különartozandóságuk miatt, harmónikusán élnek és gyarapodnak. Két évized leforgása alatt egy gyönyörű serdülő leánnyal, kisebb fiúval ajándékozza meg őket az Isten és tekintélyes kis vagyont is teremtenek maguknak. A feltörő vágy hazahúzza az öregeket, Kalina István, a leány vőlegénye azonban Amerika szülőltte és vitába száll az öregekkel, vissza akarja tartani menyasszonyát, de mégis győz a honvágy s végül Kalina is csak hazakerül a békés kis faluba. Itt egy aratóünnepen tesznek vallomást, hogy hiába minden gazdagság, nagyvilág, fény és

pompá, ez az egyszerű kis vidéki élet mindennél többet ér, mert ez a miénk, a mi Magyarországunk.

Bihari Sándor

Drucker György névváltoztatása

Dr. Drucker György miniszteri titkár, a Küllügyi Szemle felelős szerkesztője és a Magyar Küllügyi Társaság alelnöke, belügyminiszteri engedéllyel eddigi családi neve helyett a bellusi Baross nemzetiséghez tartozó anyja után a „Baross” nevet vette fel.

HELYREIGAZÍTÁS. Ezúton közöljük kedves olvasóinkkal, hogy a *Láthatár* novemberi számában megjelent *Zora* folyóirat-ismertetésbe három értelemzavaró sajtóhiba került. Így a 358. oldal I. hasáb 24. sorában közölt vezetéknev Laborenak, a 358. oldal II. hasáb 11. sorában közölt évszám 1339-nek s ugyanott a 13. sorban szereplő családnév helyesen Koriatovicsnak olvasandó.

A Láthatár olvasóihoz!

Ezzel a számunkkal tizedik évfolyamunkat fejezzük be s januárban immáron a tizenegyediket kezdjük meg. Mikor tíz esztendeje folyóiratunkat elindítottuk, a kisebbségi sorsha szakadt magyarság volt az előtérben, azóta hazánk örvendetes gyarapodása a belső nemzetiségi kérdést is egyre fontosabbá tette. S hogy ez összefüggő két kérdés komoly, higgadt és tudományos alapon tárgyaltatásával mennyire jó szolgálatot tettünk, annak ékes bizonyosága tízéves pályafutásunk és az, hogy a magyar képviselőházban is nemrég szó esett kisebbségtudományi munkaközösségünk egyik emlékiratáról, amiről Örhely rovatunkban számoltunk be olvasóinknak.

A mostani nagy világháború kezdete óta a nyomdai és papírárak már többször is jelentékenyen emelkedtek, mi azonban mindennek ellenére is megmaradtunk eredeti előfizetési és elárúsítási árunknál, mert az volt a meggyőződésünk, hogy azok, akik folyóiratunkat olvassák, nem tarthatnak lépést ezeknek az áraknak emelkedésével s inkább meközelítjük a ráfizetés határát, de a lap árát nem emeljük. Ezt a határt — sajnos — most már nemcsak elértük, hanem túl is léptük s így sajnálkozással bár, de be kell jelentenünk, hogy mi is kénytelenek vagyunk a lap előfizetési és eladási árát mérsékelten emelni. A *Láthatár* évi előfizetési ára 1943 január 1-től

magánszemélyeknek évi 12, jogi személyeknek 24 pengő lesz,
árúsításban pedig egy példány ára 1.40 pengő.

Hisszük, hogy közösségünk, elsősorban pedig előfizetőink, méltányolják ezt a csekély áremelést, főleg akkor, ha szem előtt tartják, hogy ebben az évben is ingyen jutaltunk részükre a havi 24 oldalas szám helyett egy 124 oldalas különszámot és a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet is, méltányolva érdeklődésüket, díjtalanul küldi meg számukra a kiadásában megjelenő Kisebbségi Körlevelet. Bátran állíthatjuk tehát, hogy nincs Magyarországon folyóirat, amely a mai háborús viszonyok közepette ilyen olcsón és ennyit nyújt előfizetőinek.

Arra kérjük tehát minden előfizetőnket, maradjon meg szeretetével és érdeklődésével továbbra is mellettünk és a jövő évi előfizetés összegét már új díjszabásunk szerint szíveskedjék hozzánk juttatni.

ADLER IRÓGÉPEK VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodai gépek
vezérképviselete.

IV., Irányi utca 4 szám.
Telefon: 183-628.

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

SZÉCHENYI ZSEBKÖNYVTÁR

1. sz. <i>Váradi J.</i> : Széchenyi élellátása. A nemzetiségi kérdés 43 old.	—80 P	<i>E. Csallner</i> : Denkwürdigkeiten aus dem Nösner-gau. Ein zeitkundlicher Beitrag zur Geschichte d. Stadt, d. Kapiteis u. d. Distriktes B'stritz. 143. old.	4.—
2—3. sz. Széchenyi intelmei. Bevezetéssel, jegyzetekkel ellátva Váradi József. 72. old. ...	1.50 „	<i>K. Bengoosky</i> : Bratislava Pressburg in Wort u. Bild. Ein Führer durch die Hauptstadt d. Slowakei. mit 25. Ill.	2.56 „
A füzeteknek különös aktualitást kölcsönöz az, hogy mindkettő foglalkozik Széchenyi 100 évvel ezelőtti nov. 27-én elhangzott I. akadémiai beszédével, melyben a nemzetiségi kérdésben vallott elveit fejtette ki.		<i>W. Sattler</i> : Die slawonische Drauniederung als deutsche Volksinsellandschaft. Mit 7 Karten und 18 Abbild. (Deutsche Schriften zur Landes- und Volksforschung)	9.90 „
<i>Balkán könyvtár</i> . Szerk. Gál István. 1. sz. Magyarország és a Balkán. A magyar tudomány feladatai Délkelet Európában. 112. old.	3.—	<i>Bauer</i> : Ein Vielvölkerstaat zerbricht. Werden u. Vergehen Jugoslawiens. 129. old. Füzve	4.26 „
<i>Acs Tivadar</i> : Magyar úttörők az Újvilágban. László Károly 1850—67. évi naplófeljegyzései a Kossuth-emigráció amerikai életéből 199. old.	6.—	<i>Braun</i> : Die Slaven auf dem Balkan bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. 263. old. Kart.	6.82 „
<i>Domokos Péter Pál</i> : A moldvai magyarság. 599. old. Füzve	14.—	<i>Erenta</i> : Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien 118. old.	7.10 „
<i>Halász Antal</i> : A hazatértek. A bukovinai magyarság kétszáz éve. 119. old. számos képpel. Füzve	5.—	<i>Fekete-Nagy-Gáldi-Makkai</i> : Zur Geschichte der ungarländischen Rumänien bis zum Jahre 1400. Auf Grund neuester Forschungen. 73. old. Füzve	7.80 „
<i>Hóman Bálint</i> : Magyar sors — magyar hivatás. 307. old. Füzve	4.80 „	<i>Gyürögypál-Ecker</i> : Die deutsche Volkserzählung in Hajós einer schwäbischen Sprachinsel in Ungarn. 158. old.	11.56 „
<i>Ligeti Ernő</i> : Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban. 214. old. Füzve	5.80 „	<i>Frauentienst</i> : Jugoslawiens Weg zum Abgrund. 197. old.	4.54 „
<i>Máthé Elek</i> : Amerikai magyarok nyomában 249. old. Füzve 7.— P. kölve	9.—	<i>Isbert</i> : Ungarn (Kleine Auslandskunde) Kart. ..	2.84 „
<i>Mikecs László</i> : A csángók. 412. old. Számos kép és térképmell. Füzve	9.—	<i>Jánossy D.</i> : Die ungarische Emigration in dem Krieg ins Orient. 171. old. Füzve 14.20 P. kölve	17.04 „
<i>Mikó Imre</i> : Huszonkét év. 1918—1940. 326. old. Füzve	8.—	<i>Jährbücher f. Politik und Auslandskun</i> . 423. old. Füzve 14.20 P. kölve	17.04 „
<i>Dr. Oroszhegyi Jóna</i> (gy. orvos Romániában 1860—62): Román élet 158. old. (Erdélyi Ritkaságok 5. sz.)	4.—	<i>Kerekes</i> : Was Ungarn von Siebenbürgen und Ostungarn zurückerhielt. Die wirtschaftliche Bedeutung der rückgegliederten Gebiete. 35. old. Füzve	1.25 „
<i>Polzovics Iván</i> : Széchenyi nemzetiségi politikája 46. old.	2.—	<i>Knieszsa</i> : Zur Geschichte der ungarisch-slovakischen Grenze. Mit 6 Beilagen	6.—
<i>Pusztai-Popovits József</i> : Román kultúrellet a magyar Erdélyben. 76. old.	3.—	<i>Lebensraumfragen europäischer Völker</i> . Herausgegeben von Prof. K. Dietzl. Prof. O. Schmieder, Prof. H. Schmittenhener 735. old.	21.30 „
<i>Siculus</i> : A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete. 184. old. Térképmelléklettel	6.—	<i>Moravec</i> : Das Ende der Beneschrepublik. 403. old. Füzve 9.94. kölve	12.07 „
<i>Szekfű Gyula</i> : Állam és nemzet. 374. old. Füzve 12.— P. kölve	15.—	<i>Otto</i> : Die Industrialisierung Ungarns. 187. old. füzve	5.54 „
<i>Szekfű Gyula</i> szerkesztésében: A magyarság és a szlávok. 279. old.	6.60 „	<i>Riedl</i> : Das Deutschtum zwischen und Bartfeld. 81. old.	4.97 „
<i>Vájlak Sándor</i> : A turócszentmártoni szlovák memorandum. 22. old.	1.—	<i>Die siebenbürgische Frage Studien aus der Geschichte der Vergangenheit und Gegenwart Siebenbürgens</i> . Redigiert von Prof. dr. E. Lukinich. 398. old.	12.—
<i>W. Schneefuss</i> : Die Kroaten und ihre Geschichte. 109. old.	3.25 „		

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak! Olcsók!

Évtizedek óta
Imperial fügekávét